

A MUZSIKUS VERSEGHY, AVAGY A „MAGYAR HÁRFÁS” ZENEI- ÉS ÉNEKKÖLTŐI MUNKÁSSÁGA*

VERSEGHY DALLAMOKAT VAGY DALLAMUTALÁSOKAT TARTALMAZÓ KÉZIRATAI ÉS KIADVÁNYAI (forrásáttekintés)

Verseghy muzsikus mivoltáról igen keveset tud a zene- és az irodalomtörténet. Mivel a Major Ervin, Molnár Antal¹ és Császár Elemér nevéhez fűződő korábbi kutatások még csak a nyomtatványokra támaszkodhattak, számos olyan állítólagos, az adott elbeszélői keretbe illő feltételezést olvashatunk náluk, melyek az újabban előkerült kéziratok és zenetörténeti tanulmányok alapján egyértelműen cáfolhatók, és amelyeket ugyanakkor még mindig bizonyossággként örökít tovább a költő zenei működését többnyire csak háttér-információként említő szakirodalom. Ilyen tévedés például, hogy Verseghy a pálosoknál lett „naturalista dalolóból képzett, kiművelt hallású és hangú énekes”,² hogy „Verseghy nem volt tanult muzsikus”,³ vagy hogy „Verseghy zeneszerzőnek is ép oly kevésbé volt eredeti, mint regényírónak”.⁴ Ez utóbbi állításnál nem Verseghy zeneszerzői eredetisége a kérdéses, hanem egyáltalában véve komponista mivolta. Alább, egyrészt Verseghy összes zenei vonatkozású írását, kottáját és dallamutalását számba véve, másrészt mindezeket az újabb 18. századi zenetörténeti kutatások kontextusába helyezve tekintem át a költő énekszerző munkásságát.

Verseghy Ferenc életműve az énekírás és a kottás kiadások terén egyedülálló volt a 18–19. század fordulóján. Zenei képzettségének köszönhetően ugyanis rendkívül tudatosan,

-
- 1 MAJOR ERVIN: „Újabb adatok Verseghy költői és zeneszerzői működéséhez”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 34/1–2 (1924), 46–49.; MAJOR ERVIN: „Verseghy mint dal- és zeneszerző”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 35/3–4 (1925), 258–266.; MAJOR ERVIN: „Adalék Verseghy költeményeinek forrása-ihoz”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 41/2 (1931), 206–207.; MOLNÁR ANTAL: „Nyugatis magyar dallamok a XVIII. század végén és a XIX. század első felében”, in SZABOLCSI BENCE – BARTHA DÉNES (szerk.): *A magyar zene történetéből* (Budapest, Akadémiai Kiadó, 1955) (= *Zenatudományi Tanulmányok* 4), 103–162., erre vonatkozóan lásd a 124–162. oldalakat.
  - 2 CSÁSZÁR ELEMÉR: *Verseghy Ferencz élete és művei* (Budapest, MTA Irodalomtörténeti Bizottság, 1903), 11–12.
  - 3 Major Ervin ezt a konklúziót egyrészt Verseghynek csak a nyomtatványként napvilágot látott kottáiból vonta le, másrészt nem vette figyelembe a költő zeneesztétikai nézeteit, amikor a Verseghynek tulajdonított egyszerű dallamokból a literátor zenei alulképzettségére következtetett. Lásd MAJOR ERVIN: *Verseghy mint dal- és zeneszerző*, 264.
  - 4 MAJOR ERVIN: *Újabb adatok*, 49.

* A tanulmány az MTA – DE Klasszikus Magyar Irodalmi Textológiai Kutatócsoport keretén belül készült.

kellő zeneesztétikai és zeneelméleti háttértudással, literátorként és egyszersmind muzsikusként állt neki a korabeli bécsi dal- és áriairodalom fordításának, illetve e dallamok felhasználásának.⁵ A kéziratos források és a nyomtatványok alapján több mint száz versét írta vagy magyarította dallamra, amiből 36-ot kottával együtt jelentetett meg. A többi költemény zenei vonatkozását a kéziratokból rekonstruálhatjuk. (1. függelék)⁶

Verseghy első fennmaradt autográf kéziratában, az 1780 szeptemberében Kreskay Imrének írt levélben két egyszólamú dallam található.⁷ Időben ehhez nagyon közel esik a legtöbb, szám szerint 46 dallamot és dallamutalást tartalmazó, szintén Nagyszombatban, 1781-ben lejegyzett *A Parnassus Hegyén zengedező Magyar Músának szószati* című autográf gyűjtemény. A kézirat az első négy rész ismeretlen szerzőktől származó melódiáit egyszólamban, a II. Toldalék Joseph Anton Steffantól vett, eredetileg zongorakísérettel megjelent dallamait pedig hárfázáshoz egyszerűsített kísérettel jegyezte le Verseghy. Tíz évvel később, 1791-ben a *Hat Magyar Énekek* című zongorakíséretes dalalbummal lépett először a nyilvánosság elé a költő: a Bécsben megjelent kiadvány négy Steffan, egy Haydn és egy Ignaz Rafael melódiát tartalmaz a zeneszerzők megnevezésével együtt. Ezekből három 1792-ben a Kazinczy által szerkesztett *Magyar Museum*-ban, egy pedig 1795-ben a Kármán Imre és Pajor Gáspár által közreadott *Uránia* című folyóiratban jelent meg ismét. Verseghyt 1795. december 11-én a Martinovics-féle összeesküvésben való részvételéért felség sértés vádjával letartóztatták. Fogsága elején, 1795–1796-ban a budai, majd a kufsteini várbörtönben az úgynevezett *Uránia*-kéziratba dolgozott, ahol 35 ének címe mellett olvasható dallamutalás: a 20 Steffan, 9 Mozart és 3 Haydn darabra mindenütt filológiai pontossággal hivatkozott (pl. „Lásd Steffan I. Rész XXIII. Ária”).⁸ Verseghy szabadulása után nem sokkal, 1804-ben adta közre a *Rikóti Mátyás* című elbeszélő költeményt, melyhez öt egyszólamú kottát mellékel: négy *Bájsíp*-fordítást Mozarttól és a *Sírhatsz te is kormos...* kezdetű népdalt. Ezt követően 1806-ban a *Magyar Aglája* című 71 költeményt tartalmazó kötethez csatolt 20 dallamot: itt a 10 Steffan, 4 Haydn és 6 ismeretlen szerzőtől származó darabnak csak a dallamot is magába foglaló zongora-jobbkéz szólama jelent meg. Végül, világi poézisének mintegy zárlataként 1807-ben ismét egy zongorakíséretes-albummal lépett a közönség elé. A 6+4

5 Természetesen a versújítási vitában a többi költő is hozzászólt az énekelt dalok írásához, de mivel Verseghyt kivéve nem voltak a muzsikát napi szinten használó zenészek (is), ezek a prozódiai fejtegetések a zeneelméleti és zenetörténeti háttértudást erősen nélkülözték. A kétszeres verselés kialakulásáról, illetve az énekelt dalírás korabeli prozódiai kontextusáról lásd HOVÁNSZKI MÁRIA: *Csokonai és az érzékeny énekelt dalköltészet* (Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2013) (= *Csokonai Könyvtár* 53), 89–128.

6 Verseghy költeményeket tartalmazó kézirateinak és nyomtatványainak bibliográfiai és rövid tartalmi leírása. A továbbiakban az ebben olvasható rövidítéseket használom. Ha a nyomtatvány névtelenül jelent meg, akkor Verseghy szerzői neve zárójelben szerepel. Hogy a kéziratok és nyomtatványok könnyen elkülöníthetők legyenek, a kéziratok rövidítése előtt nem tüntettem fel Verseghy nevét (egyetlen kéziraton sincs feltüntetve Verseghy neve).

7 *Levél Kreskaynak*, 44–47.

8 Annál a három dallamnál, ahol nem tudott pontos lelőhelyet megadni – ezeket feltehetően nem nyomtatványból, hanem hallásból ismerte meg –, hiányzik a hivatkozás.

énekből álló, két füzetben közreadott *Magyar Hárfás* négy új ismeretlen szerzőtől való éneket tartalmazott, hatot pedig a *Magyar Aglájából* vett át Verseghy. Ebben az énekszólamból már újabb írásmód szerint a zongora jobbkezétől külön sorba lett rögzítve. A költő ezután, elsősorban anyagi okokból, hosszú időre felhagyott a poézissal, és tudományos munkássága mellett inkább népszerű és piacképes regényeket, illetve érzékeny játékokat írt-fordított.⁹ Több mint tíz év után, 1820-ban jelentkezett ismét költeményekkel, amikor is az *Egyházi Értekezések és Tudósítások* című első magyar teológiai folyóiratban közölt három egyházi éneket kottával együtt. Ezek azonban nem dallamra írt költemények, de nem is utólag megzenésített versek voltak, hanem olyan énekes darabok, melyek a költő és Joseph Seyler rendkívül szoros együttműködéséből származtak. Végül Sággy Sándor 1825-ben posztumusz kiadott még egy Verseghy kézíratai között talált kottás darabot.¹⁰ Ha az átfedéseket is figyelembe vesszük, akkor ez 36 olyan Verseghy által sajtó alá rendezett kottás éneket jelent, melyek – egy-két zenetörténeti kézikönyvben közreadott példát leszámítva – mai napig csak eredeti kiadásukból hozzáférhetők. (2. függelék)¹¹

A PARNASSUS-KÉZIRATOK

(régi hagyomány új toldalékkal)

Verseghy fiatal pálosként, 1780–1781-ben Nagyszombati teológiai tanulmányai alatt két énekgyűjteményt is összeállított.¹² Az 1780-as *Magyar Parnassus*, illetve az 1781-es

-
- 9 Verseghy Ferenc drámái, kiad. DONCSEZ Etelka (Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2014) (= Csokonai Könyvtár. Források. Régi Kortársaink 17), 363–371.
  - 10 SÁGGY Sándor: *Verseghy Ferencz' maradványai és élete* (Buda, Királyi Magyar Universitás, 1825), 130–132.
  - 11 A táblázat a Verseghy által használt dallamokat azonosítja zeneszerzők szerint. Az 1781-es *Parnassus*-kézirat és a *Magyar Aglája* ilyen módon azonosíthatatlan dallamait nem vettük fel a táblázatba. Az első oszlopban a zeneszerző és a dalalbum alapján található meg a *Klavierlied*, illetve Mozart esetébe a *Varázsfuvolából* való zeneszám címe. Mivel Steffan és Haydn a legtöbb esetben nem nevezte meg az általa megzenésített költemények szerzőjét, ha a költő nevét utólag sikerült azonosítani, akkor azt szögletes zárójelben megadtuk, ha nem, akkor kérdőjel maradt a költő helyén. Amennyiben az eredeti kiadványban is olvasható a szövegíró neve, akkor az zárójel nélkül szerepel a sorszám után. (A *Sammlung deutscher Lieder* I/14-nél (vö. 18. l.) Steffan tévesen Gleimet adta meg Goethe helyett szövegszerzőként.) A második oszlopban az adott dallamhoz tartozó Verseghy-költemény(ek) címe található. Ha Verseghy több költeménynek is adta ugyanazt a címet, akkor a cím után zárójelben a darab sorkezdete is olvasható. A harmadik oszlopban a Verseghy költemények szövegforrásai találhatók. Itt tipográfiaiilag elkülönítettük a kéziratokat a nyomtatványoktól. A dallammal együtt nyomtatványként megjelent forrásokat kiemelés nélkül hagytuk, a kéziratokat pedig attól függően, hogy tartalmazznak-e dallamot/dallamutalást vagy sem, különböző módon kiemeltük. Ha a kézirat bejegyzése szerint a költeményhez tartozó dallam egyértelműen azonosítható (azaz dallam- vagy nótautalás olvasható a cím mellett), vagy kotta található a szöveg mellett, akkor kurziváltuk a szövegforrást, ha pedig semmilyen zenei utalás vagy kotta nem található, de Verseghy forrásait ismerve a költemény szöveg- és dallamforrása mégis egyértelműen azonosítható, akkor vastaggal szedtük az adott kéziratot forrást.
  - 12 Az énekgyűjtemények alatt nem feltétlenül kottás kéziratokat értünk, hanem azokat a 18. század végi gyűjteményeket melyekbe éneklésre szánt, illetve dallammal terjedő szövegeket (lírai költeményeket) jegyezték le. Az ének ebben az esetben tehát magára a műfajra, és nem a lejegyzés módjára vonatkozik.

évszámmal ellátott *Parnassus Hegyén zengedező Magyar Músának szószati* című kötetek azon századvégi vegyes énekes gyűjtemények körébe tartoznak, melyet a szerző-szerkesztő a hagyománymentés, nyelvszépítés, nyelvművelés okán, illetve a poézis mindenkori gyönyörködtető szándékának megfelelően a kegyes olvasók szórakoztatására állított össze. A kéziratokban olvasható darabok nagy részét egy utólagos bejegyzés szerint jóval korábban, még egri szeminaristaként írta össze, illetve szerezte Verseghy.¹³ Bár a kötetek tartalma nagyjából fedi egymást, alapvető különbség, hogy az 1780-as énekgyűjteményben nincsenek kották, csak utólag bejegyzett számozott ária-utalások („Aria No. 1.”, „No. 2.” stb.), illetve jóval kevesebb éneket tartalmaz, mint az egy évvel későbbi gyűjtemény. (Az 1780-as kézitról ezidáig nem tudott a Verseghy-kutatás. Valószínűleg a szerzői név hiánya miatt került el a szakirodalom figyelmét Verseghy eme kötete, ami a költő legkorábbi autográf gyűjteménye.) A tinta színe, a felhasznált források és az írásképek alapján megállapítható, hogy Verseghy a *Parnassus*-kéziratokat több szakaszban jegyezte le. Először az 1780-as gyűjtemény első négy, római sorszámmal ellátott részét (eredetileg eddig tartott a kézirat), majd – néhány darab kivételével – az 1781-es kézirat első négy részét és I. Toldalékát. A következő egység a Verseghy által ekkortól használt dallamforrások miatt erősen elkülönül ezektől: az 1781-es *Parnassus* „újdonn új Áriákat, és azokra szerzéseket” magába foglaló II. Toldalékát, illetve a III. Rész 12–18. énekét sötétebb tintával, az előzőekhez képest kicsit később, 1781 végén jegyezhetette le a költő. Végül az 1780-as kézirat IV. Rész utáni számozatlan részét írta le, ami teljes mértékben megegyezik az 1781-es *Parnassus* II. Toldalékával. A különbség csupán annyi, hogy a kottákat eredetileg nem tartalmazó 1780-as kézirat egységét megtartva Verseghy ide a Steffan- és Haydn-fordításokat is dallam, illetve számozott ária-utalás nélkül másolta át. Az 1780-as kézirat számozott utalásaiból arra következtethetünk, hogy a fiatal Verseghynek valószínűleg volt egy olyan szövegek nélküli dallamgyűjteménye, amit még Egerben, kispap korában kezdett összeírni. Az 1780-as *Parnassus* utólag bejegyzett darabjait nyilvánvalóan azért nem tudta áriaszámozással ellátni, mert ezek dallamai nem az addig összeírt áriagyűjteményében, hanem az újabb *Parnassus*-kéziratban voltak lejegyezve. (3. függelék)¹⁴

A ma az Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtárában található, Verseghy által tematikusan tagolt 1781-es *Parnassus*-kötet zenei anyaga az énekszövegek vegyes jellege miatt igen sokrétű. Az I. Rész Faludi-darabokat és ezek erőteljes hatását tükröző Verseghy szövegeket tartalmaz. A hozzájuk kapcsolódó, alapvetően Faludi szövegeivel

13 Az 1781-es kéziratban az *Orpheus Eurydicéhez* című ária mellett sötétebb tintával a „költ 1774-ben” olvasható. Vö. VERSEGHY *Parnassus* 1781, 19a.

14 Az 1781-es *Parnassus*-kézirat leírása. A táblázat első oszlopában előbb Verseghy énekszámozása, majd a kéziratnak az Országos Széchényi Könyvtárban [továbbiakban: OSZK] kapott lapszámozása olvasható. A második oszlopban az adott ének szerzőjének neve található: ha maga Verseghy írta be a kéziratba, akkor zárójel nélkül, ha utólagos azonosítás, akkor szögletes zárójelben olvasható a költő neve (ahol Verseghy szerzősége bizonytalan, ott üresen hagytuk a rubrikát). A harmadik oszlopban az énekek címe, a negyedikben a sorkezdetük olvasható. Végül, az ötödik oszlopban a szövegekhez tartozó dallam rövid leírása (ütemmutató, hangnem, tempójelzés), illetve a rájuk való hivatkozás található.

terjedő dallamok Molnár Antal kutatásai szerint a Gaele bencés filozófus és zeneszerző által 1777-ben lejegyzett korabeli osztrák énekek melódiáiból alakult variánsok.¹⁵ A II. Részben olyan Verseghy által szerzett heroida-típusú áriák találhatók, melyekben antik mitológiai hősök és hősnők zengik el barokk-érzékeny vagy érzékeny-klasszikus stílusú áriákra panaszait (a dallamok zeneszerzőit ezidáig nem sikerült azonosítani).¹⁶ A 18 vallásos éneket tartalmazó III. Rész egyik fele valószínűleg a korban divatos világi dallamokra íródott, másik, később lejegyzett fele pedig a Verseghy által időközben megismert Steffan és Haydn dalalbumok melódiáira készült. A IV. Rész populáris darabokat is tartalmazó „Egyelítettett Szerzései” zeneileg is igen vegyesek, a latin és német szövegekből álló I. Toldalékban pedig néhány saját dallamú éneket kivéve Verseghy az előzőekben megismert melódiákhoz utalja az olvasót. Az 1780-as kézirat az utólag betoldott számozatlan részig, az 1781-es kézirat pedig a II. Toldalékig olyan egységes képet mutató tisztázat, melyben a dallamokat a hagyományos nótautalásos rendszer szerint működtette Verseghy, azaz egy darabhoz akár 4–5 dallamot is rendelt, és fordítva, egy dallamot több szöveghez alkalmazott. Mindezt alapvetően még a sor és szótagszám formai megfeleltetése alapján (azaz a mértékes prozódia még nem játszott különösebb szerepet). Verseghy a *Parnassus*-kéziratok eme első négy részéből egyetlen darabot sem dolgozott át a későbbiekben, illetve nem is rendezte őket sajtó alá. Az eredeti tervezethez készült előszavakban a fiatal költő kétféle dologgal magyarázta a gyűjtemény tarkaságát. Egyrészt a magyar nyelv gyakorlása és művelése miatt fontosnak tartotta a régi darabok megőrzését, másrészt így (a kotta segítségével) hárfa-énekesként könnyebben kielégíthette rendtársai különféle zenei és költészeti igényeit: „Talán külömbféle szerzések zűrzavarjának mondod e’ könyvet, ha abba szór-szál-hasigatók módjára tekintesz? sem rend, sem éppen szorgalmatos kézzel válogatott múnkák, sőt némellykor el-vetett, és már egisz világ előtt meg-avúlt Éneketskék fognak minden bizonynyal szemedbe tűnni, ha azt leg-kissebb betűtskére szükségtelenül ki-fogod mereszteni: De, ha ellenben múnkámnak tárgyát meg-halgatod, talán botsánatot önkint adsz minden fogyatkozásoknak. Némellyeket vagy a magyar nyelvnek gyakorlásáért, vagy a régi vers-szerzőknél találkozó külömbféle indulatoknak magyarázásáért magam szerzettem; másoknak szerzéseit nem másképp, mint magam verseit bé-irtam, mert a fel-jedzésre érdemessebbeknek tartottam, mint tulajdonimat. Mindenekről közön-ségessen szólván: sokat egy két szebb versért, vagy ékes, és a vers-szerzőknél szokott szóllásért tsonkítás nélkül könyvembe helyheztettem azért, hogy a hárfámhoz kaptsol-tatni szokott éneklésemmel a külömbféle száj-ízeknek külömbféle szerzésekkel elmém

15 *Die Liederhandschrift des Weingartner Benediktiners P. Meingosus Gaele aus dem Jahre 1777: Als Beitrag zur Geschichte des geistigen und studentischen Lebens an der Benediktiner Universität Salzburg.* (Wien, R. Ludwig, 1902), lásd MOLNÁR *Nyugatias magyar dallamok*, 131–132.

16 A II. Rész heroida-típusú áriáiról lásd HOVÁNSZKI Mária: „Verseghy Ferenc és Kreskay Imre kéziratban maradt heroida-énekei”, in BALOGH Piroska – LENGYEL Réka (szerk.): *Római költők a 18–19. századi magyarországi irodalomban. Vergilius, Horatius, Ovidius* (Budapest, MTA BTK Irodalomtudományi Intézet, 2017), 70–98.

fáradsága nélkül kedveskedhessek. Élly! és midőn vagy tulajdon, vagy mások mulatságáért fáradozom, meg-ne itilly!”¹⁷

Az „ujjdonn újj Ariákat, és azokra szerzéseket” magába foglaló, utólag bejegyzett II. Toldalék azonban már túlmutat ezen a koncepción: a gyűjtemény utolsó része Steffan 1778–1779-es *Sammlung deutscher Lieder für das Klavier*¹⁸ első és második, illetve Haydn 1781-es *XII Lieder für das Clavier*¹⁹ című gyűjteményének első kötetéből tartalmaz fordításokat azok dallamaival együtt.

A költő 1779 októberétől 1781 végéig teológiai tanulmányai miatt kisebb megszakításokkal Nagyszombatban tartózkodott. Valószínűleg 1781 őszén, Nagyszombatban, az ifjú Bertalanfy, illetve a Majtényi családdal rokonságban lévő ifjú Horeczky báró mellett töltött prefektussága idején ismerte meg kora népszerű osztrák zongorakíséretes dalalbumait. Néhány darabot azonnal megpróbált magyarítani, néhány dallamot pedig nótautalásként alkalmazott az egyházi szövegekhez. Joseph Anton Steffan *Klavierlieder*-jei 1778 és 1782 között jelentek meg a *Sammlung deutscher Lieder* című, Joseph Edlen von Kurzböck által kiadott négy kötetes dalalbum első, második és negyedik köteteként. A Bécsben élő cseh származású, 1766 és 1775 között Marie Antoinette és Maria Carolina zenetanáraként is tevékenykedő komponista darabjai igen kedveltek voltak udvari körökben. A *Sammlung deutscher Lieder* 1780-ban megjelent harmadik kötetének komponistája nem Steffan, hanem az elsősorban egyházi muzsikusként működő Leopold Hoffmann és Karl Friberth volt. Érdekes, hogy a gyűjtemény eme kötetét Verseggy csak egyetlen esetben használta, ami Friberth és Hoffmann rendkívül egyszerű melódiáinak tudatos kerülését (is) jelentheti. A két komponista *Liedjeit* dallamaik miatt Haydn igen találóan csak „utcai daloknak” nevezte,²⁰ Verseggy pedig a populáris *Gassenhauere*k szövegét és dallamvilágát egyértelműen elutasította, és határozottan a Steffan által képviselt bonyolultabb melodikusságot kedvelte.

Hogy Verseggy életében milyen meghatározó szerepet játszott Steffan, azt a XXXVI. *Arietae pro Clavi Cembali Authore D. Jos. Stephan* című, újabban előkerült kézirat is bizonyítja,²¹ amit feltehetően 1786-os bécsi tartózkodása alatt készített az akkor már expaulinus literátor.²² A költő kalligrafikus kézírásában fennmaradt 36 zongorakíséretes Steffan-dalt tartalmazó gyűjtemény forrásául szolgáló *Sammlung deutscher*

17 VERSEGGY *Parnassus* 1781, 2a.

18 JOSEPH ANTON STEFFAN: *Sammlung Deutscher Lieder für das Klavier*, I–II (Wien, Joseph Edlen von Kurzböck, 1778–1779).

19 JOSEPH HAYDN: *XII Lieder für das Clavier* [Hob. XXVIa:1–12], I (Wien, Artaria, 1781).

20 Haydn levelét idézi KOMLÓS Katalin: *Tanulmányok a 18. századi zene történetéből* (Budapest, Rózsavölgyi és Társa, 2015) (= *Musica Scientia*), 85.

21 A Székesfehérvári Szent István Múzeum Könyvtárában található másolatról ezidáig nem tudott a Verseggy-kutatás. Jelen tanulmány írója a Steffan-dalok után kutatva bukkant rá. Jelzete: Verebi-Végh Hagyaték 1202.

22 Verseggy egyetlen egyszer, mégpedig közvetlenül a pálos rend eltörlése után járt Bécsben. SÁGHY Sándor szerint 1786. június 8-án indult, de nem sokáig tartózkodott ott, hamarosan visszatért az anyjához Egerbe, augusztus 12-én pedig már Budán volt. Lásd SÁGHY *Verseggy*, 144.

Lieder 1779-es második kötetét teljes egészében átmásolta a költő, a maradék tizenkét dal pedig az 1778-as első kötetből való. (4. függelék)²³

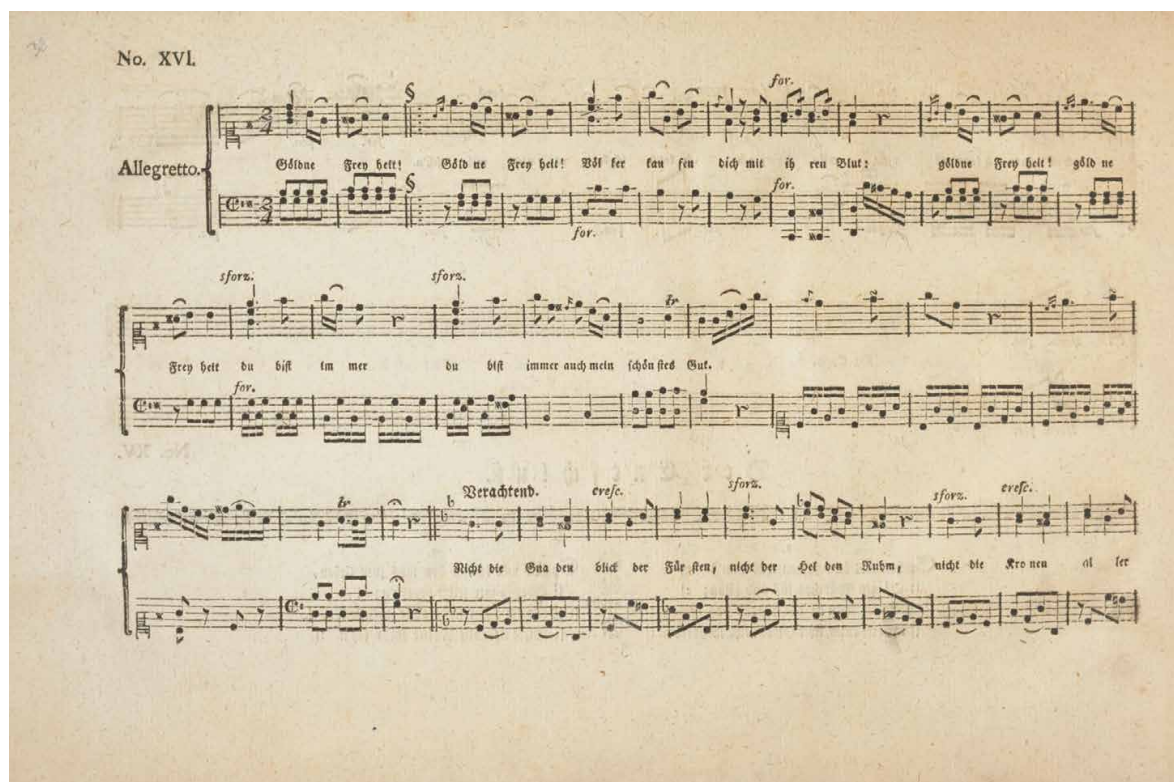
Verseghy másik fő dallamforrása Haydn *XII Lieder für das Clavier* című dalgyűjteményének 1781-ben kiadott első kötete volt. Haydnt, csatlakozva Kurzböck kezdeményezéséhez, az Artaria kiadó kérte fel német nyelvű dalok komponálására. Ennek eredményeként született meg az a 12–12 dalt tartalmazó gyűjtemény, melynek első kötete 1781-ben, második kötete pedig 1784-ben jelent meg Bécsben. A szövegek kiválasztásában Steffannak, Haydnnak és Hofmannak egyaránt az a Franz von Greiner udvari tanácsos segített, aki (szabadkőműves) műkedvelő poétaként 1772-től népszerű irodalmi szalont tartott fenn Bécsben.²⁴ A dalok századvégi sikere abban rejlett, hogy – nem utolsósorban Greinernek köszönhetően – Steffan és Haydn az akkor legnépszerűbb német nyelvű érzékeny darabokat zenésítette meg. Ennek megfelelően főként Ramler *Lyrische Blumenlese* című antológiájából,²⁵ illetve korabeli almanachokból, folyóiratokból (*Wiener Musenalmanach*, *Göttinger Musenalmanach*, *Vossische Musenalmanach*) válogatták ki a költeményeket.²⁶ A szövegeket azonban igen eltérően kezelte a két komponista. Míg Haydn (a zenei ismétlések alkalmazásától eltekintve) minden esetben szorosan ragaszkodott az általa választott szöveghez, Steffan a korábbi zeneszerzői hagyományokat követve a kompozíció és a zenei kifejezés érdekében meglehetősen szabadon kezelte őket: szavakat, mondatokat cserélt ki, illetve a címet is gyakran megváltoztatta. Steffan szövegkezelése azonban nem volt egyedülálló, hiszen a legtöbb esetben a szerzői kiadásokhoz képest esztétikai és prozódiai okokból már Ramler is változtatott a költeményeken, azaz a darabok nagy része a *Sammlung deutscher Lieder*ben való megjelenéséig általában már saját nyelvterületén is variálódott. Verseghy szempontjából ez azért érdekes, mert a bécsi dalirodalom mellett a költő imitációinak-magyarításainak egyik fő forrása később a *Lyrische Blumenlese* volt, azaz néhány költemény szövegét Verseghy nyilvánvalóan több változatban is ismerte.

23 A táblázatban a XXXVI. *Ariettae pro Clavi Cembali Authore D. Jos. Stephan* című Verseghy-kéziratban található Steffan-dalokat azonosítottuk a *Sammlung deutscher Lieder* alapján. Az első oszlopban a gyűjtemény kéziratári oldalszáma található, a másodikban a Verseghy által megadott sorszám, a harmadikban a kéziratban olvasható cím, vagy ha az nincs, akkor a *Klavierlied* sorkezdete, a negyedikben pedig a Steffan-dal *Sammlung deutscher Lieder*ben található helye. Ha egy dalnak csak a Verseghy-kéziratban van címe, és eredetileg Steffannál nem olvasható ilyen, akkor a negyedik oszlopban a kötet és sorszám mellett a darab sorkezdetét is megadtuk. Megjegyzendő, hogy az utolsó, No. 37. nem Steffan-darab (a zeneszerzőt ezidáig nem sikerült azonosítani). A kézirat címében tehát pontosan fogalmazott Verseghy: a 36+1 zongorakíséretes énekdarabot (áriákat és duetteket) tartalmazó kéziratot 36 Steffan-áriát tartalmaz.

24 A bécsi Greiner-szalonnól lásd James Van Horn MELTON: „School, Stage, Salon: Musical Cultures in Haydn’s Vienna”, in Tom BEGHIN – Sander M. GOLDBERG (eds.): *Haydn and the Performance of Rhetoric* (Chicago–London, The University of Chicago Press, 2007), 105–106.

25 Karl Wilhelm RAMLER: *Lyrische Blumenlese*, I–II (Leipzig, Weidmanns Erben und Reich, 1774, 1778).

26 KOMLÓS *Tanulmányok*, 84.

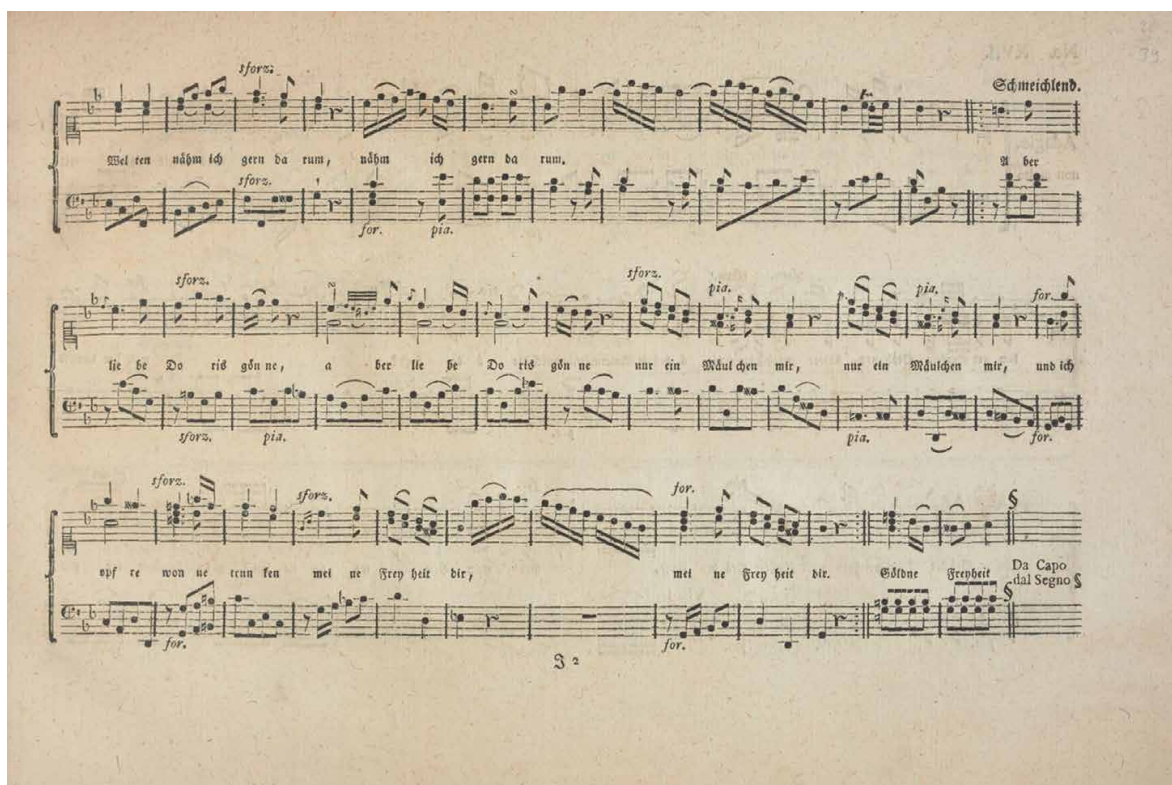

1a A Steffan által megzenésített *Gold' ne Freiheit, gold' ne Freiheit...* kezdetű darab (*Sammlung deutscher Lieder* II/16). Verseghy ennek dallamára készítette a *Szép Szabadság legfőbb jószág...* kezdetű éneket (*Parnassus* 1781, 78a): „Szép Szabadság! leg-főbb jószág, / népek vérrel, vérrel vesznek meg / Szép Szabadság! leg-főbb jószág, /

Steffan *Liedjei* rendkívüli hatást gyakoroltak Verseghyre. A legújabb érzékeny-klasszikus dallamokat és dalformákat tartalmazó *Sammlung deutscher Lieder* olyan irányt szabott a tulajdonképpen mindig is újat és modernt kereső, de megfelelő mintát eladdig még nem találó Verseghynek, melyhez egész későbbi énekköltői munkásságában hű maradt. A klasszikus-érzékeny stíluson belül az olasz és francia dallamosságot idéző melódiák tökéletesen megtestesítették az általa kívánatosnak tartott ideális zenei-költői érzékenységet. Bár Haydn kétségtelenül a bécsi német nyelvű dalirodalom gyöngysze-meit alkotta meg, Verseghy mintha jobban kedvelte volna a Steffan-dalokat: egész költői munkássága során 32 Steffan dallamra 44 szöveget, 7 Haydn dallamra pedig összesen 10 éneket írt vagy magyarított. Ez természetesen a dalok számának eredeti aránytalan-ságából is adódhat – Steffan 73, Haydn 24 német nyelvű dalt publikált –, esetleg abból, hogy Verseghy egyszerűen nem jutott hozzá Haydn második kötetéhez, ám mivel a két komponista zenei világa meglehetősen különbözik, Steffan elsődleges használatát leginkább ezzel magyarázhatjuk. Steffannak az olasz dallamosság nyomait magán viselő, sokszor erősen díszített, bonyolultabb melódiái közelebb állhattak Verseghy zenei ízléséhez, mint az egyszerűbb, letisztultabb formavilágot képviselő Haydn-darabok.

Verseghy korai énekköltői próbálkozásai szöveghűség tekintetében élesen elkülö-nülnek későbbi darabjaitól. Mivel a fiatal muzsikusz-poéta a lírai költészet elsődleges problémáját az énekelhetetlen, helytelen prozódiajú szövegekben látta, mindenekelőtt ezt akarta orvosolni. Célja olyan magyar nyelvű darabok írása volt, melyeket a szoros

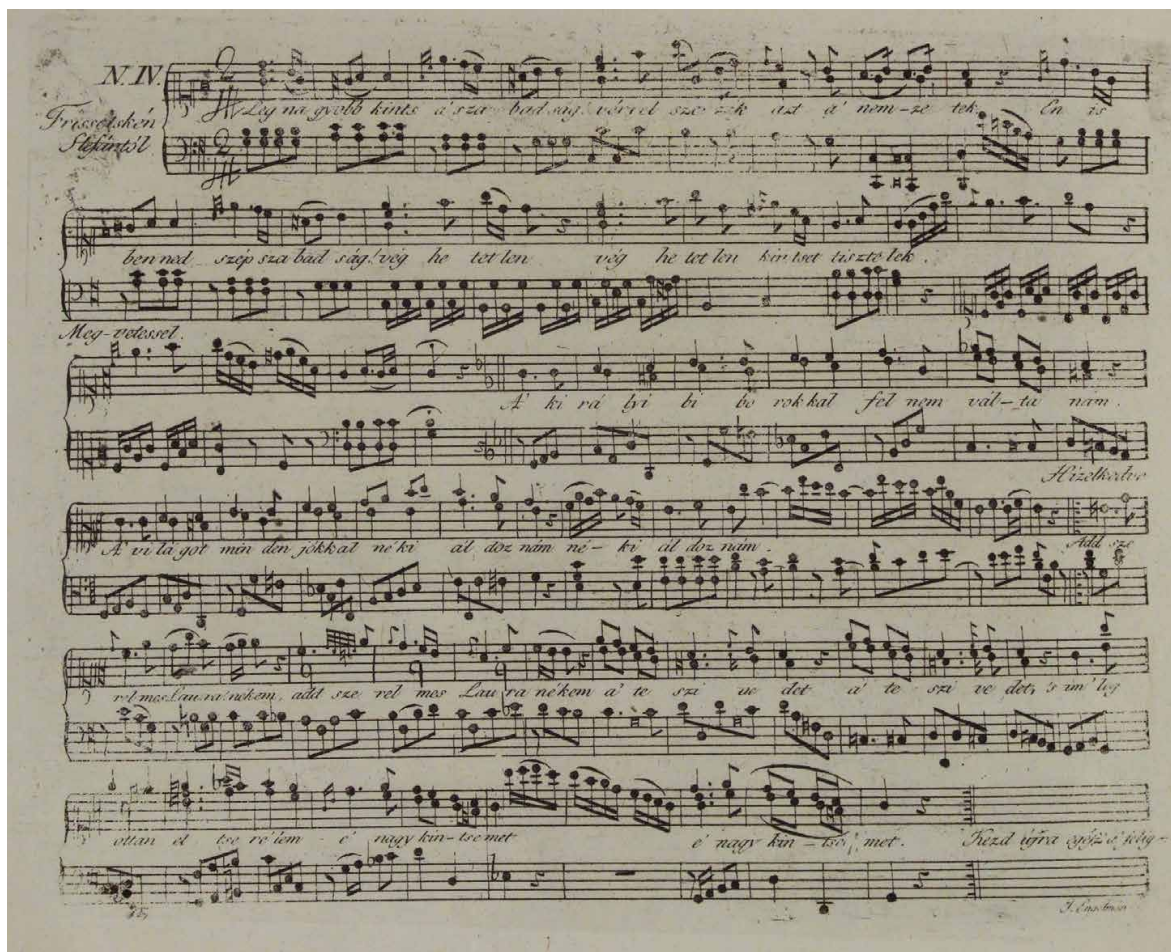
én sem vetlek téged soha meg. // Hertzegeknek Kegyelmevel / fel-nem váltanám / Koronákat sok Kintsekkel / érte el-nem hagynám. // Adgy szép Doris, adgy ortzámra / tsak egy tsókotsát / „s ime szívem néked agya / szép szabadságát.”

zeneritmus megtartásával is könnyen, jól lehet énekelni. Praktikus okokból tehát, mivel amennyire csak tehetette a zene- és a szövegritmus egybeesésére figyelt, ekkor még alapvetően szoros fordításokat készített a Steffan és Haydn által megzenésített költeményekből. E magyarításait ilyen formában azonban sohasem bocsátotta napvilágra. Amikor később, 1791-ben határozott poétikai-esztétikai nézetekkel, illetve jól kidolgozott prozódiai programmal az olvasóközönség elé lépett, ezeket a darabokat vagy erősen átdolgozva jelentette meg, vagy amelyiket erre nem tartotta érdemesnek azt végleg kéziratban hagyta. Az átdolgozás mértékét jól szemlélteti a *Parnassus*-kéziratban még Szép Szabadság, legfőbb jószág... kezdetű, cím nélküli (1a kép),²⁷ a *Hat Magyar Énekek*ben pedig A' Szabadság címen közreadott, Steffan II/16-ból készült darab). (1b kép)²⁸

Az új, osztrák zongorakíséretes dalirodalmat megismerve korábbi vegyes gyűjteményét hamar elavultnak ítélte a költő. A *Parnassus*-kötetek szövegeit és koncepcióját hátrahagyva ugyanis, az 1780-as évek közepéről fennmaradt még egy, kizárólag Steffan- és Haydn-dalok fordításából álló költeményes tervezete. A 25 kotta nélküli éneket tartalmazó

27 A kottamellékletben a *Gold'ne Freiheit, gold'ne Freiheit...* kezdetű Steffan-Lied alatt (*Sammlung deutscher Lieder* II/16) a Szép Szabadság legfőbb jószág... kezdetű Verseghy-ének olvasható. A Steffan-ból készített magyarítást Verseghy az 1781-es *Parnassus*-kéziratban dallam nélkül jegyezte le. Vö. VERSEGHY *Parnassus* 1781, 78a.

28 [VERSEGHY] *Hat Magyar Énekek*, No. 4.

1b A Steffan Sammlung deutscher Lieder II/16 fordításaként készült Szép Szabadság legfőbb jóság... kezdetű ének átdolgozását A' Szabadság címmel Verseghy 1791-ben Bécsben publikálta a Hat Magyar Énekekben.

Énekek-kézirat I. csomója töredék: utolsó lapján a „XXVI.” őrszó olvasható. Bár a kéziratban sehol sincs dallamutalás, az énekek formája, illetve a szövegek viszonylag szoros fordítása miatt forrásaként egyértelműen Steffan és Haydn darabjai nevezhetők meg. A számozott énekekből álló tisztázatba néhol változatlan szöveggel, néhol minimális jobbítással vette fel Verseghy a Steffan-dalok *Parnassus*-ban olvasható fordításait, illetve a bécsi útja során készített XXXVI. *Ariettae pro Clavi Cembali* című másolatot használva újabbakkal bővítette a már meglévő csokrocskát. (5. függelék)²⁹

A költő legkorábbi Steffan és Haydn fordításai tehát a fentebb bemutatott három kéziratban találhatók: az 1781-es kottás *Parnassus*-kötet II. Toldalékában, az 1780-as *Parnassus*-ban, melynek a Steffan fordításokat tartalmazó, sorszám nélküli énekei utólag, 1781–1782 fordulóján kerültek bejegyzésre, illetve az *Énekek-kézirat* I. csomójában,

29 Az *Énekek-kézirat* 1786–1788 között lejegyzett I. csomójának tartalomjegyzéke táblázatba rendezve. Az első oszlopban a kézirat OSZK-ban kapott lapszámozása olvasható, a másodikban sorszámozásukkal együtt a Verseghy-énekek címe zárójelben a fordítások mintájául szolgáló *Klavierliedek* megjelenési helyével és címével együtt, a harmadikban pedig az egyes Verseghy-darabok későbbi vagy korábbi egyéb szövegforrásai vannak feltüntetve.

melyet valószínűleg 1786–1788 között, rövid bécsi útja után, a XXXVI. *Ariettae pro Clavi Cembali* másolatgyűjteményt felhasználva készített a költő.

VERSEGHY AZ EGRI SZEMINÁRIUMBAN ÉS A PÁLOSOKNÁL (*korai évek: 1774–1781*)

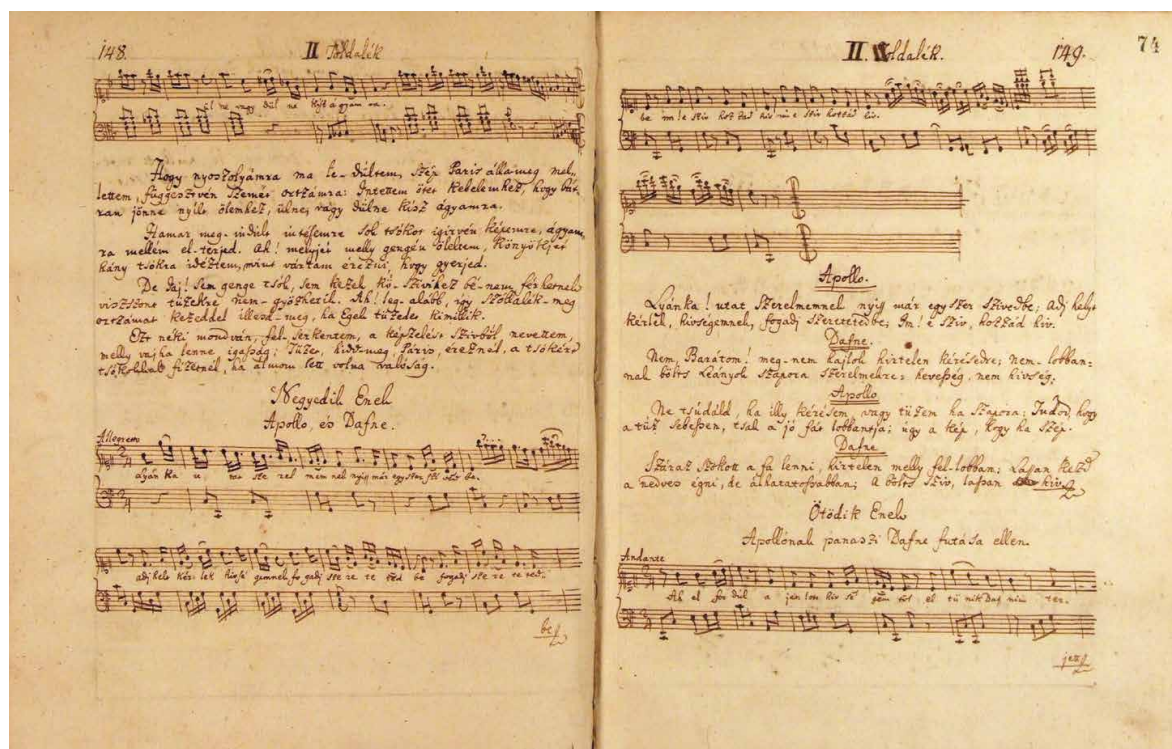
Verseggy kora elismert muzsikusa volt. Barátai és ismerősei „Magyar Hárfa”-ként emlegették, és mindenekelőtt énekesi és zenetanári tevékenységét emelték ki, ha róla beszéltek. A papi pályára készülő magyar fiatalember már egri szeminarista korában kitűnt társai között zenei tehetségével. Bárdos Kornél kutatásaiból tudjuk, hogy 1775–1777 között Egerben ő töltötte be a székesegyházi karnagy helyettesi posztját, az úgynevezett *praefectus cantus* (*magister cantus*) tisztséget. Egy korabeli feljegyzésben az egri kispap gyönyörű cytherajátékára találunk utalást. Eszerint 1776. április 8-án Wagner József kanonok aranymiséjén a székesegyházi zenekar muzsikált, ahol „a hallgatóság különösen élvezte a cythera szokatlan hangjával kísért éneket, melyet a kitűnő cytherajátékos, Verseggy Ferenc maga szerzett és adott elő.”³⁰

Ebben a feljegyzésben Verseggyre nézve igen fontos, hogy a kispap „szokatlan hangzású cytherával” kísérte saját énekét. Ez ugyanis a legkorábbi adat arra vonatkozóan, hogy Verseggy rendkívüli módon vonzódott a 18. század végén hazánkban is egyre inkább tért hódító érzékenységhez, illetve az e stílus- és eszmerendszert kifejező és megtestesítő dolgokhoz. Hangszerválasztása legalábbis ezt tükrözi. A fiatal papnövendék azzal ugyanis, hogy a templomi gyakorlatban bevett, az isteni dicsőséghez illő, azt kifejező monumentális orgona, vagy a szólisztikus hegedű helyett egy bensőséges hangzású, az emberi hang egyszerű, akkordikus aláfestésére alkalmas halk instrumentumot szólaltatott meg, valami egészen szokatlan és különös dolgot művelt. Hogy mi is lehetett a később általában csak „hárfa”-ként emlegetett Verseggy birtokában, arra nézve a költő maga ad támpontot az 1817-ben megjelent *Analytica* románchoz kapcsolódó megjegyzésében: „Szerintem a románc természete azt kívánja, hogy a dallamát sohase kísérje egyszerre több hangszer; mindazonáltal mind a dal szépségének, mind hatásának növelésére jól használható egyetlen lágyabb hangú hangszer, mint amilyen a mandolinon kívül a lant, németül Laute, gitár vagy cythera, közönségesen hárfa, amely összhangzatnak tetsző harmonikus hangokat ad.”³¹ Mivel a Verseggy által használt

30 Az eredeti dokumentumból való latin idézetet lásd BÁRDOSS Kornél: *Eger zenéje 1687–1887* (Budapest, Akadémiai Kiadó, 1987), 160.

31 VERSEGHY Ferenc: *A magyar nyelv törvényeinek elemzése. III. rész*, szerk. SZURMAY Ernő (Szolnok, Verseggy Ferenc Megyei Könyvtár, 1980), 7. füzet, 789. Eredetiben: „Puto ego Romanzae indolem exigere, ut ejus melodiam nunquam plura simul instrumenta musica comitentur; unicum tamen placidioris soni, quale praeter Mandolinum, Testudo, Germanis Laute, Guitarra, vel Cithara, vulgo Harpa est, quod instar Ripieni harmonicis tonos addat [...]” VERSEGHY Ferenc: *Analyticae institutionum linguae Hungaricae partis III. sectio secunda: epitome rhetorices et poëtices patriae, cum appendice de stilo Hungarico* (Buda, Typis Regiae Universitatis Hungaricae, 1817), 189. §, 860. o.

2. Az Apollo és Dafne című Verseggy-ének, amit a költő az 1781-es Parnassus-kéziratban akkori kedvelt hangszeréhez, a hárfához alkalmazott kísérettel jegyezt le (Steffan, Sammlung deutscher Lieder I/20).

hangszer a korban új, szokatlan hangzású volt, a kispap az említett misén valószínűleg az akkor újonnan kifejlesztett lyra-gitáron vagy legalábbis egy olyan könnyen hordozható kézi-hárfán játszott, ami bensőséges hangzása miatt énekkíséretre kiválóan alkalmas volt. Ez magyarázza azt is, hogy az 1781-es Parnassus-kéziratban Joseph Anton Steffan fortepiano-kíséretre írt darabjait miért nem az eredeti kísérettel, hanem csupán a dalok akkord-kíséretéhez szükséges alaphangokkal jegyezte le. (2. kép)³² Fiala pálosként láthatóan az érzékenységet tökéletesen kifejező, bensőségebb hangzású hárfá mellett kötelezte el magát.

Verseggy tehát korántsem a pálosoknál kezdett zenét tanulni, miként ez Császár Elemér monográfiája nyomán öröklődik a róla szóló szakirodalomban, ám valószínűleg nem véletlen, hogy a magyar alapítású remeterendet választotta az egri szemináriumból való távozása után. Elgondolkodtató, hogy a zeneszerető, muzsikusként számon tartott kispap épp akkor távozott Egerből, amikor Eszterházy Károly püspök a kispapok „zenei túlkapásai” miatt (tudniillik zeneszó mellett mulatozva táncoltak és kártyáztak) 1777-ben nemcsak farsang idejére, de egész évre mindennemű hangszeres muzsikálást

32 VERSEGGY Parnassus 1781, 73b–74a: Apollo, és Dafne. A költeményt Verseggy a *Das unverhofft geschlossene Liebesbündnis zwischen Thirsis und Chloe* című Steffan-Lied dallamára írta (Sammlung deutscher Lieder I/20). Az eredeti fortepiano-kíséret helyett Verseggy ekkor még hárfázáshoz alkalmaztatott kísérettel jegyezte le a darabot.

betiltott.³³ Verseghy tehát nem feltétlenül azért hagyta el egy időre a papi pályát,³⁴ mert „belátta, hogy nem született erre a hivatásra”,³⁵ hiszen kevesebb, mint egy év múlva, 1778 márciusában már ismét az egyház berkein belül, mégpedig a zenei képzésükről, illetve zeneszeretetükről (is) híres pálosok között találjuk.

A pálosok zenei képzése, illetve a rendnek az egyházzene megújítására való törekvése a jezsuita rend eltörlése után figyelemre méltó volt a korban.³⁶ A pálosok egyik zenei modernizációja a népnyelvű énekek metrikus megújítására vonatkozott. A ritmus elferdítésével járó szokásos parlando előadásmód ellenében az egyházi énekek divatos, új dallammal való párosítása miatt ez már az 1770-es évektől napirenden lehetett náluk.³⁷ Verseghynél a következőt olvashatjuk erre vonatkozóan „Az Egyházi Énekről” című tanulmányban: „Maria Nostrénn, hol Remete Szent Pál’ Szerzetének Novitiátussa volt, egy vasárnapi Concionator, ki egyszersmind a’ plébániát is adminisztrálta, a’ részént új, részént kijobbított Egyházi Énekekre új melódiákat készíttetett, mellyek a’ Musikának törvényeihez voltak szabva, s a’ falu oskolájában a’ fiú és leány gyermekeket az organistának segedelmével, ki hasonlóképpen Szerzetes Atya és a’ Novitiusoknak Musicamestere volt, e’ melódiáknak tactus szerint való éneklésére olly szerencsésen megtanította, hogy kevés üdő múlva a’ templomban az orgona mellett az egész népnek nagy lelki épülésével pontosan elénekelték. A’ többszöri hallás által e’ melódiákat az öregek is megtanúlták, s minekutánna a’ gyermekekből férjfiak és asszonyok váltak, e’ szent énekek is, szoros rendbe szedett dallyaikkal együtt úgy terjedtek, hogy azokat a’ nép a’ világi énekek helyett már a’ házi és mezei munkáinál is örömmel zengtette. Minekutánna a’ Tót néppel kevés üdő alatt ennyire lehetett a’ dolgot vinni, nem tudom, mi okra nézve vethetnénk el reménységünköt a’ Magyar néppel való hasonló ügykezetnek szerencsés kimenetelérül.”³⁸

Bár minderre természetesen már kiforrt esztétikai nézőpontból, mintegy azt alátámasztva emlékezett vissza Verseghy, leírásában egész költői szemléletét meghatározó inspirációs forrásra bukkanunk. Eszerint már a pálos renden belül is találkozott a szoros zenei metrumra vett versújítás problémájával, melyhez később Sulzer esztétikájában

33 BÁRDOS Eger, 161.

34 Sággy Sándor szerint 1777. május 25-én lépett ki a szemináriumából. Lásd SÁGHY Verseghy, 144.

35 CSÁSZÁR Verseghy Ferencz élete, 9.

36 A barokk menzurális korálisról és a ritmizált gregorián tételekről lásd SZIGETI Kilián: „Az időmértékes (menzurális) korális éneklés Magyarországon”, *Magyar Zene* 19/3 (1978), 282–297.; SZENDREI Janka: „Latin nyelvű gregorián ének”, in BÁRDOS Kornél (szerk.): *Magyarország zene-története II. 1541–1686* (Budapest, Akadémiai Kiadó, 1990), 155–160. A gregorián ritmizálásának szükségességéről lásd még [VERSEGHY Ferenc]: „Az Egyházi Énekről”, *Egyházi Értekezések és Tudósítások* 1/1 (1820), 156–158.

37 A pálosok zenei gyakorlatáról lásd RICHTER Pál: „Magyar nyelvű énekek 17–18. századi pálos kéziratokban”, *Magyar Zene* 42/1 (2004), 27–36.; uő: „A magyarországi pálosok zeneélete és zenéje a 18. században”, in Kiss Gábor (szerk.): *Zenatudományi dolgozatok 2009* (Budapest, MTA Zenatudományi Intézet, 2009), 135–158.; SZIGETI Menzurális korális éneklés. Lásd még Gilányi Gabriellának és Richter Pálnak a kötetünkben közölt tanulmányait.

38 [VERSEGHY] *Az Egyházi Énekről*, 164–165.

[illegible]

10

II. *Re. 11.*

alál a fűre beszélnél egykor, hogy, a hőveszedező éjtel a kővel,
lévő erdőre egy fűszálla alá rendelt órára egybe jösszél. Tündök-
völ a dérnél, hi a z embere helyre, es időre hamarabb meg je-
lent! De, mivel Bizamant várva, egy predaral járó Országy-
tul meg ijedte. Árvölös a fűszálla alá a hűvös, egy bűzlő,
ba rejteket: Bizamant a z Országytul vére kévert, es éjtel
Bragattarot jutyolt meg találna, így ábrándozni a z erdő he-
lyére

Al Thib be, Bep Nib be hol te ve legiz. A ra mu ló ná hül
El leved bñ

hol te gely? ah hñ lek ló ló meg. Nem nyug ló ná a z:

lók he gelyül ló gelye a tárnad el in. In ló ló nem nyugdó hñ

nem ló ná ha nem jón tárn in nem hálhaton ah gely be

ah Bep Thib be ló ló meg.

A Töröncz lád, bőséges Onidónal a. A Metaron. Fáb. 4.

Al Thibbe! Al Thibbe hol te gely? Bizamant nikkul ló
leget! A z kerkel Bóllaly meg. El leved Bep nikkul árn-
Bivem, el fűz nálad nikkul életem ah hűvös tárn meg --
nem nyugdó, nem állék, vityekül hegyekre utánnad el a z
dulók. -- nem nyugdó, nem ló haton, nem tárn nem hál-
haton; Al Thibbe! ah Bep Thibbe Bóllaly meg.

A. Jancsik

[illegible][illegible]

3a-b Az 1781-es *Parnassus*-kéziratban található *Piramus és Thizbe*, illetve az ugyanerre a dallamra írt *A világtól el-váló Léleknek tusakodási* című Verseggy-ének.

talált elméleti háttérre. A muzsikában jártas és tehetséges Verseghyt hamar bevonták a munkába rendtársai. Erről tanúskodik a fentebb már említett, Kreskaynak címzett kottás énekeket tartalmazó levél is. Az 1780. szeptember 17-én Nagyszombatban kelt írás válasz volt Kreskay Imre ama kérésére, hogy a fiatal rendtárs szerezzon dallamot Ányos Pál *Reménség, reménség de hamar megtsalál...* kezdetű énekére, vagy legalábbis illessze valamilyen szerkezetileg hozzá illő melódiához a szöveget. Verseghy a következő válasszal küldte meg a kért áriát: „Az Ária szomorú, és igen lassu üdövel énekeltetik; észre lehet mindazáltal abból venni, hogy sokkal tanátsosabb verseket Áriára, mint Áriát versekre szerezni. Ime! az első Rende az Éneknek, melly szépen el oszlatik a kottákra; de vegyük a harmadik vagy negyedik Rendet, azokba már külömbfélék a syllaba osztály, ugyan azért a szókat szaggatni kell, ha ugyan azon Áriára énekli az ember; szemlátomást ki tétzik ez amaz osztályból, mellyet vonásokkal tettem az Áriába. Meg lehet mindazáltal ezt jobbitani úgy, hogy, ahol a szók szaggattatnak, ott mások helyheztesse azok helyett, példának okáért: *midön szép Klorisom* helett, legyen *midön a szép Kloris*. Kaptsolok ezenkívül egy új éneket is levelemhöz [...]” Mivel Ányos szövegét Verseghy egy verbunkos dallammal küldte vissza Kreskaynak, az valószínűleg egy „magyar melódia” komponálására kérte fel fiatal rendtársát. Bár Verseghy teljesítette az idősebb szerzetes kérését, igen sokatmondó, hogy Ányos éneke mellé gyorsan csatolt egy új, saját kedvére szerzett, érzékeny-klasszikus dallamra írt darabot is. Az új ének a *Venus panaszi Vulcanus férje ellen* című *Én egyedül boldogtalan...* kezdetű heroida típusú ária volt, mely az 1781-es *Parnassus*-kéziratban is megtalálható.³⁹

A Kreskaynak írt levél a többi kézirattal egybevetve jól mutatja a fiatal Verseghy zenei tájékozódásának irányát, illetve szerepét a pálos közösségen belül. A Márianosztrán remetéskedő, noviciátusát töltő szerzetes az 1781-ben lejegyzett, Nagyszombatban összeállított *Parnassus*-kézirat III. részének tanúsága szerint ekkor írt egyházi énekeit valószínűleg kivétel nélkül világi dallammal párosította. Bár „a Világ mulandóságáról, és más Ájtatos Énekeket” magába foglaló résznek nem sikerült minden esetben azonosítani a dallamforrását, az érzékeny-klasszikus melódiák egytől egyig korabeli divatos világi énekeket sejtetnek. Ráadásul a világi darabokat nemcsak nótautalásként használta Verseghy, de az érzékeny szerelemről szóló dal toposzkészletét gyakran átemelte a Jézust imádó szerelem mintázatába. (3a–b. kép)⁴⁰

Mivel Verseghy 1778-ban a pálos rendbe lépve az egyházi énekek zenei és ezzel összefüggően a szövegek metrikus megújításával szembesült, (ének)költőként – nemcsak saját öröme, de a rendi elvárásoknak is eleget téve – maga is ilyen énekek írásával próbálkozott. Akkor tehát, amikor világi dallamokra vallásos énekeket írt, kétszeresen is a korabeli egyházi gyakorlathoz kapcsolódott. Egyrészt a metrikus újításra törekvő pálos

39 A levelet a hozzá csatolt kottákkal együtt közreadta GORZÓ Gellért: „Adalékok Verseghy Ferencz életéhez és költészetéhez”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 24/4 (1914), 464–475.

40 Az 1781-es *Parnassus*-kéziratban *A világtól el-váló Léleknek tusakodási* című ének mellett az „Ad [notam] Ah Thizbe!” olvasható (III/12), azaz Verseghy ezt az egyházi éneket a kézirat *Piramis és Thizbe* című, *Ah Thizbe...* kezdetű heroida típusú áriájára írta (II/3).

rendi gyakorlatot követte, másrészt mindehhez a kontrafaktúra korabeli gyakorlata szerint az általa erre alkalmasnak tartott világi dallamokat használta fel. Kreskaynak írt leveléből, illetve későbbi verstani-esztétikai tanulmányaiból úgy tűnik, hogy Verseghy a prozódia megújítása miatt már igen korán tudatosan elhatárolódott a dallamszerzéstől. Bár kitűnően hárfázott, és valószínűleg orgonán is meglehetősen jól játszott, nem volt zeneszerző, és nem is akart az lenni. Akkor sem, amikor a renden belül valóban szükség lett volna rá. Az új zenei kívánalmaknak megfelelő dallamokat kénytelen volt tehát máshonnan venni. Ezt először az egri szemináriumban, illetve a pálosoknál tanult érzékeny-klasszikus dallamok, majd 1781 ősztől a Steffan és Haydn által kiadott dalalbumok biztosították számára. Bár a kontrafaktúra gyakorlatától később világosan elhatárolódott,⁴¹ a *Parnassus*-kézirat összeállításakor még természetes módon használta egyházi ének írásához a világi dallamokat.

AZ 1791-ES HAT MAGYAR ÉNEKEK DARABJAI

(*fellépés a bécsi-osztrák dallamokkal – fogság előtt*)

Verseghy tíz évvel a bécsi dalirodalommal való megismerkedése után lépett énekes darabokkal a nagyközönség elé. Az eltelt idő alatt saját muzsikusi gyakorlata, illetve Sulzer esztétikai és prozódiai nézete alapján meglehetősen pontosan kidolgozta azt a metrikai rendszert, melyben a magyar költői szövegek a zeneritmus szoros megtartásával erőltetés és a jóhangzás csorbulása nélkül énekelhetők voltak a korabeli német-osztrák dallamokra.⁴² Verseghynek már legelső fennmaradt írásából, a Kreskay Imrének szóló leveléből kiderült, hogy a költő a modern metrikus dallamokra való szövegírás miatt jobbnak tartotta, ha a szöveg megelőzi a dallamot. Az 1791-ben Bécsben megjelent *Hat Magyar Énekek*hez tartozó „Rövid Értekezések a’ Musikáról” című tanulmányából pedig az is világossá válik, hogy az énekelt dalok helyes prozodiájának kialakítása nemcsak elméletben foglalkoztatta, de énekköltői munkásságával is mindenekelőtt ezt akarta szolgálni. Erre az erőteljes költői programra utal, hogy utolsó zongorakíséretes dalalbumát, az 1807-es *Magyar Hárfást* leszámítva minden költeményes gyűjteményét mintegy az előtte álló poétikai-verstani tanulmány példatáraként adta közre. 1791 után az 1793-as *Költeményes Enyeltéseket a’ Mi a’ Poézis? és ki az igaz Poéta?* című értekezéséhez mellékelte, az 1806-os *Magyar Aglájában* pedig 22 oldalnyi, az énekelt költészet prozódiai szabályait magyarázó verstani értekezés előzte meg a költeményeket és kottamelléleteket.

41 Lásd VERSEGHY Ferenc: „Rikóti Mátyás”, in VERSEGHY Ferenc, FÖLDI János, FAZEKAS Mihály *válogatott művei*, vál., kiad. VARGHA Balázs – JULOW Viktor, jegyz. V. GIMES Ágnes – JULOW Viktor (Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1989) (= *Magyar remekírók*), 126–127.; [VERSEGHY] *Az Egyházi Énekről*, 167.

42 Sulzer Verseghyre gyakorolt hatásáról lásd MARGÓCSY István: „Verseghy Ferenc esztétikája”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 85/5–6 (1981), 545–560.; VERSEGHY *Drámái*, 483–491.

A korai kéziratban maradt dalfordításokhoz képest Verseghy költészete a *Hat Magyar Énekek*ig óriási fejlődésen ment keresztül. A zeneszerzőket is megnevező kiadvány négy Steffan, egy Haydn és egy Ignaz Rafael melódiát tartalmaz: I. *Laura*. Steffántól; II. *Thirzis' sírja felett*. Haydntól; III. *A' Ne-felejts virág*. Ráfael Úrtól; IV. *A' Szabadság*. Stefántól; V. *Thirsis és Laura*. Stefántól; VI. *Thirzis' izenettye*. Stefántól. Ezek a dalok szövegüket tekintve már jóval szabadabb fordítások, mint a kéziratban maradt 1781–1788 között keletkezett darabok, de még korántsem olyan távoli imitációk, melyek majd az 1793-ban közreadott, illetve az azután keletkezett énekeket jellemzik. Az utolsó három darabot első szövegváltozatukkal már a *Parnassus*-kéziratban, illetve az *Énekek*-kézirat I. csomójában is megtaláljuk: ezeket azonban, elsősorban prozódiai okokból, ekkorra már igen erőteljesen átdolgozta Verseghy, az első három ének viszont olyan új fordítás, melyeknek ez az első szövegforrása, és amelyeket tovább javítva később, a *Magyar Aglájában* fog majd újra kiadni.

Verseghy folyamatosan alakuló verstani nézetei zenei alapokon nyugodtak, és leginkább Sulzer *Allgemeine Theorie der schönen Künste* című művének zenei szócikkeiben olvashatókhoz álltak közel, melyekből 1792-ben a literátor néhányat magyarra fordítva a *Magyar Museum*ban ki is adott.⁴³ A zene olyannyira meghatározta poézisbeli munkásságát, hogy már legkorábbi, 1781-ben összeállított kéziratos gyűjteményeiben kottákkal, illetve dallamutalásokkal jegyezte le az énekeket. Az 1790-es évek elején kerülhetett a kezébe Sulzer lexikona, ami szilárd elméleti támogatást nyújtott zenei alapokon nyugvó verstani nézeteihez. Első megjelent gyűjteményes kötete, a *Rövid Értekezések a' Musikáról*. VI. *Énekekkel* egy Sulzer alapján írt esztétikai-verstani tanulmány volt, melyhez mintegy példa gyanánt csatolt hat éneket. A költeményeket ugyanekkor, 1791-ben a tanulmánytól külön Joseph Anton Steffan, Joseph Haydn és Ignaz Rafael dallamaival együtt *Hat Magyar Énekek* címen zongorakíséretes dalalbum formájában is közreadta. Mivel ezeket a darabokat a korabeli német dallammintákat követve írta és fordította, a dallam adta szabadságot kihasználva – mely kétségtelenül elfedte a prozódiai hibákat – eleinte gyakran élt licenciával. Mivel Verseghy a versek ritmusát (Sulzer után) a zenei ritmusból eredeztette, a csak rímekkel élő, régi magyar, kadenciás poézist „taktus nélkül szűkölködőnek”, „rythmustalannak”, azaz „rend nélkülinek” tartotta. Nézete szerint „a' rythmus nem mesterségesen ki-gondolt állapot, hanem egyenesen a' természet szerént való érzésből származik [...] a' rythmusnak, avagy a' rendnek és mértéknek az ő szükséges vagy szükségtelen volta [tehát] nem a' Régiek, nem a' mi Ős-eleink' tekéntetétől, sem a' nemzeti gustustól, melly romlott és helytelen lehet, sem végre a' Poéták' tettzésétől, hanem egyenesen és egyedül a' Természetnek bíró-szavától függ.”⁴⁴ A természetből kiindulva hirdette tehát azt a zenei és verstani mértékről, hogy az olyan „ruha, mellyet nem csak a' Szittyai Lakos' szájából eredő, vagy magyar, hanem

43 *Első folyóirataink: Magyar Museum*, kiad. DEBRECZENI Attila (Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 2004) (= *Csokonai Könyvtár. Források. Régi Kortársaink* 11), I, 339–348.: *A' szép mesterségekről*., 353–359.: *A' muzsikáról*., 405–407.: *A' muzsikáról*., 442–447.: *A' szép mesterségeknek rövid története*.

44 VERSEGI *Rövid Értekezések*, IX., XII.

akármiféle nyelven költt verseknek is szükségképpen magokra kell venni, ha *mindenképp'* tettzeni akarnak.⁴⁵ Verseghy azonban – saját bevallása szerint – nem vetette el a hagyományos rímes-ütemhangsúlyos verselést sem, csupán megszépítésük okán annyit kívánt a költőktől, hogy azt ha nem is antik-időmértékes, de legalább a nyugat-európai lábmérték szerinti jambusra vagy trocheusra is vegyék.⁴⁶

Az 1793-as *Mi a Poézis*ban tovább folytatta ezt az irányt, és még radikálisabban hirdette ama nézetét, miszerint „nem tökéletes Poéta, a' ki metrummal avvagy lábmértékkel nem él; mivel tárgyának nem ad olly nagy édesgető erőt, a' minéműt adhatna, ha lábmértékkel élne.”⁴⁷ Verseghy tételesen számba vette a Poézishez szükséges eszközöket, és megállapította, hogy „a' Hangeggyeztetés a' Poézisnek nem tsak mivoltához, de még eszközei közé sem tartozik”,⁴⁸ majd a kortársak számára ama megdöbbentő kijelentést tette, hogy „A' prósás Hangeggyeztetőknek beszédgyei tehát nem versek, hanem tsak *syllabaszámr*a vött és eggyenlő hanggal végződő mondások. [...] mert a' syllabaszámr és a' haneggyeztetés a' beszédnek tsak külső, és idegen piperéji, a' lábmérték pedig és a' hanghanyatlás *belső és természeti tulajdonságai*.”⁴⁹ Verseghy tehát a ritmus eme meghatározása alapján arra a gondolatra jutott, hogy a ritmus, azaz az (idő)mérték a vers alapkritériuma, a rím csak külső pipere.⁵⁰ Bár Verseghy rendkívül keményen fogalmazott, érveinek felsorakoztatása után ismét kitért arra, hogy ő nem szeretne mást, csupán meggyőzni a rímet használókat arról, hogy a rím önmagában kevés a poézishez, ezért, ha már a „rythmosos” verselési módot választották, legalább a beszéd természetes mértéke szerint, azaz akcentuson alapuló jambusi és trocheusi lejtést alkalmazva tegyék azt költőink.⁵¹ Verseghy azonban hiába kért előre bocsánatot „tsípősebb kifejezéseiért” és „hevességért”,⁵² nyilvánvaló, hogy a tanulmány, nem utolsó sorban hangneme miatt, nem érhetette el kitűzött célját. (Verseghy egyébként alapvetően elítélte az éles hangú pennacsatákat.)⁵³

Verseghy a szabadulása után megjelent kötetében a versnemeket illetően egységesítő álláspontra jutott. Ebben szerepet játszhatott az is, hogy a fogság közel kilenc éve egészen új költészeti élményekhez juttatta, hiszen mivel a várbörtönökben franciául, angolul és olaszul is igen jól megtanult, eredeti nyelveken tanulmányozta a nyugat-európai irodalom

45 VERSEGI Rövid Értekezések, XII.

46 „A' ki szavaimat el-forgatni nem akarja, észre veheti azokból könnyen, hogy én az úgy nevezett cadentiás verseknek ellensége nem vagyok. A' mit erántok ezen Értekezésemben szöllok, az valóban szépítésekre tzéloz, és nem pedig gúnyolássokra.” Vö. VERSEGI Rövid Értekezések, XIII–XIV.

47 [VERSEGHY Ferenc]: *Mi a' Poézis? És ki az igaz Poéta? Egy rövid elmélkedés, mellyben a' Költésnek mivolta, eszközei, tzéllya, és tárgya, a' Magyar Rythmisták' hangeggyeztetésének helytelenségével' együtt előállítatnak* (Buda, Landerer Katalin, 1793), *Elmélkedés*, 38.

48 [VERSEGHY] *Mi a' Poézis? (Elmélkedés)*, 20–25.

49 [VERSEGHY] *Mi a' Poézis? (Elmélkedés)*, 40–41.

50 A Hangeggyeztetők nem nevezhetők „lör” sem tökéletes Poétának, 2or) sem proxaistának, 3or) sem prósás költőnek, 4er) sem Versszerzőnek, verselőnek vagy versezőnek, 5ör) sem Rythmistának.” Vö. [VERSEGHY] *Mi a' Poézis? (Elmélkedés)*, 39–41.

51 [VERSEGHY] *Mi a' Poézis? (Egynéhány előjegyzések)*, 11. számozatlan oldal.

52 [VERSEGHY] *Mi a' Poézis? (Elmélkedés)*, 48., illetve lásd még Kisfaludy Sándornak 1806. október 11-én írt levelét: KISFALUDY Sándor *hátrahagyott munkái*, kiad., bev., jegyz. GÁLOS Rezső (Győr, Kisfaludy Irodalmi Kör, 1931), 543.

53 Lásd [VERSEGHY], *Eggy jo szívből köllt szatira, avvagy feddő költemény a' magyar litteratúráról*, 1791.

népszerű műveit.⁵⁴ Ekkor kezdte szatírába hajló (tan)meséinek formájául választani például a hexameter mellett a páros rímű felező tizenkettőt is (*Nagy Sándor’ Paripája, A’ Döghalál, Az Oroszlány, Györgyiné, Lekvári Örzse* stb.). Annak ellenére, hogy a rímes-magyaros vershagyományt később sem művelte gyakran,⁵⁵ a *Magyar Aglája* bevezető tanulmányában, majd az 1817-ben megjelent *Analyticában*⁵⁶ már teljes mértékben elfogadta a régi magyar kadenciás verselést. Egyrészt felismerte a szótagok számában a ritmust, mint rendező elvet, másrészt megállapította, hogy „a sormetszet szerepe az, hogy a verssort megossza, a rímé pedig az, hogy lezárja.” Ezután „a rím eredetéről és szépségéről olvasható eltérő nézeteket”⁵⁷ ismertette tárgyilagosan. Verseghy tehát hosszú utat járt be a rímes-magyaros vershagyomány elfogadásáig. Saját bevallása szerint valójában sohasem utasította el teljesen a nemzeti verselési módot, csupán a megszépítésére tett javaslatokat. Oly módon akarta megújítani a magyar vershagyományt, hogy az a modern, felvilágosult időkhez illően is képes legyen hathatósan elérzékenyíteni a szívet. Verseghy felvilágosult filozófián alapuló művelődésszéménye a múltat, illetve a múltból a durvát, elavultat kizárva irányult a jövőre.⁵⁸ Ezért tartotta mind zenei, mind verstani szempontból fontosnak a korabeli külföldi *Klavierlieder* meghonosítását, hiszen azok Nyugat-Európában már régóta az érzékeny, társasági ember ismérvei voltak.

AZ URÁNIA-KÉZIRAT DALLAMAI

(*Steffan, Haydn és Mozart magyarítások a budai és a kufsteini fogságban: 1795–1796*)

Verseghyt 1794. december 11-én a Martinovics-féle összeesküvésben való részvételéért felségsértés vádjával letartóztatták. Az elfogatás után egy darabig igen szigorú körülmények között a budai ferences kolostorban tartották a rabokat. Helyzetük akkor javult,

54 Verseghy a brünni várbörtönben már hivatalosan is kaphatott könyveket (1797–1803). Ebből az időből származik az a hét vaskos kötetnyi idegen nyelvű másolata, mely jelenleg a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattárában (továbbiakban: MTAKK) található (jelzete: RUI 8r. 31, I–VII kötet): I. *Fenelon dialogues des morts*; II. *Le Avventure di Telemaco*; III. *Boileau. Comedie Italienne*; IV. *English pieces and comedies*; V. *Französische Sprachlehre*; VI. *Französische Lexikon*; VII. *Satires de Juvenal*.

55 Lásd VERSEGHY *Magyar nyelv* III, 6. füzet, 647.

56 A kéziratos töredékek, illetve a Martinovics-perbeli vallomása alapján Verseghy az *Analyticát* még a budai fogságában, 1795-ben elkezdte írni: *Analyticae Institutionum Linguae Hungaricae*, I–III (Buda, Typis Regiae Universitatis Hungaricae, 1816–1817). Ezzel egybevégi kiadásának előszava, melyben arról beszél, hogy a kötet mintegy harminc évnyi kutatómunka gyümölcse. Az *Analyticában* a *Magyar Aglájabeli* tanulmányhoz képest tulajdonképpen már nem mond újat, csupán a korábban leírtakat részletezi és fejtegeti különféle idegen és magyar nyelvű példákkal, illetve azok hosszas elemzésével.

57 VERSEGHY *Magyar nyelv* III, 6. füzet, 640–651.

58 „A’ nyelvek, mellyek a’ népeknek gyermekkorában támadtak, e’ gyermekornak bélélyegét és tulajdonságait minden bizonytal magukon viselték. [...] A’ Magyar nemzetnek és nyelvnek ifiúkorá Európa-ban való letelepedésével kezdődött.” Vö. VERSEGHY Ferencz: *A’ Filozófiának Talpigazságaira épített Felelet* (Buda, Királyi Magyar Universitas, 1818), IX–X.

amikor a felmentő ítéletek – Verseghy büntetését pallos általi halálról bizonytalan idejű fogságra változtatták – és a kivégzések után 1795. június 11-én átszállították őket az úgynevezett gárdistaházba. Itt egyrészt már közös cellákban voltak, másrészt nemcsak könyveket, papirost és pennát kaptak, de egymáshoz is átjárhattak. Ez a soha vissza nem térő, a rabok számára rendkívül kedvező időszak 1795. augusztus 10-ig tartott, amikor másokkal együtt Verseghyt és Batsányit is útnak indították Kufstein felé.

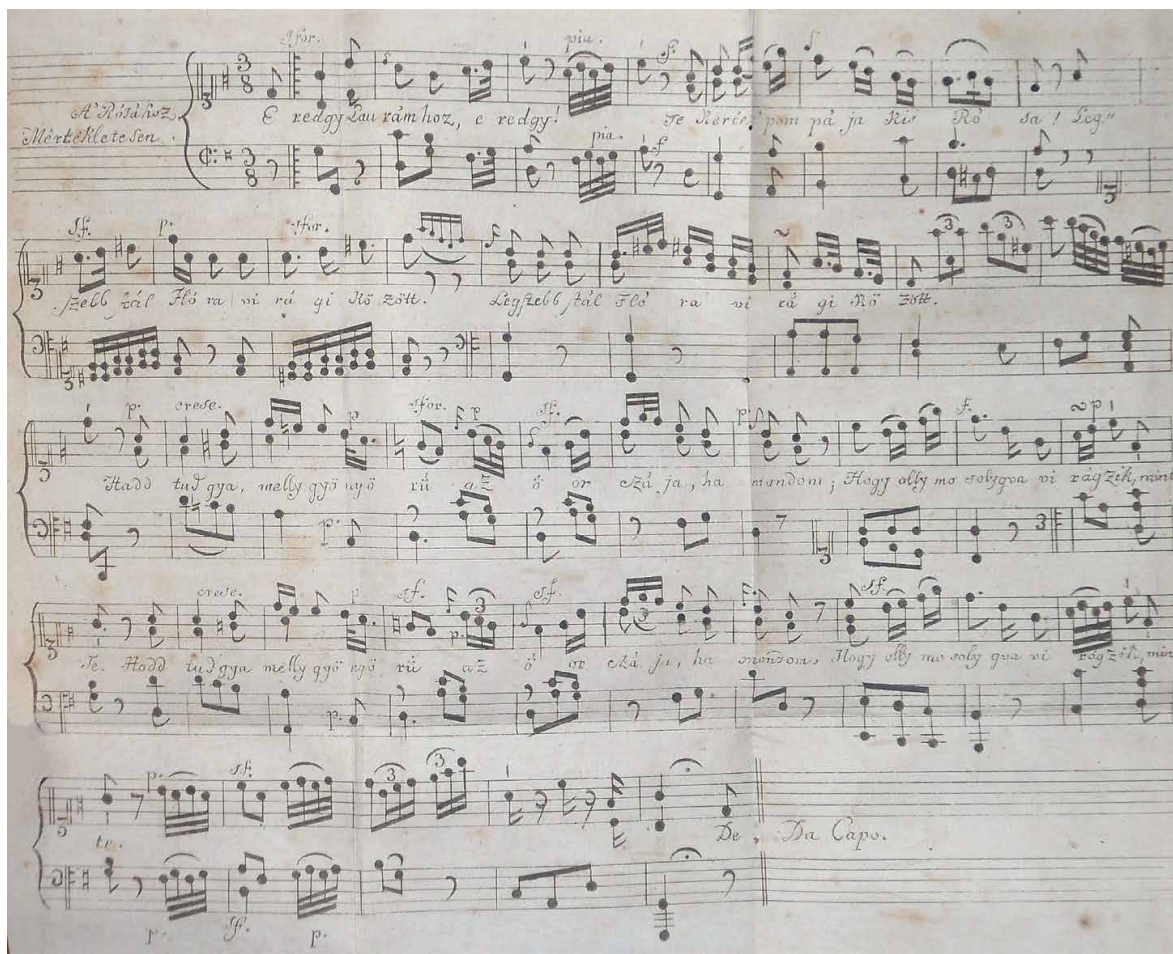
Verseghy Budán, illetve majd a kufsteini fogságban művei lejegyzéséhez az *Uránia* folyóirat ama számát használta, mely 1795 márciusa-áprilisa körül jelent meg (I. esztendő, 3. kötet). A kötetet a papírhíánnyal küszködő Verseghy mintegy kéziratként használta: a margóra, illetve a nyomtatott sorok közé jegyezte le énekeit. A folyóirat szerkesztői, Pajor Gáspár és Kármán József valószínűleg szerzői tiszteletpéldányként juttatták be az *Uránia* legfrissebb és egyben utolsó számát a költőnek a budai várbörtönbe. A kötetben ugyanis névtelenül, de Verseghy autográf kottaképeivel együtt a költőnek *A' Rósához* című Steffan-fordítása is megjelent. (4. kép)⁵⁹ A kiadás érdekessége, hogy a ma Magyarországon fellelhető hat *Uránia*-példány közül csupán egyben található kotta.⁶⁰ Verseghy példányában is volt dallammelléklet, de azt jól láthatóan valamikor kimetszették a kötetből. A fennmaradt négybe viszont sohasem volt bekötve kotta. Ebből leginkább arra lehet következtetni, hogy az időközben letartóztatott és halálra ítélt költőnek (és esetleg még saját magának) Pajor Gáspár és Kármán Imre az eredeti kiadványterv szerint készítette ugyan egy kottás tiszteletpéldányt, és ezt valamilyen módon sikerült is bejuttatniuk Verseghynek, de a szélesebb közönség előtt már nem vállalták fel annak a veszélyét, hogy a felségsértés vádjával akkor még pallos általi halálra ítélt költő művét publikálják. Márpedig a kottás közlés egyértelművé tette volna a szerző kilétét, hiszen Verseghyn kívül hazánkban addig egyetlen költő-literátor sem próbálkozott ilyesmivel.

A lejegyzés idejét és a szövegek műfajiságát tekintve az *Uránia*-kézirat több szövegcsoporthoz tartozik. (6. függelék)⁶¹ A „Költeményes Gondolatok külömbféle tárgyakról” című III. szövegcsoporthoz tartozik 47 olyan számozott darabból áll, melyek közül 34-et a dallamra való írás-fordítás miatt külön énekszámokkal is ellátott a költő. Ebből 20 Steffan, 3 Haydn, 8 pedig Mozart dallamaira való utalás (ama három ének mellett, melyeket nem ezen komponisták dallamaira szerzett, nincs dallamutalás). Verseghy ahol csak tudta – az autográf kéziratok között egyedülálló módon – a zeneszerzőt és a dallamforrást is pontosan megnevezte, pl.: „XXVI. Dórishoz XVII. Ének. Nótáját lásd Steffan I. Rész 10. Ária.” A dalfordítások közös jellemzője, hogy Verseghy egyrészt ekkor többnyire már csak

59 *A' Rósához* című éneknek az *Uránia* folyóirat I. esztendő 3. számában (1795) megjelent kottája. Verseghy a darabot az *An die Rose* című Steffan-Lied dallamára írta (*Sammlung deutscher Lieder* IV/2). A rézmetsző Verseghy autográf kottaképéről vette a mintát.

60 Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, SZ 1875/3.

61 Az *Uránia*-kézirat „Költeményes Gondolatok külömbféle tárgyakról” címet viselő III. szövegcsoporthoz tartozik a tartalomjegyzéke, amit a költő a kufsteini fogságban (1795–1796) jegyzett le. Az első oszlopban a kézirat OSZK-ban kapott lapszámozása olvasható, a másodikban sorszámozásukkal együtt a Verseghy-énekek címe a mellettük olvasható dallamutalásokkal, a harmadikban pedig az egyes Verseghy-darabok későbbi vagy korábbi egyéb szövegforrásai vannak feltüntetve.

4. A 'Rósához' című éneknek az Uránia folyóiratban megjelent, Verseghy-autográfrol készült kottája.

imitációs mintának tekintette a német *Liedek* szövegét, másrészt gyakorlatilag már tökéletes prozódiaival dolgozott. Kazinczy budai fogságban keletkezett kéziratait⁶² is bevonva a vizsgálatba kijelenthető, hogy Verseghy a Mozart *Bájsípjából* való kilenc zeneszám-fordítást a budai fogság enyhébb időszakában, azaz 1795. június 11. és augusztus 10-e között készítette, a Steffan és Haydn dalfordítások viszont csak Kufsteinben készültek.⁶³

Mozart *Zauberflöte*jének fordítása a pesti német színház 1793-as bemutatója után hamar napirendre került hazánkban. A szabadkőműves szimbólumokkal telített, illetve magát a beavatási rítust ábrázoló, Emanuel Schikaneder német nyelvű librettójából készült opera Európában általánosan rendkívüli népszerűségnek örvendett.⁶⁴

62 MTAKK, RUI 2r 1; 168b–174b (KAZINCZY: *Budai Papirosaim*). Kazinczynak a fogságban keletkezett, illetve azon időszak munkáit őrző kéziratának részletes leírását lásd DEBRECZENI Attila: „Kazinczy emlékállító archívuma 1802–1803-ból”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 118/2 (2014), 226–244.

63 Mivel a III. szövegcsoporthoz a költő 1795. szeptemberétől ugyanezen év végéig Kufsteinben jegyezte le, a budai fogságban készített ama kéziratköteg, mely a *Bájsíp*-magyarítások első lejegyzését is tartalmazta, valószínűleg elveszett.

64 Az opera szabadkőműves jelentésrétegeiről lásd Jan ASSMANN: *A varázsfuvola. Opera és misztérium*, ford. TATÁR Sándor (Budapest, Atlantisz Könyvkiadó, 2012).

A darab fordítására Mozart szerzőségén túl hazafias okok is inspirálták literátorainkat: a Magyar Játékszín ugyanis 1793. május 6-án bemutatta a *Pikkó Herceget*,⁶⁵ amivel énekes játékok előadását is műsorra tűzte. A darab május 13-i előadásáról Versegghy írt kritikát a bécsi Magyar Hírmondó hó végi számában. Ebben amellett, hogy dicsérte a szívre ható „eggyügyű” melódiákat, „hazafiúi buzgóságból” kénytelen volt felhívni a figyelmet a szöveg prozódiai hibáira. Eszerint: „Az éneklésre ki-rendelt szavak *metrum* nélkül szűkölködvén, a *tactusnak*, melly az éneklésnek lelke, és a’ musikában szinte az, a’ mi a’ poésisban a’ *metrum*, meg nem felelhettek; így az Éneklő kénytelen volt vagy a’ rövid *syllabákat* hosszasan, és a’ hosszúkat röviden énekelni, vagy az orchestert arra kényszeríteni, hogy magát *tempótlan* énekléséhez alkalmaztassa.” Bár ezt Versegghy a *malom* szón bemutatva részletesen is kifejtette, a bírálat élet végül azzal ütötte el, hogy mivel a darab valójában szatíra, a prozódiai hibák tulajdonképpen műfaji kifejezőeszköznek is tekinthetők. „Valamint az egész Darabnak tziélja az: hogy a’ mostani sükeretlenül érzékenykedő szomorú Játékokat *satírasan parodírozza*; úgy a’ nyájas elmésséggel a’ mostani időkben különösen diszeskedő érdemes Szerző Úrnak hang-eggyeztetését, mellyel a’ declamációra való beszélgetésekben él, úgy nézem én e’ theatrális darabban, mint a’ cadentiás verseknek méltó *satirizációját*.”⁶⁶ Mivel Versegghy ekkorra már elméletileg is meglehetősen jól kidolgozta (ráadásul publikálta is) az énekelt szövegek helyes prozodiájának ismérveit, igencsak szemet szúrhattak neki a Chudy József által megzenésített darab döcögő ritmusai. Az énekes játék esetlen magyar nyelvűsége azonban másnak is feltűnhetett.

A Pest-Budán 1792 májusától 1796 tavaszáig működő első magyar színtársulat megfelelő darabokkal való ellátása ezek után még inkább közüggé vált: Kazinczy, Péczeli, Horváth Ádám, Csokonai számtalan prózai darabot magyarított e célból. Énekes szövegek írásához azonban egyrészt zenei jártasságra, másrészt meglehetősen jó metrikus-verstani érzékre volt szükség. Nem véletlen tehát, hogy erre elsősorban Csokonai és Versegghy vállalkozott. Csokonai 1794. október 21-én a Bécsi Magyar Mercuriusban, november 7-én pedig a bécsi Magyar Hírmondóban adta közre tervezett műveinek listáját, melyben a felsorolt 20 tétel között a 8. szám alatt a következő olvasható: „A’ Boszorkánysip, Schikanéder és Mozárt Urak után. Egy igen nagy Énekes Játék ez.”⁶⁷ Bár a darab prózai részét, illetve a zeneszámok nyersfordítását Csokonai a diákjai-val készítette el, a 14 zenei rész verses kidolgozása minden esetben az ő munkája.⁶⁸ Versegghy nyilvánvalóan tudott Csokonai tervezett, esetleg már folyamatban lévő

65 A daljáték zenéjét Chudy József szerezte, szövegét pedig Philipp Hafner *Evakathel und Prinz Schnudi* című darabja alapján Szalkay Antal magyarította. Lásd NÉMETH Amadé: *A magyar opera története a kezdetektől az Operaház megnyitásáig* (Budapest, Zeneműkiadó, 1987), 21–23.

66 VERSEGGHY Ferenc: „Budáról”, *Magyar Hírmondó* (Bécs, 1793. május 24.), 737.

67 CSOKONAI VITÉZ Mihály: *Feljegyzések*, kiad., jegyz. BORBÉLY Szilárd – DEBRECZENI Attila – OROSZ Beáta – SZÉP Beáta (Budapest, Akadémiai Kiadó, 2002) (= *Csokonai Vitéz Mihály Összes Művei*), 237.

68 Csokonai fordításáról lásd CSOKONAI VITÉZ Mihály: *Színművek 1 (1793–1794)*, kiad., jegyz. PUKÁNSZKYNÉ KÁDÁR Jolán (Budapest, Akadémiai Kiadó, 1978) (= *Csokonai Vitéz Mihály Összes Művei*), 305–315.

magyarításáról, ám egyrészt a Mozart–Schikaneder darab népszerűsége, másrészt valószínűleg az opera szabadkőműves jelentésrétege miatt, végül pedig praktikus okokból – tudniillik a budai várbörtönbe valamilyen módon bekerült egy *Zauberflöte*-zongorakivonat – ő, illetve egyetlen darab erejéig, mintegy költői versengésként Batsányi is nekiállt a zeneszámok fordításának.⁶⁹ Az ekkor magyarított kilenc Mozart-zeneszámból egynek, *Sarastro In diesen heil’gen Hallen...* kezdetű áriájának a kottája is fennmaradt Verseghy másolatában.⁷⁰

Bár a zenei stílust illetően Steffan, Haydn és Mozart darabjai – természetesen szerzőnként elkülönülő stílusjegyeik mellett – mind a bécsi érzékeny-klasszikus dallamvilággal ismertették meg Verseghyt, az eredeti szöveghez való hűség tekintetében a költő *Bájsíp*-fordításai lényegesen elkülönülnek Steffan és Haydn magyarításaitól. Az énekes játék műfajából adódik ugyanis, hogy a zártszámok, annak ellenére, hogy csak érzelmeket jelenítenek meg, cselekménybe való ágyazottságuk miatt kontextus nélkül, önálló darabként nehezen értelmezhetők. Verseghy éppen ezért olyan szoros fordításokat készített, melyek az 1781-es *Parnassus*-kéziratban található korai darabjait kivéve *Klavierlied* magyarításaira nem voltak jellemzők.⁷¹ Bár a Mozart-fordításokat az *Uránia*-kézirat III. szövegcsoportjából kirajzolódó kötet tervezetében még mintegy *Lied*-ként vette be (ez a tervezet egyébként a korai *Parnassus*-fordításokat kivéve összes addigi dallamra írt énekét magába foglalja), mire lehetősége nyílt a kiadásra, valószínűleg felismerte a zárt zeneszámok műfaji kötöttségeit, és bármennyire kedvelte is Mozartot, önálló darabként egyetlen *Bájsíp*-fordítást sem adott közre. Kilenc magyarításából mindössze azt a négyet jelentette meg, amit ha *Rikóti Mátyás* ellenpólusaként is, de be tudott építeni a szatirikus elbeszélő költemény cselekményébe (*Pamína; A’ Madarász; Pamína és Papagéno; Szarasztro és a’ Kar*). Tette mindezt úgy, hogy a zeneszámok eredeti kontextusára, azaz, hogy a darabok „Motzárt” énekes játékából valók, még így is mindig felhívta a kedves olvasó figyelmét.⁷² Hat *Bájsíp*-magyarítása azonban kéziratban

69 A II. felvonás 11. zeneszámát (*Bewharet euch vor Weibertücken*) 1795. július 21–22-én fordította le Batsányi és Verseghy. Batsányi fordítása (*A’ Szólló, s egy Pap*) a költő autográf lejegyzésében Kazinczy *Budai Papirosaim* című kéziratkötetében található, Verseghy pedig rögtön Batsányi fordítása után szintén itt („ugyan-az”), Kazinczy másolatában (MTAKK, RUI 2r 1; 172a–172b). A duettet Csokonai is lefordította. A három különböző magyarítást az eredeti német szöveggel együtt lásd CSOKONAI *Színművek* 1, 314.

70 OSZK Kézirattár, Oé. Hung. 1488; 306; 9b. A kotta fölött a „*Sarastro, in der Zauberflöte die XIII.*” cím olvasható (2/4, E-dúr, Larghetto). A kottán kívül, a lap bal felső sarkában az énekre vonatkozóan „No. I.” számozás látható. A Mozart által strófikusan megzenésített áriát Verseghy folyamatosan jegyezte le. A kotta csak az énekszólamot tartalmazza, az utolsó két szövegsor ismétlése hiányzik, a folytatást tartalmazó következő lap elveszett.

71 Bár két esetben itt is élt a bővítés eszközével, a szövegeket ekkor is hűen adta vissza. A bővítés ebben az esetben nem önálló, új téma megjelenését jelentette, hanem a Mozart–Schikaneder szöveg pontosabb, kifejezőbb magyar fordítását. (A *Rikóti Mátyás*-ban felhasznált *Szarasztro és a’ Kar*, illetve *A’ Szónok és egy Pap* című számoknál toldotta meg az eredeti strófákat egy-egy általa írt versszakkal.) Lásd CSÁSZÁR Elemér: *A német költészet hatása a magyarra a XVIII. században* (Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1913) (= *Értekezések a Nyelv- és Széptudományok Köréből* 22/7), 115.

72 VERSEGHY *Rikóti Mátyás*, 143–146.

maradt. A *Sarastro*, *A' Szónok és eggy Pap*, *Papageno* és *A' Gyéniusok* az *Uránia*-kéziratban is megtalálható, a *Monostatos*nak viszont csak egy későbbi, valamikor a fogság végén lejegyzett tisztázata maradt fenn.

Arra, hogy Steffan és Haydn dalalbumai a fogság alatt kizárólag Kufsteinben lehettek Versegghynél, több közvetett bizonyítékunk is van. Pyrker László és Versegghy kapcsolatát vizsgálva legutóbb Doncsecz Etelka tárt fel egy számunkra is igen fontos, Versegghy fogságára vonatkozó forrást. Pyrker egyik 1821-es visszaemlékezésében, melyet Versegghyvel való találkozása után jegyzett le, a következőt olvashatjuk: „esténként gyakran meglátogatott engem [ti. Versegghy], és érdekes felvilágosítást adott arról, miként értette meg magát közelebbi vagy távolabbi célakban, vagy akár felsőbb emeleten lakó fogolytársaival az ábécé bizonyos betűinek halk kopogtatása által. A várparancsnok, akinek tudomására jutott a dolog, jelen kívánt lenni egy ilyen beszélgetés lefolytatásakor, s utóbb Versegghy jó magaviselete és elpusztíthatatlan jókedve miatt, vele taníttatta gyermekeit énekre és francia nyelvre.”⁷³ Versegghy fogságának színhelyei közül Budán és Kufsteinben kommunikáltak kopogtatással a rabok. A fennmaradt kéziratok szerint Grazban már nem magánzárkában tartották őket (Bujnovics Kornélnak írt verse jegyzésében említi a költő, hogy az 1796-os telet együtt töltötték),⁷⁴ fogsága utolsó színhelyén Brünnsben pedig már egészen szabadon dolgozhattak az elítéltek. A Versegghy francia- és énektanításra vonatkozó megjegyzés immár azt is világossá teszi, hogy 1796 telére hogyan tanulhatott meg annyira franciául a költő, hogy egész sorozat francia nyelvű verset, illetve versebe szőtt szójátékot írjon. E visszaemlékezés szerint Kufsteinben a többiekől igencsak eltérő bánásmódban részesült a jókedvű muzsikus-poéta. A várparancsnok jóvoltából nemcsak hogy hozzájutott Steffan és Haydn dalalbumaihoz, de a francia tanítás okán maga is jobban elmélyíthette nyelvismeretét. A dalamra írt énekek kufsteini lejegyzésére-kidolgozására utal az is, hogy a Versegghy által Brünnsben 1798–1803 között készített hét vaskos kötetből álló idegen nyelvű másolatgyűjtemény egyetlen kottás lejegyzést sem tartalmaz. Mivel Versegghy korábban, majd később, szabadulása után is rendkívüli érdeklődést mutatott a zongorakíséretes dalok iránt, nehezen képzelhető el, hogy ha hozzájutott volna ilyenekhez, akkor ne készített volna magának másolatot belőlük.

Mindezek mellett belső filológiai érvek is arra mutatnak, hogy Versegghy Steffan és Haydn dalalbumait a fogság alatt kizárólag Kufsteinben használhatta. Kazinczy

73 Johann Ladislaus PYRKER: *Mein Leben 1772–1847*, hg. von Aladar Paul CZIGLER (Wien, Böhlau Verlag, 1966) (= *Fontes Rerum Austriacarum – Österreichische Geschichtsquellen. I. Abteilung. Scriptores* 10), 99. Az idézet Doncsecz Etelka fordítása, aki Versegghy és Pyrker találkozásáról írt tanulmányában ezt a szövegrészt is felhasználta. Lásd DONCSECZ Etelka: „A vagabundus, a kalóz és a pap. Versegghy Ferenc és Pyrker János László fogságtapasztalatai”, *Szépirodalmi Figyelő* (2017/1), 30–41.

74 *Cher ami, adieu, je resté dans les chaines...* (OSZK Kézirattár, Analekta 6572, 401–402). Közreadta HORVÁTH Konstantin: „Versegghy Ferenc néhány ismeretlen verse”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 38/3–4 (1928), 280–281.

másolatait is bevonva a vizsgálatba kijelenthető ugyanis, hogy Verseghy a még budai fogságban készült énekeit dallamforrások nélkül, kizárólag szövegversként magyarította. Ha az így lefordított szöveget később Kufsteinben Steffan dalgyűjteményében is megtalálta, akkor kisebb vagy nagyobb szövegjobbítás után vagy azzal társította a darabot, vagy keresett egy olyan struktúrájú és ritmusú dallamot, mellyel az általa lefordított ének tökéletes prozódiaát alkotott. Ez utóbbi módszer világosan látszik a *Psichéhez* című éneken, melyet kétszer is felvett a kézirat III. szövegcsoportjába. Az először *Ámor' bosszúja* címet viselő darab mellett a következő olvasható: „Haydn I. Rész _ária”, azaz Verseghy ekkor még üresen hagyta a dallamutalás helyét. A megfelelő melódiát láthatóan csak azután találta meg, hogy átjavította és kibővítette a szöveget. Az immár *Psichéhez* című ének mellett a kézirat 147a oldalán már „Az áriát lásd Steffan IV. Rész 17. darab.” dallamutalás szerepel. A muzsikus-költő tehát először Haydnnál keresett a már korábban magyarított énekéhez megfelelő a dallamot, ám végül Steffan mellett döntött. Valószínűleg az eredendően szövegalapú fordítás magyarázza azt is, hogy egyes daraboknál miért használta ismét csak nótautalásként Steffan és Haydn dallamait. Ez az írói-költői módszer ugyanis csak az 1781-es *Parnassus*-kéziratban található darabokra, vagyis azokra a korai munkáira volt jellemző, amiket a későbbiekben egyáltalán nem publikált.

A korabeli bécsi érzékeny-klasszikus dallamok nótautalásként való használatára feltehetően tehát akkori élethelyzete kényszerítette a költőt, vagyis ehhez a korszerűnek egyáltalán nem mondható írói módszerhez kizárólag praktikus okokból nyúlt vissza. Ha ezt a kontextust is figyelembe vesszük Verseghy énekelt poézisének értelmezésekor, akkor még inkább nyilvánvalóvá válik, hogy lírai költészetének középpontjában mennyire az énekelt költészet, illetve annak célzott megújítása állt. Miután Kufsteinben ismét tanulmányozhatta Steffan és Haydn dalait, a fogság elején tervezett verscsoportba minden addig fordított, általa vállalhatónak tartott darabot lehetőleg dallammal párosított. Ha valaha *Klavierlied*ből magyarította az éneket, akkor csak a szöveget kellett megjobbítania, ha pedig eredetileg szövegversként írta, akkor lehetőleg keresett hozzá egy formailag és prozódiailag megfelelő melódiát. Az egyébként modern és új dolgokat követő költő tehát, ha a körülmények úgy hozták, még a hagyományos énekköltészet technikájához is hajlandó volt visszanyúlni, csak hogy énekelt dalokat adhasson majdan közre. Sokat elárul viszont Verseghy énekelt dalokra vonatkozó fordításelméletéről és esztétikai nézeteiről, hogy fogságból való szabadulása után ezeket a darabokat egyetlen kivételtől eltekintve mégsem jelentette meg.⁷⁵

75 Hét ilyen énekszöveg maradt ránk: *Thirzishez*; *Fillis' panaszi*; *A' Képzet*; *A' Frigykötés*; *A' Szerető' boldogsága*; *Psichéhez*; *A' Barátság* → *Rozílishoz*. Ezek közül kettő jelent meg dallammal együtt a *Magyar Aglájában*: *A' Szerető' boldogsága*, és a *Rozílishoz*. Mivel *A' Szerető' boldogságát* ugyanazzal a német szöveggel Steffannál is megtalálta Verseghy (Bürger, *Lust am Liebchen*), mint ami után ő a budai fogságban szövegversként magyarította, a *Klavierlied* (ha a keletkezéstörténetet nem tudjuk) egy Steffan-dal magyarításaként is felfogható. A hét utólag dallammal párosított szöveg közül tehát csupán egy olyat adott közre Verseghy, ahol a dallamot valóban csak nótautalásként használta.

A Steffan és Haydn dalfordítások szöveggenetikus vizsgálata a fentebbiekhez kapcsolódóan egy másik alkotás-módszertani probléma feltárásához is elvezet bennünket. A szövegforrások alapján nyilvánvaló ugyanis, hogy Verseghy néhány német zongorakíséretes *Liedet* többször is lefordított, illetve átdolgozott. A fogságban készült költemények egy része azonban semmiféle (szöveg)folytonosságot nem mutat a korábban már egyszer lefordított darabokkal. A szövegváltozatok létrejöttét, miként a dallamutalásos rendszer újbóli használatát is, keletkezésük körülményeiben kereshetjük. Verseghy valószínűleg nem vihette magával a börtönbe régebbi kéziratait. Így amikor 1795 őszén Kufsteinben újra hozzájutott Steffan és Haydn kottás kiadványaihoz és ismét nekiállt a darabok fordításának, bár ugyanazt a forrást használta mint tíz-tizenöt évvel korábban, gyakorlatilag újralfordította az énekeket. Mivel ezek között semmiféle szövegfolytonosság nem mutatható ki, e darabok nem tekinthetők egymás szövegváltozatainak, azaz nem foglalhatók egy szövegidentitás keretei közé.⁷⁶ Ilyen típusú, ugyanazon forrásra visszavezethető, de külön szövegegységet képező fordításai Verseghynek a *Sammlung deutscher Lieder* I/20-ból (*Apollo, és Dafne; Dámon és Rozilis*), I/23-ból (*Kunyhó; Klárikához*), II/20-ból (*Álom; Eggy Álom*) és Haydn I/8-ből (*Szerelmes Üzenet; Czidli*) készített énekek. (5a–b. kép)⁷⁷

Ugyanakkor vannak olyan fogságban keletkezett szövegek, melyek bár nyilvánvalóan úgy íródtak, hogy a korábbi fordítás nem volt a költő előtt, az ezekben található, egymást átfedő szövegpanelek biztosítják a szövegidentitás folytonosságát. A szövegforrásokat összevetve feltűnő, hogy e költemények korábban már mind megjelentek az 1791-es *Hat Magyar Énekekben*, ami egyben magyarázatul szolgál alakulástörténetükre. Nyilvánvaló ugyanis, hogy egy kottás kiadvány szerkesztésekor a darabok sokkal erősebben bevésszödnék az emlékezetbe, mint egy szövegkiadás esetén. Ez nemcsak a munkával együtt járó „énekelgetés” miatt van így, de a dallam- és szöveggondozása már önmagában megkétszerezi a darabbal való foglalatosságot. Verseghy a kottás szerkesztés miatt emlékezhetett annyira a *Hat Magyar Énekekben* megjelent darabokra, hogy még később, a fogságban is föl tudta használni a korábban magyarázott szövegeket. Természetesen csak akkor, amikor Kufsteinben ismét a kezébe kerültek Steffan és Haydn dalalbumai, azaz az egykor énekeléssel begyakorolt dallamok a korábbi fordítások szövegét, vagy legalábbis azok egy részét is előhívták emlékezetéből. Ilyen darabok a Steffan *Sammlung deutscher Lieder* I/11-ből (*Thirzis és Laura* → *Thirzis és Klóris*), IV/6-ből (*Laura* → *Lilla*), a Haydn I/9-ből (*Thirzis’ sírja felett*) készült fordítások, illetve a Rafael dallamára készült *Nefelejcs*.

76 A szövegidentitás fogalmáról lásd DEBRECZENI Attila: *Csokonai költői életművének kronológiai rendje* (Budapest–Debrecen, Akadémiai Kiadó–Debreceni Egyetemi Kiadó, 2012) (= *Csokonai Vitéz Mihály Összes Művei. Pótkötet*), 19–21.

77 A kottamellékletben a *Das Hüttchen* című Steffan–Gleim *Klavierlied*ből (*Sammlung deutscher Lieder* I/23) készült Verseghy magyaráítások találhatók.

No. XXIII.
Moderato.

Ich hab ein klei nes Hüttchen nur, steht fest auf ei ner Wiesen Flur *pia.* an ei nem Bach und Bach ist schön,
 willst mit ins Hüttchen gehn *pia.* willst mit ins Hüttchen gehn *for.* am Hüttchen klein steht
 groß der Baum vor welchem steht das Hüttchen kaum *for.* Schützt gegen Sonne, Kält, und Wind, Kält und Wind *pia.* all die da
 alle singe *for.* alle die da *pia.* alle die da *for.*

einne singe *pia.* all die da rin ne sind *for.* Singt *pia.*

Das Hüttchen. No. XXIII.
Vom Gleim.

<p>1. Ich hab' ein kleines Hüttchen nur, Steht fest auf einer Wiesenflur. Am einem Bach, und Bach ist schön, Willst mit ins Hüttchen gehn? Am Hüttchen klein steht groß ein Baum, Vor welchem steht das Hüttchen kaum, Schützt gegen Sonne, Kält, und Wind, Am die darinnen sind.</p>	<p>2. Sitzt auf dem Baume Nachtigall Singt von dem Baum so süßen Schall, Daß wer den Baum vorüber geht, Hört — lange stille steht. Fließt unterm Baume hell der Bach, Schwärgt alles süß dem Vogel nach, In diesem Hüttchen bin allein, Mags' länger doch nicht sehn.</p>	<p>3. In diesem Hüttchen König bin, Schläft immer sich' so süß darinn, Daß man in holden Schlaf gesenkt, Nicht ans Erwachen denkt. O du! mein liebste auf der Welt, Das Hüttchen dir gewiß gefällt, Bist jählich — raube Winde wehn, Willst mit ins Hüttchen gehn?</p>
---	---	--

5a–b A Das Hüttchen című Steffan–Gleim-dal (Sammlung deutscher Lieder I/23). A belőle készült Kunyhó (Parnassus 1781, 77b), illetve a Klárikához (Magyar Aglája, 1806, 230–232.) című Verseghy-költemények első strófái: „Kunyhó. Egy pitzin kunnyóm vagyon tsak / amott, hol bárányim járnak; / egy viz mellett, 's a viz tiszta, / Jer! Jer Doris Kunyhomba / Előtte áll egy magos fa, / melly egiszlen bé-borittya; / ez nap ellen vár azoknak, kik benne vigadnak.”; „Kláríkához. Amott a' hegynek zöld tövénn / eggy domb ül a' völgy' kezdeténn, / s ezenn parányi kis tanyám. / jer, nézd meg Klárikám! / Mellette csörg a' friss patak, / mellynél bárányok játszanak. / Nem bő, de nekünk Klárikám! / elég lessz kis tanyám.”

A MAGYAR AGLÁJA DALLAMVILÁGA (1806)

(kitartás a bécsi dalirodalom mellett – fogság után)

Verseghy a fogság alatt is szüntelenül dolgozott. Bár Kufsteinben hátra kellett hagynia Steffan és Haydn dalalbumait, fogsága utolsó helyszínén, Brünmben, ahol közel öt évet töltött, szabadon olvashatta és másolhatta a korabeli nyugat-európai irodalom remekeit. Bizonyos értelemben tehát kárpótolva volt. Az itt használt kéziratában, az úgynevezett *Haller-kéziratban*⁷⁸ már a *Magyar Aglájára* mutató kötetkompozíció rajzolódik ki. Mivel Verseghynél ekkor nem voltak kéznél a bécsi-osztrák dalalbumok, e kézirat a dallamra írt énekek mellett sem tartalmaz zenei utalásokat. A fogságban való munkának köszönhetően Verseghy rögtön a szabadulása után (1803. augusztus 28-án ért véget a fogsága) egy kész énekgyűjteménnyel állt a kiadók elé. Az 1803. november 29-én Kazinczynak írt leveléből megtudjuk, hogy eredetileg a *Költeményes Enyelgések, különféle versnemekben* címet szánta a kiadványnak. Ebben „előre van küldve [ti. előszóként fog megjelenni] a versnek a musikából való magyarázattya. A darabocskák többnyire comicumok.” Az is kiderül, hogy „mivel a Budai Királyi Typographiában már kóták is vannak, könnyű lesz, ha Kis uramnak tetszeni fog, Énekeimet különösen az Instrumentumra való kótákkal is kinyomtatni.”⁷⁹

Verseghy tehát ugyanolyan fontosnak tartotta az énekes darabok kottákkal való közreadását szabadulása után, mint azelőtt. Akkor is, ha a fogságban szerzett irodalmi élményeinek köszönhetően a poézis műfajait sokkal szélesebb körben művelve már korántsem csak a dallamra való szövegírás prozódiai problémái érdekelték. A kötet azonban, legalábbis a kottamelléleteket illetően nem egészen úgy jelent meg, ahogyan ő tervezte. Az „instrumentumra való kóták” helyett, nyilvánvalóan anyagi okokból, egy felemásra sikerült kottamellékletet kaptak az olvasók. Az 1806-ban *Magyar Aglája* címen megjelent gyűjteményben ugyanis nem csak a szövegekhez tartozó dallamok, de nem is a teljes zongorakiséretetek találhatók meg, hanem, legalábbis Steffan és Haydn darabjainál, az eredetileg a dallamot is magában foglaló zongora-jobbkéz szólama látható (a zongoraszólam kisebb kottával van szedve). A 71 igen különböző műfajú és metrumú költeményből álló versgyűjteményhez 20 kottamellékletet adott ki a költő. Mivel ezeknél sem a dallamforrást, sem a zeneszerzőt nem nevezte meg, a komponistákat nem minden esetben tudjuk azonosítani. Jelen ismereteink szerint 10 Steffan, 4 Haydn dallama, 6 pedig eddig ismeretlen komponista műve. A 6 ismeretlen darabból 2 már az *Uránia*-kéziratban is szerepelt (mivel azonban ezeknél nem Steffan vagy Haydn volt Verseghy forrása, ott nem adott meg dallamutalást), tehát ezek sem fogság után tanult

78 OSZK Kézirattár, Oöt. Hung. 1896. A kötet Albrecht von Haller *Versuch schweizerischer Gedichte* (Wien, 1789) című verseskötetének ama példánya, melyet a fogságban szintén mintegy kéziratként használt Verseghy a költeményei lejegyzéséhez. A kötet történet és tartalmi leírását lásd SZAUDER Mária: „Verseghy Ferenc ismeretlen kéziratai”, *Irodalomtörténet Közlemények* 81/2 (1977), 241–276.

79 Verseghy – Kazinczynak, Buda, 1803. november 29., in *Kazinczy Ferencz levelezése*, kiad. VÁCZY János, I–XXIII (Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1890–1960) (= *Kazinczy Ferencz Összes Művei. Harmadik osztály. Levelezés*), 5444. (631/b) sz.

új dallamok. A számarányokból jól látható, hogy bár Verseghy szabadulása után újabb népszerű, populáris melódiákat is alkalmazott, alapvetően ragaszkodott a számára oly kedves bécsi *Klavierlied*-gyűjteményekhez.

Verseghy ekkor már nem fordította újra a darabokat, de ha prozódiailag szükség volt a jobbításra, akkor kisebb-nagyobb változtatásokat végzett rajtuk. Csupán két esetben tért el ettől, és fordította újra a korábban már magyarított éneket a túl sok esetleges javítás miatt. A *Thirzis' sírja felettnél* csak a szöveget, a *Nefelejcsnél* azonban egyedülálló módon nem csak azt, hanem a dallamot is lecserélte, és Ignaz Rafael melódiája helyett egy ismeretlen komponista dallamával társította az újraírt szöveget.⁸⁰

Verseghy a dalok magyarra való átültetésekor, mint azt az 1793-as *Mi a' Poézis* című tanulmányában kifejtette, alapvetően a szabad fordítás, illetve az imitáció elvét követte. A korabeli fordításvita elméleti kérdésétől éppen ezért most eltekintünk, és ahol a költő szövegforrása kimutatható, ott az adott darabot akkor is, ha az az eredetinek már igen távoli imitációja, fordításának-magyarításának nevezzük. Ez a programosan vállalt alkotásmód időben előrehaladva egyre jobban érvényesült Verseghy költészetében. Az 1791-es *Hat Magyar Énekektől* kezdve nemcsak egyre szabadabb átdolgozásokkal találkozunk, de olyan változást is nyomon követhetünk, mely az eredeti érzékeny *Liedektől* való tematikus eltávolodásban ragadható meg. Ha ugyanis a Steffan és Haydn által megzenésített szövegeket összevetjük Verseghy ezekből készült fordításaival, egészen eltérő költői világ bontakozik ki előttünk. A német és az abból fordított Steffan-dalokat az alaptéma megtartása ellenére sok esetben valójában csak a dallamok kapcsolják össze.⁸¹ Az eredeti *Liedek* szentimentális, búsongó, gyakran halálvággal telített tematikáját Verseghy egyre inkább életörömbbe, sőt, a polgári szerelem boldogságába játszotta át. Bár a szerelmi szenvedés különféle módozatait tematizáló érzékeny német dalokat többségében már az *Uránia*-kéziratban erkölcsi célzatúvá változtatta, az erősen didaktikus jelleg majd csak a fogság után közreadott gyűjteményeiben, az 1806-os *Magyar Aglájában* és az 1807-es *Magyar Hárfásban* vált végérvényessé. Mivel a szerelem, illetve a beteljesült szerelem végpontja – a forrásul szolgáló szöveg végkifejletétől függetlenül – ezekben már kizárólag házasságot jelent(het), a versek mind erkölcsi-didaktikus példázattal zárulnak.

Verseghy poétai munkásságával valóban azt a feladatot teljesítette be, amit először az 1793-ban megjelent *Mi a' Poézis* című értekezésben fejtett ki. Miután ebben részletezte, hogy miért „Nem Poéta tehát, hanem veszedelmes Ámító, a' ki egyébaránt gyönyörű és tökéletes Kőlteményében akárminémű előitéleteket és tévelygéseket tanít”, Sulzer, Ramler és Batteux esztétikáját követve kimondja, hogy „a' Poézisnak, mikor végső tzellyát eszközteni akarja, legfőbb és legbizonyosabb fortéllya az, hogy az indulatokat mértéktelen hevessegre ne gerjessze, és még is annyi tűzbe hozza, a' mennyi a'

80 Ignaz Raffael: *A' Nefelejts virág*. (*Hat Magyar Énekek*, No. 3.); [ismeretlen zeneszerző]: *A' Nefelejts*. (*Magyar Hárfás* I/4.)

81 Lásd pl. *Dámonhoz* = Steffan–Weisse: *Die Klugheit* (*Sammlung deutscher Lieder* II/6); *Dórishoz* = Steffan–Haller: *Doris* (uo., I/10); *Tánczoló Julim* = Steffan–[Alxinger]: *Doris auf dem Ball* (uo., II/3).

kötelességeknek teljesítésére, és a' renden kívül való ,s bajnoki tselekedeteknek nemzésére olly emberekben kívántatik, a' kik ezeket egyébaránt a' tsupa józan észnek és okosságnak ösztönéből végbe nem vinnék. [...] Ide tartozik, a' mit Horatius mond, hogy a' Poétának jól köll ösmérni a' polgári rendeknek kötelességeit, ha írásaival a' Poézisnak fölséges, sőt még legközelebb való tzéllját is, el akarja érni.”⁸² Verseghy a poézis eme végső célját tarthatta szem előtt, amikor költeményes gyűjteményeit, illetve a bennük lévő szövegeket formálta. E korai értekezésében megfogalmazott téziséhez mindvégig hű maradt. A szelíd erkölcsökre való tanítás olyan hitvallás lett számára, mely egyre erőteljesebben és egyre koncepciózusabban mutatkozott meg költői munkásságában. Mivel azonban ennek az elvárásnak az általa igen kedvelt Steffan- és Haydn-dalok szövegvilága nem mindig felelt meg, idővel e darabjait is a szabad imitáció elvei szerint magyarította. Hogy a polgári erkölcsnek megfelelő „szelíd érzékenységet” dalolja, vagy erősen átdolgozta korábban magyarított darabjait, vagy immár ezt a célt tartva szeme előtt készítette újabb imitációit.

A MAGYAR HÁRFÁS DALLAMAI (1807) (*behódolás a verbunkosnak*)

Verseghy nagyon sokáig nem preferálta a verbunkos zenét. Az 1780-ban Ányos szövegéhez párosított dallamot leszámítva egyrészt egészen 1807-ig egyetlen magyar stílusban készült dallamot sem találunk nála, másrészt a verbunkosnak az eredeti, verbuváló tánczenével kapcsolatban álló, cigányzenészek által művelt formájáról még a fogságban írt, majd 1804-ben kiadott *Rikóti Mátyás*ban is igen elítélően nyilatkozott.⁸³ Fogságból való szabadulása után azonban gyorsan szembesülhetett azzal a ténnyel, hogy a 19. század elejére hazánkban (a hazafiasság mellett) mindenekelőtt már a verbunkos dallamok testesítették meg azt az érzékeny ideált, amit ő az 1790-es években az osztrák-bécsi dalirodalomban vélt felfedezni.

Ezt a felismerését tükrözi a *Magyar Hárfás* című 1807-ben megjelent zongorakíséretes dalalbum, ami egyben a költő utolsó gyűjteményes kötete is volt. A szokásos 6+6 helyett 6+4 darabból álló kiadvány⁸⁴ „résztént Aglájából vett, résztént újonnan szerzett Énekei” közül az újonnan szerettek egytől-egyig verbunkos dallamra írt darabok.⁸⁵ A dallamot itt is a zeneszerző megnevezése nélkül adta közre Verseghy, de a *Magyar Aglájában* még

82 [VERSEGHY] *Mi a' Poézis?*, 43–44.

83 VERSEGHY *Rikóti Mátyás*, 120., 124., 128.

84 Igen beszédes, hogy Verseghy „csonkán” adta ki a zongorakíséretes dalalbumot. Valószínűleg külső körülmények (a mecénásnak tett ígérete vagy a kiadóval való szerződés) kényszerítették arra, hogy úgy adja közre a gyűjteményt, hogy nem tudta időre megírni hozzá a kellő számú darabot.

85 Az „Aglájából vett Énekek” a következők: I/3. *Dórishoz* (*Sammlung deutscher Lieder* I/10); I/4. *A' Nefejejts* (ismeretlen zeneszerző); I/6. *Klárkához* (*Sammlung deutscher Lieder* I/23); II/3. *A' korosabb Szépség* (uo. I/2); II/4. *Eggy Álom* (uo., II/20).

olaszul olvasható tempójelzéseket (*Andante*, *Allegretto*) magyarul írta be a kottába (*Léptetve*, *Lassacsán*, *Mértékletesen*, *Frissecskén*), illetve már újszerűbb kottaképet alkalmazott (az énekszólamot a zongora jobb kezétől elválasztva, külön szólamba írta, a szopránkulcs helyett pedig violinkulcsba írta a dallamot, illetve a jobbkez szólamát). A *Magyar Hárfás* öt verbunkosra írt éneke közül⁸⁶ csak *A' haldokló Leánynak* található meg a dallama, illetve annak variánsa más korabeli írott forrásban.⁸⁷ Bár a darabok komponistáit nem ismerjük, annyi bizonyos, hogy nem Verseghy szerezte őket. A tanulmány elején kifejtett prozódiai okokból Verseghy feltehetően mindvégig tartotta magát ama elhatározásához, hogy nem szerez dallamot (emellett valószínűleg ismerhette ebbéli korlátait, és feltehetően nem is voltak ilyen ambíciói). Erre mutat, hogy később írt egyházi énekeihez is komponistát keresett.

Verseghy mindig is egy általánosabb, az egész gondolkodásmódját meghatározó esztétikai-filozófiai eszmerendszer szerint alkotott. Akkor is, amikor az 1780–1790-es években az akkor divatos bécsi dalalbumokat használta fel magyar énekek írásához, és akkor is, amikor a populáris váló verbunkos divatjának mintegy behódolva, ilyen dallamokra kezdett szövegeket írni. A költő ugyanis a felvilágosodás filozófiájának megfelelően vallotta, hogy a közönség igényét szem előtt tartva, bizonyos értelemben azt kiszolgálva, ahhoz alkalmazkodva kell csiszolni az olvasók-hallgatók ízlését (a zene ilyen értelemben csupán egy eszköz az emberek megneveléséhez).

Verseghy verbunkosra írt költeményei az originalitás szempontjából is elkülönülnek a bécsi érzékeny-klasszikus dallamokra írt énekektől. Ezek a darabok ugyanis a Steffan, Haydn és Mozart magyarításoktól eltérően mind Verseghy eredeti szerzeményei. Eredetiek abban az értelemben, hogy nem egy pontosan meghatározható (német) költemény imitációi. Ugyanakkor mind ismerősek, hiszen a rájuk jellemző erkölcsös-érzékeny kifejezőmód és poétikai eszközkészlet a korabeli érzékeny poézis sajátja, melyeket Verseghy korábbi németből magyarított darabjaiban már feldolgozott. Az eredetiség mellett formakészletük is elkülöníti őket Verseghy korábbi *Klavierliedjeitől*, hiszen itt két esetben – a mintaadó verbunkos dallam szerkezete miatt – már eltért a strófikusságtól: *Az elhagyott Leánynál* végigkomponált formával, a *Bacchus' dicséretében* pedig rondóformával kísérletezett. (6a–b. kép)⁸⁸

86 I/1. *A' haldokló Leány*; I/2. *Eggy kemény szívű Széphez*; I/5. *Bacchus' dicsérete. Borozó Ének*; II/1. *A' haldokló Legény*; II/2. *Az elhagyott Leány*. Az *Eggy kemény szívű Széphez* zenei stílus tekintetében némileg különbözik a többi újonnan írt darabtól. A komponistáját ennek sem ismerjük, és bár némi verbunkos jellege van a dallamnak, az egész inkább érzékeny-klasszikus stílust idéz.

87 A dallam hangszeres változata *Ungarische Nationaltänze*, illetve *Ungarice* címmel a *Magyar Hárfással* közel egy időben két gyűjteményben is megjelent Pesten: 22 *Originelle Ungarische Nationaltänze* (1806–7), 1. Heft No. 9., illetve 22 *Originelle Ungarische Nationaltänze* (1807), 2. Heft No. 8.; Druschetzky: 13 *Ungarice a Due Oboe...* (1810k), 1. sorozat, 5. A dallam variánsainak írásbeli forrásait, és a magyar néphagyományban fellelhető változatait lásd DOMOKOS Mária – PAKSA Katalin: „Vígággal zeng Parnassusnak magas teteje”. 18. századi kottás források és a magyar zenei néphagyomány. „The High Peak of Mount Parnassus Resounds with Delight”. 18th-century Musical Sources and the Hungarian Folk Music Tradition (Budapest, Akadémiai Kiadó, 2016), 228–229, 146. sz.

88 *Bacchus' dicsérete. Borozó Ének. Magyar Hárfás*, I/3. Az ének kéziratában Verseghy maga is megjelölte az ének formáját: „Bacchus' dicsérete kerek énekben.” *Énekek-kézirat*; 35a–36b. Verseghy már korábban, a *Zauberflöte* magyarításoknál is találkozott ezzel a formával: Papageno *Ein Mädchen oder*

Bacchus' dicsérete. Borozó Ének.

Lejteleve

Nincs Bacchus nál a nagy ég-ben em-ber sé garb is leu-ség. Nálta nélkül ninacín ségben szív lá-gi tó könnyebbség.
Zevlő lip jor-nar nagyvén de-gi á si tor nar, al sza-nax, meg Bacchus-nax ned vas sé-gi jó - ked vet nem gyústa nar.

A' Kar.

Ó a' föl di vig sa-gor nar lel-ne si to' gyá-mo-la, ó a' tar sos aláta lek nar gond lállelő an gyula.

Ninore Solo

Mér-ges Zevfának menny dörpére csak ré-mi ti lzi vűnköt, tűznyi lánax var lo-ké se
Furang szorú maszaránban ál doz-vén a' szé-pe net, nyegat hagygya rút i-gákban

gyúgyra, csúgya lő, diunkót, meg kegyetlen Marsnak karja tűzzel var-sal lá-to-gat, s'itt az em-ber vi-get marja, elt meg trouult it-to-gat.

a' leg-nécs né-pe ket.

2. Solo.
Nino Alzony tündörvénél
arra tizi gondgyait,
mint sorgasra fel férjénél
a' világnak dolgait?
Ólva tűzben egy igába
a' nőtől szívetét
dőlva pór-nax hajlékába
húti a' nő-venet.
Venus addig lálavádultya
a' keretnek párnokot,
s' hűvöl bajjal nyomorultya
bajnokán a' bajnokot.
A' Kar. Nincs Bacchusnál s' a' t.

3. Solo.
Amor sádko rejtelt szíved
lődvén lál nyúlait,
meg-vy-síté gyótrelemmel
a' keretnek' bájait.
Itt egy szepet meghűdítván,
jó nevére lőtol tűz.
Ólgy vűntet ólódítván,
langy tűzéből szűtő az.
Még Vubánus mű-helyben
vakkal rollad nyúl kótol
mellyel minnet van mérgében.
Zevfának rényre jarmot
A' Kar. Nincs Bacchusnál s' a' t.

4. Solo.
Ked újra egáz a' jelég.
Bólar Apolló lüz hágóval
fényn akarván gyiglatni,
ep elűnköt nagy lánjával
agyon lőrtet lőjlan.
Ágg műrci lar dalonkat
dolálgatván penzünköt,
s' jöl takhatván, bólar harczo-nak
háborgatván nedvünköt
Pluto addig a' rogallya
földünköl a' kincset,
s' rút bűnköt aratigallya
valen a' kis lőlköt.
A' Kar. Nincs Bacchusnál s' a' t.

5. Solo.
Szep Diána hűs berkenben
üzögel vén vadgyait,
müserülő reglerekben
tölti tányu napjait.
Leire nűltnén sok kutyánál
a' hulusnan lőpöt,
a' honörző Pálálor-nak
tilkon úzi kéjait.
Még Eris Hermes várasinkot
or-arúhével legett,
s' ninnal szerzett lőjainkat
éjjel nappal vőlet.
A' Kar. Nincs Bacchusnál s' a' t.

6. Solo.
Aműt é-sor istenregek
fel nem dőlnek rényei,
nem hagygya az emberregek
azt. Szaturnus' bílei.
Földvén a' nagy lőgyfakot,
kőszírttel birkozia,
s' megvénván az érc-mün-nakot
or-lőgonkat töltőzik.
Vegre leglőzéb szépeinknek
ránczba lődvén orozait
bajjal töltött éleinknek
felkonczollya napjait.
A' Kar. Nincs Bacchusnál s' a' t.

6a-b. A verbunkos dallamra írt rondóformájú Bacchus' dicsérete. Borozó Ének az 1807-es Magyar Hárfásban

A verbunkossal kapcsolatban érdemes tisztázni Kresznerics Ferencnek⁸⁹ a *Jérczék, Tíkok sírjátok...* kezdetű, 1809-ben írt énekéről tudhatókat,⁹⁰ mivel ennek a szerzőségét – előbb a szöveget, majd az ének dallamát – a szakirodalom sokáig Verseghynek tulajdonította.⁹¹ A félreértés abból adódott, hogy az *Eggy Nemes Jérczéhez* című költemény szövege Verseghy hagyatékában is megtalálható.⁹² Igaz, hogy nem Verseghy-autográf, és az *Énekek*-kéziratba bekötött lap nem tartozik egyetlen összefüggő kéziratcsomóhoz sem, de amikor Madarász Flóris közölte Verseghy addig kiadatlan kisebb költeményeit, elkerülte a figyelmét, hogy a szöveg Kresznericsé. Kresznericsnek ezt, és a *Jércze! dísz tollas népnek...* kezdetű énekét⁹³ kottarészletekkel együtt már 1891-ben kiadta Halmi Gyula *Verseghy Ferenc élete és munkái* című biográfiájában. Mivel Halmi Kresznerics kéziratát is ismerte,⁹⁴ a szöveget természetesen nem, de az ahhoz tartozó verbunkos dallamokat Verseghyének tartotta.⁹⁵ Később, Kresznerics visszaemlékezése alapján Major Ervin is megerősítette Verseghy szerzőségét a dallamokat illetően. Major azonban félreértette Kresznericset, aki a vers keletkezéséről a következőket írta: „Ez, a' ki itt le iratik PALOCSAI Anna kis Aszszony [...] meg szántam a' szemérmes Szüzet, és ezen két énekkel akartam emlékeztet fenn tartani, mellyet Verseghink forte piánóra is alkalmaztatott.”⁹⁶ Kresznerics tehát nem azt állította, hogy a dallamokat Verseghy szerezte, csupán azt, hogy a „Magyar Hárfa” azokat fortepianóra alkalmazta.

Weibchen... kezdetű áriáját fordította a német szövegnek megfelelően rondóban. Ez azonban akkor mindenekelőtt a szöveg formájának és prozódijának pontos követéséből adódott, a *Bacchus' dicséreténél* viszont a szöveg nélküli mintadallam inspirálta a költőt „kerek ének” írására.

- 89 Kresznerics Ferenc tíz évvel volt fiatalabb Verseghynél. Fiatal papnövendékként akkor tanult Szombathelyen, amikor Verseghy is ott volt, a közöttük lévő kapcsolat tehát valószínűleg innen eredeztethető. Közös kapcsolati hálójukon túl (Kresznericset például szoros barátság fűzte Sigray Józsefhez, aki a Martinovics-perben Verseghyvel együtt elítélt Sigray Jakab testvére volt), Kresznerics a grammatikájában is sokat merített Verseghy rendszeréből. A természettudományokat oktató és nyelvészeti munkákat író tudós pap később filozófiai doktorátust szerzett, illetve a „klavir-verésben is gyakorolta magát”. (Idézi GÁLDI László: *A magyar szótárirodalom a felvilágosodás korában és a reformkorban* [Budapest, Akadémiai Kiadó, 1957], 381. o.)
- 90 Kresznerics *Jérczék s tíkok sírjátok...* kezdetű énekének keletkezéstörténeti kontextusáról lásd SZILÁGYI Márton: „Egy franciaellenes Faludi-travesztia és Kresznerics Ferenc”, in CSÖRSZ RUMEN ISTVÁN (szerk.): *Doromb. Közköltészeti tanulmányok 4* (Budapest, Reciti, 2015), 207–218. Szilágyi nem tud az énekhez tartozó verbunkos dallamról.
- 91 *Verseghy Ferencz kisebb költeményei*, kiad. CSÁSZÁR Elemér – MADARÁSZ Flóris (Budapest, Franklin-Társulat, 1910) (= *Régi magyar könyvtár* 24), 112–113.
- 92 *Énekek*-kézirat, 23a.
- 93 Az ének címe: *Útravaló midőn a' 28dik számú lovas Kakasok kiköltöztek Szombathelyből 18dik Novemberben 1809.* hevenyében készült. A két éneket ugyanazon alkalomból írta Kresznerics. Ennek szövegét először közreadta SZILÁSY János: „Kresznerics Ferencz élete”, *Tudományos Gyűjtemény* 16/8 (1832), 34.
- 94 Budapest, Egyetemi Könyvtár, H 35; 126–127.: *Jércze! dísz tollas népnek...* – 2/4, d-moll, Léptetve; 130–131.: *Jérczék, Tíkok sírjátok...* – 2/4, D-dúr, Halkkal.
- 95 HALMI Gyula: *Verseghy Ferenc élete és munkái* (Budapest, Franklin-Társulat, 1891), 102.
- 96 Idézi MAJOR Verseghy mint dal- és zeneszerző, 261.

AZ EGYHÁZI ÉRTEKEZÉSEK ÉS TUDÓSÍTÁSOK ÉNEKEI

(ismét az egyház szolgálatában)

Az 1807-es *Magyar Hírfás* után Verseghy elsősorban anyagi okokból hosszú időre felhagyott a poézissal. A Sággy Ferenc kérésére elkezdett *Metamorphoses*-fordítás kapcsán írta 1818. december 21-én az első rész elkészülte után: „Ama’ kérdésre, ha Ovidiust fogom-e folytatni? sem úggyal sem nemmel nem felelhetek környűllásaim miatt, melyeket az Úr maga legjobban ösmer. Munkákkal, melyek részént szükségesebbek, részént jutalmasabbak, meg lévén rakva vállaim, sorsom pedig meg nem engedvén, hogy a’ hasznost a’ szépnek feláldozzam, eddig is Ovidiust csak azon órákban vehettem elő, melyekben egyéb foglalatosságimtúl megnyugodom, és fáradt eszemet a’ képzésnek repteivel mulatnom kellett.”⁹⁷

Több mint tíz év szünet után azonban mégis visszatért a poézishez. 1819 januárjában azzal kereste meg Horváth János veszprémi püspököt, hogy szívesen szolgálna „valamelly Zsoltároknak Magyar versekbe tett Paraphazissával, vagy az Isteni Szolgálatához való Énekekkel”⁹⁸ a püspök által megindítani kívánt Egyházi Értekezések és Tudósításokba. Horváth János örömmel fogadta a felajánlást, és az énekeket illetően gyorsan meg is egyezett Verseghyvel, akit maga kért arra, hogy kottákat is közöljenek az újonnan szerzett darabokhoz. Bár az Ovidius-fordításhoz hasonlóan Verseghy valójában ezeket is szívességből készítette, Horváth Jánosnak többször megvallotta, hogy milyen örömmel tölti el, hogy végre ismét a szívet elérzékenyítő poétist is művelheti.⁹⁹ A püspök azonban hamarosan az első három zsoltár szoros fordítását is kérte – mintegy mintapélda gyanánt – *A’ Zsoltárokról* írt tanulmányához a költőtől. Ezzel szinte párhuzamosan a zsoltárok szoros, teológiai, filológiai és hermeneutikai tudományos alapokon nyugvó fordítására Verseghy a Káldi Biblia revideálása, illetve újrafordításának ügyén Fischer István egri érsektől, majd Rudnay Sándor hercegprímástól is megbízatást kapott.¹⁰⁰ A magát leginkább érzékeny poétának valló idősödő Verseghy kénytelen volt tehát ismét a tudós *eruditio* szolgálatába állni.¹⁰¹ Ez azonban

97 SÁGGY Verseghy, XV.

98 Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1819. január 12., in HORVÁTH Konstantin: *Az „Egyházi Értekezések és Tudósítások” története 1820–1824. Verseghy Ferenc és Horváth János levelezése 1819–1822* (Veszprém, Egyházmegyei Könyvnyomda, 1937), *8. Az Egyházi Értekezések és Tudósítások az első negyedévenként megjelenő magyar teológiai folyóirat volt, mely 1820–1824 között jelent meg Veszprémben.

99 Lásd Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1822. február 18., in HORVÁTH Egyházi Értekezések, *132–133*.

100 Verseghy zsoltárfordításairól lásd HOVÁNSZKI Mária: „Verseghy Ferenc szabad és szoros zsoltárfordításai, avagy az érzékeny poéta a tudós eruditio szorításában”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 120/6 (2016), 729–747.

101 „[...] az Egyh[ázi] Értekezések számára a’ Magyar Bibliának fordításairúl való rövid értekezéshez, és Káldiának kívántt Criticájához fogok. Feltettem magamban, hogy a’ mit eddig a’ Genezistrúl az Egri Érseknek parancsolattyára kidolgoztam, és ezentúl kidolgozni fogok, sőt ha a’ Magyar Bibliának jobbítása az új Prímástúl rám bízatik, még azokat is, a’ miket jobbítani valókot az egész szent

nem igazán lehetett kedvére való, hiszen míg a hercegprímás határozott megbízásáig egyre halogatta a zsoltárok szoros fordítását, folyamatosan görög mértékben szabadon magyarított zsoltármagyarításokat, illetve metrikus énekeket ajánlgatott a teológiai folyóiratot szerkesztő püspököknek.¹⁰² Valószínűleg tehát nem a munkaképessége csökkent, sőt, az idős költő láthatóan ifjonti hévvel vetette bele magát a magyar nyelvű egyházi énekek megújításába.

A kottával közreadott énekeket éppúgy mintapélda gyanánt csatolta egy esztétikai és verstani tanulmányhoz, mint korábban a „Rövid értekezések a’ Musikáról” *Hat Magyar Énekeit* (1791), a „Mi a’ Poézis?” című értekezésekkel együtt megjelentetett *Költeményes Enyelgéseket* (1793) vagy a *Magyar Aglája* darabjait (1806).

„Az Egyházi Énekről” tanulmány első részében Verseghy megismételte a muzsika és rend eredetéről, illetve hasznosságáról vallott ama nézeteit, amit korábbi verstani-prozódiai értekezéseiben már alaposan körüljárt, majd a régi zsidó, görög és római énekek ritmusát veszi számba, melyeken keresztül a Római Anyaszentegyház szokásban lévő „talpénekeihez”, azaz a gregorián leírásához jut. Ezután tér át „amaz Egyházi Magyar Énekeknek szorosabb vizsgálására és megítélésére, melyek a’ falukon az Isteni szolgálatnál a’ néptől vagy a’ kántoroktól énekeltetnek” (158). A költő itt is megismétli, amit már az 1791-es „Rövid Értekezések a’ Musikáról” című értekezésében leírt, majd az 1804-es *Rikóti Mátyás*ban olyan érzékletesen bemutatott, illetve amit később kottapéldával alátámasztva az 1817-ben megjelent *Analyticá*ban is ismertetett. Tudniillik ezek „koránt sem a’ Római Anyaszentegyháznak felséges talpénekeiből eredett, vagy velek egyenlő erejű és méltóságú melódiák, hanem a’ szomszéd nemzeteknek többnyire világi énekeiből kölcsönzött dalok, vagy a’ kántoroktól tudatlanul és rendetlenül öszveférceltt hangzavarok ezek, melyek csak az üdömmértéknek fogyatkozása miatt is minden érzékenyítő szépség nélkül szűkölködnek, ama’ szertelen rikótás miatt pedig, mellyel a’ kántoroktól előadatni szoktak, a’ melódiának nevét meg sem érdemlik.” Ezek után a következőt olvashatjuk: „[...] első próbát merészelek tenni egy új Egyházi Éneggel, melly ne csak a’ Poézistől és Musicától megkívántatni szokott tulajdonságok nélkül, hanem érzékenyítő erő nélkül se szűkölködjön. Az efféle Éneknek fő czéllya tudniillik az, hogy a’ keresztény lelket szent elmlkedésre vezérellyék, az emberi szívet pedig ajtatos indulatra, vagy legalább istenfélő érzeményre gerjesszék. A’ Musicát Sailer József Úrra, a’ Budai Várnak fő templomában a’ Chorusnak Előjárójára, s a’ Nemzeti Oskolának Musicatanítójára bízom, kinek sükeres járatosságáért a’ Musicaszerzésben, és helyes ízléséről az Egyházi melódiákban senki sem kételkedik, a’ ki őtet és munkáit közelebbről

---

Írásban találok, az Egyházi Értekezésekbe mind bele iktatom, ha egyébaránt Kiadóinak tetszeni fog. Ez örök matéria, mellyből sok esztendeig ki nem fogyhatunk. Én csak a’ szívnek akartam e’ folyó Írásban némelly darabokkal kedveskedni; de látom, hogy a’ Barátság töllem az értelem’ számára is kíván munkákat: pedig ezekben nem bízok magamhoz annyit, mint amazokban. Azért Barátimtól megvárom és nagyon kívánom, hogy gondolatimot megrostaállják, minekelőtte közrebocsáttyák.” Vö. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1819. augusztus 20., in HORVÁTH *Egyházi Értekezések*, 149–150*.

102 Lásd Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1821. január 10., in HORVÁTH *Egyházi Értekezések*, *96.

ösmeri. Az Úrnak felmutatását készakarva választottam ezen első Egyházi Énekem' tárgyának, mivel hosszas tapasztalásból tudom, hogy e' legszentebb és legfelségesebb Actio alatt az orgonával legtöbb illetlenségek vitetnek végbe. A' csendes folyással édesen kerengő érzékeny *Tocáták* helyett, operákból, világi énekekből, vagy éppen táncznótákból kölcsönzött melodiákat, vagy úgy nevezett galanteria-darabocskákat hallani ilyenkor az orgonistától, vagy legfellyebb szertelen rikótással előterjesztett és magokban száraz üdvözléseket, melyek a' szívet meg sem illethetik, nem hogy ajtatos érzeménnyre gerjesztenék."¹⁰³

A tanulmányban tehát Versegthy – saját korábbi írásmódja ellenében is – élesen elhatárolódott a kontrafaktúra korabeli gyakorlatától, és az istenes énekekhez „szent indulatok gerjesztésére is alkalmas”, csendes elmélkedést segítő dallamokat kívánt. Igaz, hogy mindenekelőtt az egyházi szolgálatok során szokásban lévő világi dallamok időmérték nélküli, ritmustalan éneklési gyakorlatát ostorozta, melyet a szív elérzékenyítésére, s így abban szent indulatok gerjesztésére is alkalmatlannak tartott (azaz elsősorban prozódiai kifogásai voltak), a tanulmány végén a világi dallamok használatát általánosan elutasította.

Ezek az elvek – a püspökkel való levélváltása szerint – éppúgy a korabeli egyházzenei törekvéseket tükrözték, mint negyven évvel korábban a világi dallamokra írt vallásos énekek.¹⁰⁴ Mivel azonban Versegthy nem volt komponista, meg kellett találnia azt a zeneszerzőt, aki nemcsak bensőséges, érzékeny és ajtatos muzsikát szerez, de egyszersmind az ő prozódiai elvei szerint komponál. Merthogy Versegthynek az új egyházi énekek írásával is mindenekelőtt a szöveg és dallamritmus egyezésén alapuló helyes prozódia kialakítása volt a célja. 1819. március 9-i levelében arról adott hírt Horvát Jánosnak, hogy „a' Magyar Istenes Énekeknek Áriái végett egy igen derék Musikaszerzővel már szólott is”.¹⁰⁵ A muzsikaszerező a fentebb már említett Joseph Seyler (Seiler, Seiller, Sailer, Sailler József) volt. Kettőjük kapcsolatáról annyi tudható, hogy 1811-ben már biztosan ismerték egymást. Versegthy ugyanis egy ekkor kelt levelében Prónay Lacika nevelőjeként arról számolt be, hogy a kislány névnapja alkalmából Seyler megzenésítette az ő egyik (német nyelvű) költeményét, amit egy kis házi ünnepségen elő is adtak.¹⁰⁶ Azt nem tudhatjuk, hogy ha talált volna megfelelő magyar nyelvű zeneszerzőt, akkor

103 *Egyházi Értekezések és Tudósítások* 1820/1, 166–167.

104 „[...] a' Históriaban feljegyzett tapasztalások is bizonyítják, hogy mennél előbbre megy valamely nép a' Musica' mesterségében, annál bizonyosabban és világosabban nevelkedik benne a' szívnek érzékenysége, s a' vele öszvekapcsolt és nemes karaktereket szülő humanitas is. A' Musica tudniillik szoros rendre szoktattya az üdömérték által az embert, melly minden egyéb foglalatosságira is, bár melly érezhetetlenül, de minden bizonnyal szerencsésen kiterjed. A' rend pedig nem csak minden érzékenyítő szépségnek a' kútfeje, hanem, ammint a' Deák mondja, anima rerum, minden dolognak, minden munkának lelke is egyszersmind.” Vö. [VERSEGHY] *Az Egyházi Énekről*, 157–158.

105 Versegthy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1819. március 9., in HORVÁTH *Egyházi Értekezések*, *10.

106 Versegthy – Prónay Simonnének (német nyelvű fogalmazvány), 1811. június 24. (OSZK Kézirattár, Quart. Hung. 3656; 99a–99b, 106a–112a). Köszönet Doncsicz Etelkának, aki az általa sajtó alá rendezett, kiadás előtt álló Versegthy *Levelezés* kötet anyagát a jegyzetekkel együtt a rendelkezésemre bocsátotta.

Handwritten musical score and lyrics for "A' keresztfán függőnek" (A' cross on which hangs). The page is numbered 667. The lyrics are in German, and the musical notation is at the bottom.

Lyrics (left column):

- 1) A' keresztfán függőnek
- 2) nézd Bűnös! Sebeit.
- 3) Jézus fennedre
- 4) fennedre győzedelmű.
- 5) Jézus itt, mely sz. velen;
- 6) Jézus, mely bűn vör ne felyen.
- 7) Jézus megváltó tagjai;
- 8) Jézus megváltó tagjai.
- 9) Jézus fennedre fegy;
- 10) Jézus minden ezeje.

Lyrics (right column):

- 1) A' keresztfán függőnek
- 2) nézd Bűnös! Sebeit.
- 3) Jézus fennedre
- 4) fennedre győzedelmű.
- 5) Jézus itt, mely sz. velen;
- 6) Jézus, mely bűn vör ne felyen.
- 7) Jézus megváltó tagjai;
- 8) Jézus megváltó tagjai.
- 9) Jézus fennedre fegy;
- 10) Jézus minden ezeje.

Musical notation (bottom):

Handwritten musical notation for the song, including staves and notes.

7. A' keresztfán függőnek... kezdetű ének autográfja a zeneszerzőnek, Joseph Seylernek (Seiler Józsefnek) szóló „Musicabéli utasításokkal” együtt.

mennyire szólt volna bele a komponálásba a költő, ám annyi bizonyos, hogy Seyler Verseghy fordítása és ritmusutasításai alapján dolgozott. Az Egyházi Értekezések és Tudósításokban megjelent énekek ily módon átmenetet képeznek a dallamkövető és megzenésített költemények között. Annak ellenére ugyanis, hogy egy hivatásos komponista zenésítette meg a szövegeket, nem beszélhetünk teljes mértékben utólag megzenésített műdalokról, hiszen a költő a dallamra való szövegírás legfontosabb elemét, a ritmust, határozottan megszabta Seylernek. Erre a levelekben is többször utalt,¹⁰⁷ illetve Verseghy kéziratai között fennmaradt egy olyan lap, ami ezeket a „Musicabéli utasításait” tartalmazza. A' keresztfán függőnek / nézd Bűnös! Sebeit... máig publikálatlan

107 „Seilernek a' honorariumot a' napokban elviszem, 's a' Magyar Stabat Mater énekemből az első strófát, szokott Musicabéli utasításimmal együtt, hogy reá szép Ariát csinállyon.” Vö. Verseghy – Horváth Jánosnak, 1820. március 18., in HORVÁTH Egyházi Értekezések, *46.; A' keresztfa mellett álló Szűz Anyának a szövegét a következő megjegyzéssel küldte el Horváth Jánosnak: „A' Magyar Stabat Matert pedig ide zárva most küldöm. Már mikor a' Honoráriumot át adtam Saillernek, akkor egyszermind a' Stabat Materből is elvittem hozzá az első strófát, szokott német fordításommal, minden szónak értelmével, a' versnemével, 's egyéb musicabéli jegyzéseimmal együtt.” Vö. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, [Buda], 1820. április 22., in HORVÁTH Egyházi Értekezések, *58.

autográfjában a magyar szöveg mellett a német tükörfordítás olvasható. A szavak jelentésük szerint mindkét szövegben meg vannak számozva, hogy világosan értse a német muzsikaszerző is, a szöveg alatt pedig a komponistától megkívánt verssoroknak megfelelő zenei ritmus van lejegyezve. (7. kép)¹⁰⁸ Verseghy és Seyler együttműködéséből született, majd jelent meg az 1820-as évfolyam első, második és negyedik számában *Az Oltári Szentségnek Imádása az Úrnak Felmutatása után a' Szent Misében, az Új esztendőre való Ének és A' keresztfa mellett álló Szűz Anya*. (8a–b. kép)¹⁰⁹

A költő és az egyházi zeneszerző közötti együttműködés azonban nem lehetett hosszú életű, mert a komponista 1820-ban felkérést kapott az Esztergomi Székesegyház karnagyi posztjára, ahol aztán 1841-ig, nyugalomba vonulásáig szolgált. Joseph Seyler elköltözése az újonnan megindult kezdeményezés végét jelentette. Bár Esztergomba való távozása után a komponista egy ideig még vállalta néhány Verseghy-darab megzenésítését,¹¹⁰ a távolság, illetve Seyler elfoglaltságai miatt lassan mégis megszűnt a munkakapcsolat. De együtt dolgoztak még például a 136. zsoltár megzenésítésén, illetve egy úgynevezett *Nagy Pénteki* darabon¹¹¹ – mindkettőt négyszólamban, kamara-jellegű hangszerkísérettel gondolta el Verseghy¹¹² –, ám ezek végül vagy nem készültek el, vagy megsemmisültek, vagy lappanganak.

Külön nehézséget okozott, hogy az egyházi énekeknél mind a szövegek, mind a dallamok kapcsán olyan nehézségekbe ütközött Verseghy, amit korábban, világi

108 *Énekek-kézirat*, 60a.

109 *A' keresztfa tövében álló Szűz Anya*, azaz a *Stabat Mater* Verseghytől való magyarítása modern metrikus formában (a strófák jambusi 9-es és 8-as sorok váltakozásából állnak) Joseph Seyler megzenésítésében. Vö. *Egyházi Értekezések és Tudósítások* 1820/4.

110 Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, [Buda,] 1820. március 9., in HORVÁTH *Egyházi Értekezések*, 43*.

111 „A' jövő esztendőnek első kötetébe ne tegyünk tán Éneket, mivel a' Palesztinai Mappa van benne. Ha Sailler kész lesz a' Zsoltárral, [vlsz. a 136. zsoltár megzenésítéséről van szó] egy különös gondolatot akarnám végrehajtani, ha Főtiszt[elendő] Barátom Uram, és azok az Urak, a' kikhez tartozik, nem elleneznék. Az Úr' koporsójához illő egynehány strófát akarnék szerezni, melyeknek mindenikét más más melodiára kellene tenni, négy énekszóatra és csupán egy violonra, mely a' tónust fenntartsa. A' stílusnak tactusra vontt chorálisnak kellene lenni, ammint az I. Kötetben említettem. Mindenik strófa után, úgymint musikabéli rideg rész után megmeg pihenvén az énekesek, a' koporsónak mélyében elrejtve, a' Szentség megett új meg új indulatossággal foghatná el a' látogató népnek szíveit. Ihol! megint egy Planum, noha fél lábam a' koporsóban.” Vö. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, [Buda,] 1820. november 12., in HORVÁTH *Egyházi Értekezések*, 87*.

112 „Sailernál nál van már a *Super flumina Babylonis* Zsoltár két héttől fogva. Erősen tanulja, kíváltké mióta egy másik virtuósus hallván a' Zsoltárnak foglalattját, azzal biztatta fel jelenlétemben, hogy e' materiára classisus munkát csinálhat. Az Éneklő Szózat négy lessz; mivel a' Zsoltár mindenütt in prima persona plurali beszéll. A' Musicát csak Fortepiánóra teszi, hogy könnyebb legyen azt az Énekszózatokkal kinyomtatni; de megígérte, hogy azután átteszi más hangszközőkre is. Egynehány nap múlva el megy már mindeneztől Esztergomba: én pedig levelet adok neki Igen Tisztelendő Haulik Primatiális Secretarius Úrhoz, ki derék musikus, jó magyar, és nekem barátom, hogy ez ötet a' compositio közt támadható kétkedésekben igazgassa. E' barátomra bízom majd a' jövőendő Énekeket is. I[gen] T[isztelt] Fliszár Professor Úrnak helyes gondolattya van e' Zsoltár iránt, ha akkorra elkészül. Producatatni akarja tudni illik Főtiszt[elendő] Hornyik Úr házában neve' napjára: Hei mihi! quo Domino non licet ire tuo. Be szeretném benne a' Bassust énekelni!” Vö. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, [Buda,] 1820. szeptember 8., in HORVÁTH *Egyházi Értekezések*, *76.

*** (2) ***

Halkkal.

Bevezetés.

Igen lassan, és érzékenyen.

Ke ser gő An nya Meg vál tónk nak, Im! a' ke reszt fa mel lett áll;

hol bű ne ink ért Al ko tónk nak szent szi vét győ tri

*** (3) ***

a' ha lál. Át jár ja tör gya nánt - mel lyé nek szűz rej te-

két a' fáj - da lom. Köny ár gya nánt - forr bús sze mé nek

mel lyé - bűl a' sok si ra lom.

8a-b A' keresztfá tövében álló Szűz Anya, azaz a Stabat Mater metrikus formában való magyarítása Joseph Seyler (Seiler József) dallamával.

darabjainál sohasem tapasztalt. A *Stabat Mater* néhány kifejezésének helyességéről például jó ideig próbálta meggyőzni az egyházi cenzort, míg végül lemondott róluk. Mindezekről a következőképpen panaszkodott a veszprémi püspöknek: „[Sághy] azt beszéli, hogy a’ Censor a’ Veszprémi Censúrárt különös visgasággal olvasván, vállat vonított és azt mondotta, *ha úgy van a’ dolog, én nem bánom! De én ugyan mint Theologus soha nem engedtem volna meg? De miért? Est contra Religionem, contra Dogmaticam.* Hogyhogy? A’ Szűz Anya nem pillantott a’ keresztre, hanem nézett. Krisztus’ halála nem volt kínos, mert *magna voce exclamans* emisit spiritum. – Úgyde ének? – Az éneknek is szorosan a’ Dogmaticához, a’ Szent Íráshoz kell szabva lenni. Kedves Barátom Uram! én erről a’ jó emberről, szinte mikor ezt írom, azt veszem észre, hogy ő a’ Jésuitáktól szerzett hajdani Magyar Istenes Énekeket erőszakosan fenn akarja tartani, mint *legjobbakat, legszebbeket*; de ezt ki nem mervén mondani a’ Dogmatica és Religio megé búik. E’ tendenciát észre vettem egyszer beszéd közt (az Egyház Énekekről) az egri Érsekben is. *Esprit du corps!* Álla a’ keserves Anya ’s a’ t. ez ám önállók az igazi szép ének; ugrós tót nótája van ugyan, de bezzeg még a’ paraszt gyermek is eggy hallásra megtanúllyá; és a’ Dogmaticával megegyez, *minden szóban*, mert szórúl szóra van fordítva. Illyen a’ Szűz Mária! e’ világra nekünk szent Fiát hozá. Ám! Ennek a’ nótájára még dogmatica táncolni is lehet. – Haj be nehéz, még ilyen emberek’ kezében vagyunk, a’ régi vadság helyett az igazi emberséget, *creditumba* hozni! Én érzem magamban, hogy az Úr Isten olly tehetségekkel megáldott, mellyeknek segedelmével az emberi szívet az Isteni szolgálatnál megilletni, megérzékenyíteni, és ennél fogva a’ keresztény kötelességeknek tellyesítésére birni tudnám. De mit tehetnék csak ezen istenes énekecskémme is, ha minket a’ Mennyei Gondviselés a’ Veszprémi Megyebéli Censúrának oltalma alá nem szerkeztet volna?”¹¹³

A levelezésből az is kiderül, hogy az egyházi cenzúra a dallamokról is nyilatkozott, és csupán az istenes énekekhez illő, helyes dallamvezetést hagyta jóvá. Az elkészült énekes darabokat eszerint Horváth János püspök előbb bemutatta néhány zeneértő papnak, akik megvitatta a muzsika milyenségét eldöntötték, hogy az közölhető-e a folyóiratban vagy sem. A Verseghy által fordított, Seyler megzenésítette 136. zsoltár például „ugrós nótája” miatt nem jelenhetett meg az Egyházi Értekezések és Tudósításokban (ez mára elveszett). 1821 végén Verseghy ezzel kapcsolatban a következőt írta Dréta Antalnak: „A’ Super flumina Babylonis Zsoltárnak musikájával, mellyet Sailler szerzett, mit csinállyunk? Szép mustra volna ám ez sokaknak, kik ugró nótákra szent énekeket csinálnak.”¹¹⁴ A később fennmaradt levelekből a következő történet rekonstruálható: mivel Seyler dallamával az egyházi cenzúra nem volt elégedett, egyrészt a muzsikához is értő Döme Károly kanonok írt egy másik dallamot, másrészt Verseghy változtatott annyit, illetve

113 Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, [Buda], 1820. szeptember 8., in HORVÁTH *Egyházi Értekezések*, 77*–*78.

114 Verseghy – Dréta Antalnak, 1821 vége, in HORVÁTH *Egyházi Értekezések*, *172.

olyan módon Seylerén, ahogyan az szerinte már elfogadható lett volna. Verseghy 1822. január 16-án írt leveléből kiderül, hogy a cenzor tévedésből először Seyler muzsikájára is engedélyt adott, márpedig ezt sem Horváth János, sem a „Veszprémi Musicusok” nem fogadták el. Verseghy mentegetőzve írta a püspöknek: „Az elsőnek fő cikkelyére megfelelttem az által, hogy a’ *Legem pone mihi Domine!* Zsoltárdarabot beküldöttem. Hogy a’ Censor hozzá függesztette még a’ Musicának helybenhagyását is, onnan történhetett, mivel Döme éneklésénél az Áriát látta. Ezen áriát én magam úgy változtattam meg, ammint azt Főtiszt[elendő] Úr itt leírva láttya. Énekeltesse el magának mind a’ kettőt, hogy a’ különbséget lássa. A hozzá való Musicában az idevaló *Regens Chori Seeman, Sailernak* successora dolgozik: de mivel az Ária már kész, az ő dolga nagyon könnyű, úgymint az orgonánn gyakorolt mesternek.”¹¹⁵ Horváth János válasza szerint a veszprémiek az átdolgozott új változatot sem hagyták jóvá: „Az új áriával a’ Veszprémi Musicusok nem elégszenek meg, ’s valamint Döme Urét egggyűgyűnek, úgy az újat nem populárisnak talállyák, holott az én vélekedésem szerint az Éneket, hogy foganattya legyen a’ nép culturájához kell szabni, mert a’ természetben nincsen ugrás.”¹¹⁶ Verseghy azonban nyilvánvalóan nem akarta veszni hagyni a 136. zsoltár általa megálmodott zenés formáját, ezért megpróbált új zeneszerzőt keresni hozzá: „Az új Áriáról tanácskoztunk Sággyval; ki valóban egygy olly jó tanácsadásra fakadt, mellyet helyben nem hagynom lehetetlen. A’ Veszprémi *Regens Chori* igen derék Hangszerző, játékos e’ mesterségben a’ Bassista is, ki Főtiszt[elendő] Úrnál lakik. Ezek, ha magyarul nem tudnának is, az ide függesztett írásom szerint könnyen elmehetnek rajta. *Sailer* is illy utasítás mellett dolgozott.”¹¹⁷ A darab további sorsáról nincs tudomásunk. Feltehetően nem készült el az egyházi cenzúra igényeinek megfelelő megzenésítés.

A levelezésben több nyoma is van annak, hogy Seyler Budáról való távozása után a költő lázasan kereste azt a komponistát, akivel tovább tudta volna folytatni a megkezdett munkát.¹¹⁸ Az, hogy nem talált illet, nem feltétlenül a zeneszerzők hiányát mutatja,

115 Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, [Buda], 1822. január 16., in HORVÁTH Egyházi Értekezések, 129*.

116 Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1822. január 23., in HORVÁTH Egyházi Értekezések, 249*.

117 Verseghy – Horváth Jánosnak, 1822. január 31., in HORVÁTH Egyházi Értekezések, *132. A levélben említett *Veszprémi Regens Chori* valószínűleg Kemény Ferenc [Franciscus Gemin] székesegyházi karnagy volt. Lásd M. TÓTH Antal: *A veszprémi székesegyház 18–19. századi zenéje* (Veszprém, Veszprémi Érseki Könyvtár, 2007) (= *A Veszprémi Főegyházmegye Múltjából* 19), 20.

118 „Nagy Pénteket csak a’ *Super flumina* Zsoltárnak Musikája után veszem elő. Nem tudom, mit csinál vele *Sailer*. Késedelmessége miatt talán a’ Nagy Pénteki Rhapsodiákkal máshoz folyamodok. E’ napokban meghalt Pestenn egygy derék musikaszerző, *Tucsek*, ki magának egygy halhatatlan böcsű Requiemet szerzett. *Liberája* már az előtt olly nagy divatra emelkedett, hogy Motzárt Requiemje után még Bécsben is mindenütt hallatik. A’ Requiemet az Özvegye el akarná adni, ha jól megfizetnék neki. De van még egygy musikus szerző Pestenn és nekem jó ösmerősöm, a’ ki *Sailert* kipótollya, ha ez elhagy.” Vö. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, [Buda], 1820. november 30., in HORVÁTH Egyházi Értekezések, 91*.

de Verseghy kérését, illetve prozódiai elvárásait nyilvánvalóan kevés komponista volt hajlandó teljesíteni. Az új, szívet elérzékenyítő, metrikus istenes énekek írásával lassan tehát kénytelen volt felhagyni. E mögött azonban nemcsak Joseph Seyler Esztergomba való távozása állhatott, de a hercegprímástól időközben kapott tudományos megbízása is minden erejét és idejét felemésztette.

UTÓSZÓ

Verseghy énekírói munkássága egyedülálló volt a 18–19. század fordulóján. Magyar nyelvű képzett muzsikusként nemcsak kidolgozta a dallamra való nyugat-európai újmértékes versírás helyes prozodiáját, de egész érzékeny költészetét ennek a szolgálatába állítva folyamatosan jobbította és csiszolta a költeményeit, olyannyira, hogy az általa dallammal együtt publikált darabokban végül (az 1806-os *Magyar Aglájában* és az 1807-es *Magyar Hárzásban*) valóban megvalósította a hangsúlyváltás imitálásán (is) alapuló tökéletes jambusi és trocheusi prozodiát. Verseghy azonban nem volt zeneszerző. Mivel a Steffan, Haydn, Mozart és mások által írt dallamokat csak eszközként használta a magyar nyelv verstani rendszerének megújításához, a zenetörténetben felemás a helye. Az irodalomtörténet – legalábbis a dallamokra írt költeményeit – szintén nehezen értelmezi, hiszen mivel általában eredeti létmódjuktól megfosztva dallamok nélkül tekint ezekre a darabokra, a lényegüket jelentő prozódiai újításokat, illetve ezek finomságait nem hallja. Verseghy érdeme azonban vitathatatlan. Nemcsak azért, mert egy olyan korban lépett fel magyar nyelvű műdalokkal, amikor még nem voltak magyarul tudó zeneszerzők, azaz bizonyos mértékig és ideig pótolta a zeneszerzők munkáját, de a versújítás vívmányai az ő munkássága nélkül valóban elképzelhetetlenek lennének.

1. függelék

Verseghy zenei vonatkozású kéziratainak és nyomtatványainak bibliográfiai leírása*

Levél Kreskaynak = OSZK Kézirattár, Quart. Hung. 177 (*Magyar Énekek*); 44–47. A levelet a hozzá csatolt kottákkal együtt közreadta Gorzó Gellért: „Adalékok Verseghy Ferenc életéhez és költészetéhez”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 24/4 (1914), 464–475.

Parnassus 1780 = *A Magyar Parnassus. Egybe szedte a Magyar nyelvnek virágjába gyönyörködő egy Haza-Fi. M.DCC.LXXX. esztendőben. Nagy-Szombatba. OSZK Kézirattár, Quart. Hung. 764.: I. Rész (3a–19b): A versszerzőknek modgya szerint lett Ábrázolások; II. Rész (23a–33a): Az ájtatos Léleknek sz. indulati; III. Rész (36a–53b): Külömbféle Elegyített Szerzések; IV. Rész (59a–67b): A Régi versirok’ Meséjéből költ szerzések; Számozás nélküli, utólag bejegyzett rész (67b–75b).*

Parnassus 1781 = *A Parnassus Hegyén zengedező Magyar Músának szózati: mellyeket egybe szedte egy Hazafi tulajdon mulatságára. 1781. Esztendőben. Nagy-Szombatba. OSZK Zeneműtár, Ms. mus. 1824. Lásd 3. függelék.*

VERSEGHY XXXVI. Ariettae = XXXVI. *Ariettae pro Clavi Cembalo Authore D. Jos. Stephan Scriptoris P. Eugen: Verseghy.* Székesfehérvár, Szent István Király Múzeum Könyvtára, Verebi-Végh Hagyaték, 1202. Lásd 4. függelék.

Énekek-kézirat = OSZK Kézirattár, Quart. Hung. 3661; 9a–21b. A többnyire nyolcadrét lapokból álló kézirat öt különböző időben keletkezett csomóját utólag fűzték egybe. Mivel az 1786–1788 között lejegyzett első csomón az „Énekek” cím olvasható, a teljes kéziratot így neveztük el. A II. csomót (45a–54b) 1791–1792 körül jegyezte le Verseghy, a III. csomót (22a–31b) valamikor 1800–1803 között a brünni fogságban, a IV. csomót pedig (2a–8b) valószínűleg szintén még a brünni fogságban, de már közvetlenül a szabadulása előtt, 1803-ban. A „Mise-Ének”-eket tartalmazó V. csomó (61a–63a) ezekhez képest jóval később, 1819–1822 között keletkezhetett. Ezen kívül a kézirat tartalmaz még néhány egymástól teljesen különálló verset vagy töredéket Verseghy késői írásképevel. A Steffan és Haydn dallamokra írt I. csomó leírását lásd 5. függelék.

VERSEGHY Rövid értekezések = *Rövid Értekezések a’ Musikáról. VI. Énekekkel. Szerzette VERSEGI Ferentz. Bétsben. 1791. A kötet felépítése: III–XVI. o.: Értekezés; Hat Ének [3 oldalnyi szöveg].*

[**VERSEGHY**] *Hat Magyar Énekek* = *Hat Magyar Énekek.* Metzették Bétsben, 1791. OSZK Zeneműtár, Mus. pr. 15.434.

[**VERSEGHY**] *Mi a Poézis?* = *Mi a’ Poézis? És ki az igaz Poéta? Egy rövid elmélkedés, mellyben a’ Költésnek mivolta, eszközei, tzéllya, és tárgya, a’ Magyar Rythmisták’ hangeggyztetésének helytelenségével’ egygyütt előállítatnak. Megtoldva: Horátziusnak Pízóhoz és ennek Fiaihoz írtt Levelével*

* A hivatkozott oldalak a kéziratoknál minden esetben az OSZK lapszámozását jelentik.

melly Költőmesterségnek is neveztetik, és egynéhány Költeményes Enyelgésekkel. Budán, Landerer Katalin' betőivel és költséggével, 1793.

A kötet felépítése: oldalszámozás nélkül: *Ajánló Levél Q. Horátziusnak az elíziumi mezőkön mulató Lelkéhez*. [A Nagy érdemű Lélek! című hexameterekben írt költemény, 2 oldalnyi]; oldalszámozás nélkül: *Egynéhány Előjegyzések*. [a kötetben alkalmazott helyesírási elvekről, 22 oldalnyi]; 1–48.: *Mi a' Poézis? és: Ki az igaz Poéta?* [Verseghynek az érzékeny esztétika elvei alapján írt poétikai, verstani tanulmánya.]; 49–67.: *Q. Horátzius Flaccusnak Pízóhoz és ennek Fiaihoz írt Levele, melly (de arta poetica) Költőmesterségnek is szokott neveztetni*. [Horatius *Epistolae* II. könyv No. 3. darabjának a prózai fordítása, az első magyar fordítás. Valójában 28 oldalnyi szöveg, mert az 63. oldal után elcsúszott az oldalszámozás.]; 68–85.: *Költeményes Enyelgések*. [23 számozott költemény].

Uránia-kézirat = OSZK Kézirattár, Oct. Hung. 994. A kéziratra Joó Tibor hívta fel a figyelmet, amikor a Verseghy kezével teleírt nyomtatvány az OSZK Hírlaptárából a Kézirattárba került (Joó Tibor: „Ismeretlen Verseghy-kéziratok az Országos Széchényi Könyvtárban”, *Magyar Könyvszemle* 62/1 (1938), 72–73.). Gálos Rezső 1939-ben kezdte publikálni belőle az 1910-es Verseghy költeményes kritikai kiadásból kimaradt darabokat (GÁLOS Rezső: „Verseghy Ferenc kiadatlan költeményei”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 49/2 (1939), 156–168.; GÁLOS Rezső: „Verseghy Ferenc kiadatlan tanítóköltemények”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 51/1 (1941), 71–82.; 51/2 (1941), 170–180.). Bár Gálos jelezte, hogy a kötetben számtalan ének mellett Steffan, Haydn és Mozart darabjaira vonatkozóan pontos dallamutalásokat olvashatunk, ezeket a két újonnan közreadott ének kivételével nem publikálta.

[VERSEGHY] **Rikóti Mátyás** = *Rikóti Mátyás, Eggy nyájas költemény, mellyel e' híres Magyar Vers-Szerzőnek pompás Koszorúzása négy soros ritmusokban előadatik*. Pesten, N. Kiss István Könyvárosnál. 1804.

[VERSEGHY] **Magyar Aglája** = *Magyar Aglája, avvagy kellemetesen mulató nyájaskodások különbféle versnemekben*. Budánn, A' Kir. Magyar Univers. Betűivel Eggenberger József' Pesti Könyvárosnak költségére nyomtatott, 1806. A kötet felépítése: 3–24.: *A' magyar versnek különbféle nemeiről*. [zenei ritmusjelzéssel magyarázott verstani tanulmány]; 25–208.: *Költemények*. [71 darab költemény sorszámozás nélkül.]; 209–239.: *Kottamelléletek*. [20 költeményhez]; 240–243.: *A' Magyar Aglájában foglalt költeményeknek mutatója*. [Az egyes költemények strófaformáinak, illetve sorfajtainak meghatározása.]; 244–248.: *A' becsúszott hibákról*. [Hibajegyzék. A nyomtatásbeli hibák a superrevizor gondatlanságából vagy tudatos rontásából származtak.]; 249–251.: *Verseghy Ferencznek deklarációja filologyiabéli munkáira nézve*. [Verseghy saját helyesírásának védelmében írt deklarációja.]

[VERSEGHY] **Magyar Hárfás** = *A' Magyar Hárfásnak részént Aglájából vett, részént újjonnan szerzett Énekei*. Fortepiánóra. Első Szakasz. Pestenn, Eggenberger József Könyvárosnál, 1807.; *A' Magyar Hárfásnak részént Aglájából vett, részént újjonnan szerzett Énekei*. Fortepiánóra. Második Szakasz. Pestenn, Eggenberger József Könyvárosnál, 1807. Megjegyzendő, hogy itt Verseghy valójában szerzői névvel adta közre a dalgyűjteményt, csak nem a polgári nevét használta, hanem azt a nevet, amivel a kortársai általánosan illették, és amivel kifejezetten őt azonosították (Magyar Hárfás).

2. függelék

A Verseghy által használt, zeneszerzők szerint azonosított dallamok

Dallamforrás (Zeneszerző, kiadvány)	Cím (Sorkezdet)	Kottás megjelenés /Kéziratban maradt kotta vagy dallamutalás/ Kotta vagy dallamutalás nélküli szövegforrás
J. A. Steffan: <i>Sammlung deutscher Lieder für das Klavier I, II, IV</i> (1778, 1779, 1782)		
I/1. Gleim: <i>Das Veilchen im Hor-nung.</i> (6/8)	<i>Intés a Rósához.</i>	<i>Parnassus</i> 1781, 72b
	Klárihoz.	Uránia-kézirat, 154a; Uránia-kézirat, 150a; Magyar Aglája, 226.
I/2. [?]: <i>Das seltsame Mädchen</i> (2/4)	<i>Helena álmodozik Parissal.</i>	<i>Parnassus</i> 1781, 73b
	A' korosabb Szépség.	Magyar Aglája, 215-216.
I/4. [Claudius]: <i>Phidile.</i> (2/4)	<i>Pásztori Leányka.</i>	<i>Parnassus</i> 1781, 74b
I/7. Kleist: <i>Amynt.</i> (2/4)	<i>Panasz.</i>	Énekek-kézirat, 18a
	<i>Apollónak panaszi Dafne futása ellen.</i>	<i>Parnassus</i> 1781, 74a
I/9. [Klopstock]: <i>Die Cidly.</i> (2/4)	<i>Czidli. [Égy kertben lelttem Czidlimét...]</i>	Uránia-kézirat, 149b
I/10. Haller: <i>Doris.</i> (2/4)	<i>Dórishoz.</i>	Uránia-kézirat, 154a; Magyar Aglája, 44-45; Magyar Hárfás, I/3.
I/11. Weisse: <i>Thirzis und Phillis.</i> (3/4)	<i>Thirzis és Laura.</i>	<i>Parnassus</i> 1781, 72a; Hat Magyar Éne- kek, No. 5.; Uránia-kézirat, 151a
	<i>Menalkás egy gerlitzé- nek...</i>	Parnassus 1781, 72a
I/12. Haller: <i>Trauerode auf Mari-anens Tod.</i> (¾)	<i>Fillis' panaszi.</i>	Uránia-kézirat, 153a
	<i>Mariane' haláláról.</i>	Énekek-kézirat, 13a
I/13. [Weisse?]: <i>Lieber Damon, dein Begehre...</i> (2/4)	<i>Doris az Erdőben.</i>	<i>Parnassus</i> 1781, 75b
	<i>Rozális és Dámon.</i>	Uránia-kézirat, 150a
I/14. Gleim[Goethe]: <i>Das Veilchen auf der Wiese.</i> (2/4)	<i>A szegfű.</i>	Parnassus 1781, 78a
I/15. [Klopstock]: <i>Dein süßes Bild o Lyda...</i> (¾)	<i>A' Képzet.</i>	Uránia, 156a

I/16. [Götz]: <i>Daphnens und Thyrsis Bund.</i> (2/4)	A' Hivség.	Énekek-kézirat, 15a
I/19. [Löwen]: <i>Belise in der Sommerlaube.</i> (2/4)	Dafne.	Énekek-kézirat, 18b-19a
I/20. [?]: <i>Das unverhoffte geschlossene Liebesbindniss zwischen Thyrsis und Chloe.</i> (2/4)	Thirzis és Kloé.	Parnassus 1781, 73b; Magyar Museum, I/188.
	Dámon és Rozilis.	Uránia-kézirat, 151a; Magyar Aglája, 214-215
I/21. [Koch]: <i>An die Westwinde.</i> (2/4)	Thirzis' izenettye.	Hat Magyar Énekek, No. 6.
	Ámor' Postája.	Énekek-kézirat, 19a
I/22. [?]: <i>Die Sophistin.</i> (2/4)	A' Frigykötés.	Uránia-kézirat, 156b.
I/23. Gleim: <i>Das Hüttchen.</i> (6/8)	Kunyhó.	Parnassus 1781, 77b
	Klárrikához. [Amott a' hegynék zöld tövénn...]	Magyar Aglája, 230-232; Magyar Hárfás, I/6.
I/24. [J. I. Schlegel]: <i>Meynst du das die Nachtigallen darum nur so wohlgefallen...</i> (2/4)	Klórishoz.	Uránia-kézirat, 152a
II/3. [J. B. Alxinger]: <i>Doris auf dem Ball.</i> (2/4)	Julis a' tánczban.	Uránia-kézirat, 149a; Magyar Aglája, 113
II/4. [Bürger]: <i>An den Traumgott.</i> (2/4)	Az Álomhoz.	Uránia-kézirat, 151b
II/6. Weisse: <i>Die Klugheit.</i> (2/4)	Dámonhoz. [Jól értem Dámon! Szavadot...]	Uránia-kézirat, 155a
II/7. [Gleim]: <i>An den Schlaf.</i> (¾)	Áldunk téged, 's imádunk Istenség.	Parnassus 1781, 42b
	Thirzishöz. [Védd e' rózsát, Thirzis! hü kezemből...]	Uránia-kézirat, 147b
II/10. [?]: <i>Mina komm komm mich zu lieben...</i> (2/4)	Laurához. [Töltsük Laura! Kedveinket...]	Uránia-kézirat, 152a; Magyar Aglája, 221-225.
II/11. [Weisse]: <i>Klagen.</i> (¾)	[Oh! kik meg világ tengereinek...]	Parnassus 1781, 42a
II/16. [?]: <i>Göldne Frenheit...</i> (2/4)	A' Szabadság.	Hat Magyar Énekek, No. 4.
II/18. [Weisse]: <i>Der Soldat.</i> (4/4)	A' Vitéz.	Énekek-kézirat, 9a
II/19. [Herder]: <i>Ich ging einst einen Frühlingstag...</i> (6/8)	Szerentsétlen Szerelem.	Énekek-kézirat, 19b
II/20. [Gleim]: <i>Der Traum.</i> (¾)	Az Álom.	Parnassus 1780, 78b; Énekek-kézirat, 9a-10b.
	Eggy Álom.	Magyar Aglája, 216-217; Magyar Hárfás, II/4.

II/22. [?]: <i>Holdes Mädchen könnit' ich wissen...</i> (2/4)	A' Győzhetetlen Szív.	Énekek-kézirat, 12b
	Az Oltári Szentségről.	<i>Parnassus</i> 1781, 41b
IV/2. [Müller]: <i>An die Rose.</i> (3/8)	A' Rósához.	Uránia, I. évf. 3.
IV/6. [Herder]: <i>Das Mädchen am Ufer.</i> (¾)	Laura. [Még súgva kovályog az estveli szél...]	Hat Magyar Énekek, No. 1.; Magyar Museum, II. köt. 4. negyed
	Lilla. [Még repdes enyelve az alkonyi szél...]	Uránia-kézirat 147b; Magyar Aglája, 233-235.
IV/10. [Bürger]: <i>Lust am Liebchen.</i> (3/8)	A' Szerető boldogsága.	Uránia-kézirat, 155a; Magyar Aglája, 212-213.
IV/17. [Ziegler]: <i>Chloe an Thyrsis.</i> (2/4)	Psichéhez.	Uránia-kézirat, 147a; Uránia-kézirat, 154b
Karl Fribert–Leopold Hoffmann: SdL III (1780)		
III/8. [J. Ch. Günther]: <i>Abschied an Lorchen.</i> (2/4)	Bútszás.	Énekek-kézirat, 12a-12b
J. Haydn: XII. Lieder für das Clavier, 1781 [Hob:XXVIa, 3–9.]		
I/3. J. G. Jacobi: <i>Der erste Kuss.</i> (2/4)	Rozílishoz.	Magyar Aglája, 232-233.
I/4. Ch. F. Weisse: <i>Eine sehr gewöhnliche Geschichte.</i> (2/4)	Phillint Bávet ajtaján.	Parnassus 1781, 79a
I/5. [?]: <i>Die Verlassene.</i> (3/4)	Az el-hagyattatott.	Énekek I. csomó, 29b
I/6. [J. J. Eschengurg]: <i>Der Gleichsinn.</i> (2/4)	A' Válogató.	Magyar Aglája, 210-211.
I/7. [J. A. Weppen]: <i>An Iris.</i> (¾)	A Szentekről.	<i>Parnassus</i> 1781, 41b
	De S. Aug. [Salve flos Eremitae, silvarum decus...]	<i>Parnassus</i> 1781, 69a
	Ámor [Szerelmes ódátskát / ne kívánny tölem...]	Parnassus 1781, 80b
I/8. [M. von Ziegler]: <i>An Thyrsis.</i> (2/4)	Czidli. [Dámon! hát csak elfelejtéd...]	Uránia-kézirat, 147b; Magyar Aglája, 120.
	Szerelmes üzenet.	Énekek-kézirat, 10b
I/9. [?]: <i>Trost unglücklicher Liebe.</i> (4/4)	Thirzis' sírja felett.	Hat Magyar Énekek, No. 2.; Uránia-kézirat, 148a; Magyar Aglája, 160-161
I/12. [Weisse]: <i>Die zu späte Ankunft der Mutter.</i> (2/4)	Rozilis és Dafnis.	Énekek-kézirat, 11a

W. A. Mozart: Die Zauberflöte, 1791 [KV 620]		
I. felv. No. 2. Papageno: Der Vogel-fänger bin ich ja... (2/4)	A' Madarász. [Madárfo-gásból élék én...]	Uránia-kézirat, 156a; Rikóti Mátyás, 190-191.
I. felv. No. 7. Pamina–Papageno: Bey Männern, welche Liebe fühlen... (2/4)	Pamina és Papagéno. [Sze-relmet érző férjfiaknak...]	Uránia-kézirat, 155b; Rikóti Mátyás, 191-198.
II. felv. No. 10. (Sarastro) Aria és Chorus: O Isis und Osiris schenket... (¾)	A' Kar.	Uránia-kézirat, 156a; Rikóti Mátyás, 166.
II. felv. No. 11. Sprecher–Priester: Bewahret euch vor Weibertücken... (4/4)	A' Szónok, és éggy Pap.	Uránia-kézirat, 160a; Uránia-kézirat, 155b
II. felv. No. 15. Sarastro: In diesen heil'gen Hallen... (2/4)	Sarastro.	Uránia-kézirat, 156a
II. felv. No. 16. Terzett (Knabes): Seyd uns zum zweytenmal willkom-men... (6/8)	A' Gyénusok.	Uránia-kézirat, 155b
II. felv. No. 20. Papageno: Ein Mädchen oder Weibchen... (2/4, 6/8)	Papagéno. [Éggy lyánka vagy menyecske / kell Papagénónak...]	Uránia-kézirat, 154a
II. felv. No. 17. Pamina: Ach ich fühls, es ist verschwunden... (2/4)	Pamina.	Uránia-kézirat, 149b; Rikóti Mátyás, 188-190.
II. felv. No. 13. Monostatos: Alles fühlt der Liebe Freuden... (2/4)	Monostatos. [Űzi minden a' szerelmet...]	Énekek-kézirat, 31a
Ignaz Rafael	A' Ne-felejts virág. (3/8)	Hat Magyar Énekek, No. 3.; Magyar Aglája, 229-230; Magyar Hárfás, I/4.
Seiler József dallamai (1820)	Az Oltári Szentségnek imádása az Úrnak Felmu-tatása után. (¾)	Egyházi Értekezések és Tudósítások 1820/1.
	Új esztendő' napján . (6/8)	Egyházi Értekezések és Tudósítások 1820/2.
	A' keresztfa mellett álló Szűz Anya. (4/4)	Egyházi Értekezések és Tudósítások 1820/4.
Friedrich Heinrich Himmel		
[August von Kotzebue: Gesellschaftslied.]	Butsúzás. [Nem tarthat itt a' mi tenyészik] (3/4)	Sághy 1825, 130-132. (posthumus)

3. függelék

Az 1781-es *Parnassus*-kézirat tartalma az énekekhez tartozó dallamok leírásával

A Parnassus Hegyén zengedező Magyar Músának szószati: melyeket egybe szedte egy Hazafi tulajdon mulatságára 1781. Esztendőben. (címlap)				
Sorszám, Oldalszám	Szerző	Cím	Sorkezdet	Dallam
1b		A Részek és Tol- dalékok Mútató Táblája		
2a		Kegyes Olvasó! (ajánlás)		
2b		<i>Első Részbe foglalt Énekeknek Mútató Táblája</i>	<i>Descriptiók</i>	
I/1, 3a-3b.	Faludi	Virágok Tántza	Mély álmomból fel sekentem	$\frac{3}{4}$, C-dúr, Lente
I/2, 4a-4b.	Faludi	Erdők Boldogsága	Magos hegyek, szelid erdők	Ld. I/1.
I/3, 4b-5a.	Faludi	Hajnali üdö	A szép hajnal mihent hasad	$\frac{3}{4}$, F-dúr, Lente
I/4, 5b-6a	Faludi	Tavaszi üdö	Már a mord télnek, ,s fene szeleknek	$\frac{3}{8}$, D-dúr, Moderat.
I/5, 6a-6b.	Faludi	Sokféle sziveknek vágyakodási	<i>Phillis nyugszik, mély álomban</i>	Ld. I/1.
I/6 6b-7b.	Verseghy	Flora az őszi üdöbe	Allig múlt el a tavasznak kíváncs üdeje	$\frac{2}{4}$, g-moll, Lente
I/7, 7b-8a.	Verseghy	Ki-Kelet	Midőn Phoebus közepettín az Egek- nek fénlene	Ld. I/1, vagy I/3.
I/8, 8b-9a.	Verseghy	Maria Nosztrei Vidékség*	Mély hegyeknek egy öblében, Eszter- gom, és Vác között	$\frac{3}{4}$, D-dúr, Moder.
9a.				*"Ezen Hetedik és Nyolczadik É- nek egyforma lábu versekből áll az Ötödik, Harmadik, Második, és Első Énekekkel, azért ezen 6. [har] éneket lehet akármelly notára azok közül, mellyek alájok vannak írva, sőt a következő Ariakra is énekelni."

9b.				Az 1. 2. 3. 5. 7. 8. Énekekhez: 3/4, F-dúr, Lent.; 2/4, F-dúr.
I/9, 9b-10a.	Verseghy	Hajnal	Hasad a szép Hajnal mosolygó képével	2/4, G-dúr, Mod. Ezen notára lehet énekelni minden 12 lábu, és négy sorú verseket, melyek a magyarba éppen közönységessek.
I/10, 10b.	Verseghy	Fülemile a Hár- fással	Lantommal tegnap ki menvén a szom- széd erdőségbe	3/4, D-dúr, Mod.
I/11, 11a.	Verseghy	Flora a varrott virággal	Vart vala Lycoris a minap egy rósát	Ld. I/9.
I/12, 11a- 11b.	Verseghy	A Phrygy Rosá- nak tulajdonsági	A minap, hogy Flora a varrott virágtúl	Ld. I/9.
18b.		Mutato Tábla a Második Részre	<i>mellybe A régi versszerzőktől fel jegyzett némely történetek foglaltatnak</i>	
II/1, 19a- 19b.	[Verse- ghy]	Orpheus	Ah újra el hagsz Eurydice!	3/4, C-dúr, Largo
II/2, 19b- 20b.	[Verse- ghy]	Piramus, és Thizbe	Ah Thiszbe! szép Thizbe hol téve- legs?	4/4, F-dúr, Largo
II/3, 20b- 21a.	[Verse- ghy]	Thizbe	Ah szívemnek első tárgya! mit tékozlod véredet?	3/4, F-dúr, Largo Molto
II/4, 21a- 22a.	[Verse- ghy]	Atalanta	Amor! Amor! Mit gyötröd kemény szívemet?	4/4, C-dúr, Adagio Largo + hgszeres közjáték: 4/4, a-moll, Adag.
II/5, 22a- 23a.	Verseghy	Ariadne	Kegyetlen Theseu! szívemnek gyilkosa!	3/4, C-dúr, And.
II/6, 23a- 24a.	Verseghy	Oenone	Ah Boldogtalan! mit szemlélek hajódba?	4/4, d-moll, Adag.
II/7, 24a- 24b.	Verseghy	Penelope	Hol késel, hol maradsz férjem Ulysses!	3/4, G-dúr, Lent.
II/8, 24b- 25a.	Verseghy	Amor, és a Halál	El setétedvén a minap Amor az Halállal	4/4, C-dúr, Lent.
II/9, 25a- 25b.	Verseghy	Amor, és a Méhek	A kis Amor el fáradván / déli nap- túl meg izzadván	3/4, G-dúr, Lente

II/10, 25b-26a.	Verseghy	Venus	Én egyedül Boldogtalan! Én légyek magam szépre méltatlan?	2/4, G-dúr, Moder.
II/11, 26a-26b.		Neptunus	Mit kinzod Amor! szívemet	Ld. II/10.
34b.		A Harmadik Részre Mútató Tábla	<i>„mellybe a Világ mulandóságáról, és más Ájtatos Énekek foglaltatnak”</i>	
III/1, 35a-35b.	Verseghy	Világ álhatatlan- sága	Szerentsétlen az olyan sziv, / ki világ örömhöz hív	2/4, F-dúr, Largo
III/2, 35b-36a.	Verseghy	Világ Mulandó- sága	Ki világnak hamis voltyát / meg tekinti álnokságát	3/4, g-moll, Moder.
III/3, 36b.	Verseghy	Világ Csalárdsága	Életednek o melly gyorsan el hervad virágja	Ld. II/3.
III/4, 36b-37a.		Sors-Választás	Szarándokság, kemény rabság élte az embernek	2/4, g-moll, Lent.
III/5, 37a-37b.		Világtúl vég búcsú	Pusztta mezők, sűrű erdők sorsom sirassátok	Ld. III/4.
III/6, 37b-38a.		Töredelmes Sziv	Büneimnek súlyos terheit / lelkenek halálos sebeit	3/4, D-dúr
III/7, 38a-38b.	[Faludi]	Remete	A kemény kösziklák kietlen keblében	3/4, g-moll, Adag.
III/8, 38b-39b.		Holofernes, és Judith	Jó szívvél légy léá- nyom ! /Aszszúrnak szolgáját	3/4, D-dúr, Moder. NB: Jobbnak gondolnám mindazáltal, ha onnan kezdve: <i>Té Országodnak</i> Ju- dith mind végig el énekelné ver- seit, azután Holofernes magáét, mert a szózatnak változása, melly itt nagy, hamar galibát szerez: Inkább tehát illy rendbe lehet venni: 3/4, D-dúr
III/9, 39b.		Kristushoz Sz. Indulat	O Gyámoltalanok reményje!	Ld. II/8. 48. (4/4, C-dúr, Lent.)
III/10, 39b-40b.		Bünöshöz Intés	Mit nyugszol, ah! mit nyugszol	2/4, D-dúr, Adagio, kísérettel

III/11, 40b.		Reménység, és Szeretet	O Jesusunk! buzgó szívünknek Tár-gyja!	Nótáját Lásd [üresen hagyva]
[Innen azzal a sötétebb tintával van írva mint a II. Toldalék. Ez a rész tehát későbbi bejegyzés, egyidejű a II. Toldalékkal, mely a Steffan és Haydn dalalbumaiból való fordításokat tartalmazza.]				
III/12, 40b-41a.	[Verse-ghy]	A világtól el-váló Léleknek tusa-kodási	O hivság! mit jádzod én szívemet?	<i>Ad [notam] Ab Thizbe!</i> [II/2.]
III/13, 41a.	[Verse-ghy]	A Lélek Kegyel-met ohajt	O meg váltóm! nézd kegyessen	<i>Ad [notam] Responsum Thizbe</i> [II/3.]
III/14, 41b.	[Verse-ghy]	A Szentekről	Kik titkos értelmű Bárányt imádgák	<i>Ad [notam] Iris</i> [= Haydn, I/7.]
III/15, 41b.	[Verse-ghy]	Az Oltári Szent-ségről	Bűnös Lélek! nem rettegsze	<i>Holdes Mädchen</i> [= Steffan, II/22.]
III/16, 41b-42a.	[Verse-ghy]		Nézd Jesus! nézd hiv népednek	
III/17, 42a.	[Verse-ghy]		Oh! kik meg világ tengerének	<i>Ach! an dem ufer dieser quelle</i> [= Steffan, II/11.]
III/18, 42b.	[Verse-ghy]		Áldunk téged, „s imádunk Istenség	<i>Falle doch auf Doris Augenlieder</i> [= Steffan, II/7.]
46b.		A Negyedik Részre Mútató Tábla	<i>Egyelített Szerzések</i> [Valószínűleg egyik sem Verseghy szerzeménye]	
IV/1, 47a-47b.		Rágalmazó nép	Van egy hires, hegyes, völgyes vá, vá, város	2/4, D-dúr, Allo Mod.
IV/2, 47b-48a.		Mostani Világ	Az ujdón új politz-iát, ha kívánod	„Nótáját ld. pag. 8. az I. rész 3. ének alatt, úgy, hogy annak 2. részében az 5. és 6. tactus kétsze-reztessen.”
IV/3, 48b.		Remete	Ki Remete akar lenni	Ld. I/3. 8. (3/4, F-dúr, Lente)
IV/4, 48b-49a.		Gyanúságnak Terhe	O melly nehéz tsen-des szivre e földön szert tenni	3/8, a-moll, Adagio
IV/5, 49a-49b.		Eger Barkotzitól bútsúzik	Egri Megye! vagyon miért sirj	4/4, fisz-fríg, Adagio
IV/6, 49b-50a.	[Faludi]	Nádasdi Mársja	Rettentő Marsnak fajzati, Ti magyar seregek	2/4, G-dúr, Andant.
IV/6, 50a-50b.	[Faludi]	Nádasdi Koporsó verse	A még engette, ki számba vette embernek esetét	

IV/7, 50b-51a.	[Kreskay]	Phillis Panaszi Demophoon ellen	Emlékezzél szavaidról álhatatlan gyáva sziv	„Nótáját ld. pag. 18. az I. részben akár No. 1, akár No. 2. úgy mindazonáltal, hogy akármellik Nótának 2. részében az 5. és 6. tactus kétszereztesen.”
IV/8, 51a-51b.	[Kreskay]	Demofoon meg-felel Fillisnek	Ne tsudáld változásomnak el-tökéltett szándékát	Ld. I/10.
IV/9, 51b.		Themis, és Fortuna	Nagy Anyja az igazságnak	Ld. II/9.
IV/10, hiányzik!		[Félelem, és Gyanúság]		
IV/11, hiányzik!		[Anyai sziv Róma várossa ellen]	Keserves újság! ah szomorúság	
IV/12, félig hiányzik!	[Ányos]	[Reménységnek tsalárdsága]	Reménség! Reménség! de hamar meg-tsalál	
IV/13. 52a-52b.	[Kreskay]	Apollo Dafnishoz	Nem türhetem szivemnek emisztő tüzeit	Ld. II/8.
IV/14. 52b-53a.	[Kreskay]	Dafne felel Apollónak	Apollo! ne szeress! kellenlen gengeséged	2/4, D-dúr, Andant.
IV/15. 53a-53b.		Rósa	Titkos gyötrelmeknek habjait	Ld. III/6.
IV/16. 53b-54a.	[Amade]	Ki-adó Vers	Tovább nem türhetem, / azért ki-hirdetem	3/4, G-dúr, Lent.
IV/17. 54a.			Leányi Sionnak halljátok bajomat	
54a-54b.		Koporsó Vers	Ki erre bújdosol, és még kint habozol	„Szereztetett 1781dik esztendőben, midön Modesta Szűz, a klastromba menván, a világnak meg hala.”
54b-55a.		Félelem, és Gyanúság	Félelem, ,s gyanúság két Isten Aszonyok	
55a.		Roma	Keserves újság! ah szomorúság	

61b.		Első Toldaléknak Műtató Táblája	<i>melly magában némelly Külömbféle nyelveken lévő szerzéseket foglal</i> [latin és német nyelvű költemények magyar címekkel, valószínűleg egyik sem Verseghy szerzeménye]	
I.T/1, 62a-62b.		Töredelmes Szív	Görögül és latinul: Si gravia mea vita	Ld. I/8.
I.T/2, 62b-63a.		Világ Mulandósága	Cur mundus militat /sub vana gloria	3/4, d-moll, Adagio
I.T/3, 63a-63b.		Meg-váltónk Szenvedése	Ah peccator! detestare, luge tandem scelera	Ld. II/3.
I.T/4, 63b.		Ajtatos indulat	O Jesu! Spes una miseris	Ld. II/8.
I.T/5, 63b-64a.		Töredelmes Szív	Si peccata perpetrata vita mea pondero	Ld. I/8.
I.T/6, 64a.		Remete	Qui vult esse eremita, urbes ille	Ld. I/3.
I.T/7, 64a-64b.		Anyai szív	Heu! quantum quale moestum novale	Ld. II/7.
I.T/8, 64b.		Kisdédé Komoe-diáján volt	En! Qoud fata ordinarunt	Ld. II/9.
I.T/9, 64b-65a.		Sz. Jánoshoz Szív-indulat	Ihr Völcker zum Gebet verdoppelt eure flammen	4/4, F-dúr
I.T/10, 65a.		Amor, és egy Méhetske	Als Amor einst ins grüne nach frischen Rosen lief	Ld. II/8.
I.T/11, 65b-66a.		Lutheranus, és Zsidó	Verlohren Seel, wo ziest du hin	3/8, G-dúr, Adag.
I.T/12, 66a-66b.		Doris	Ich denckte bis-her kein schöne enzücke	2/4, F-dúr, Moder.
I.T/13, 66b.		Álom	Ihr Schöne! die ihr wachet	Ld. IV/14.
I.T/14, 66b-67a.		Evigkei	O Ewigkeit! O Ewigkeit, wie lang wirst dauren	3/4, F-dúr, Adag. +Alle.
I.T/15, 67a.		Revants	Du lange für, du vozen-gschier	2/4, F-dúr, Alle.
I.T/16, 67a-67b.		Szeretet-Bizonyítása	Wilst du wissen, wie mein Gwissen	3/4, G-dúr, Moder.

I.T/17, 67b-69a.		Die Nachtigal	Ach Schweter! die du sicher	<i>Ad [notam]: Hier sassen wir [= Steffan, I/16.]</i>
69a.		De S. Aug.	Salve flos Eremiti, silvarum decus	<i>Ad [notam] Iris [= Haydn, I/ 7.]</i>
71b.		Második Toldaléknak Mútató Táblája	<i>melly ujjdonn újj Ariákat, és azokra szerzéseket foglal</i>	
71b.			Lyánka vald meg kedvesednek	
71b.			Menalkás egy gerlitzének	
II.T/1, 72a-72b.	[Verseghy]	Egy Irigynek beszédjére rövid felelet	Lyánka! vald-meg kedvesednek / minap egy meg-tsókola	3/4, F-dúr, Andante [Steffan, I/11.]
II.T/2, 72b-73a.	[Verseghy]	Intés a Rósához	Ama szép Rósa, nézd, o nézd	6/8, G-dúr, Allegretto [Steffan, I/1.]
II.T/3, 73a-73b.	[Verseghy]	Helena álmodozik Parissal	Hogy nyoszolyámra ma le-dültem	2/4, F-dúr, Allegretto [Steffan, I/2.]
II.T/4, 73b-74a.	[Verseghy]	Apollo, és Dafne	Lyányka! utat szerelmemnek	2/4, C-dúr, Allegretto [Steffan, I/20.]
II.T/5, 74a-74b.	[Verseghy]	Apollónak panaszi Dafne futása ellen	Ah! el-fordúl ajánlott hiveségemtől	2/4, C-dúr, Andante [Steffan, I/7.]
II.T/6, 74b-75b.	[Verseghy]	Pásztori Leányka	Még tsak tizenhat esztendő's vala ártatlanságom	2/4, F-dúr, Alegretto [Steffan, I/4.]
II.T/7, 75b-76a.	[Verseghy]	Doris az Erdőben	Kintsem Doris! ha úgy tetszik	2/4, F-dúr, Moderato [Steffan, I/13.]
II.T/8, 76a-76b.	[Verseghy]	Kedves	Ha hallottad annak hírét kit leg-szebbnek mondanak	2/4, F-dúr, Moder. [?]
77a.	[Verseghy]	Ámor a Pásztorok közt	Nézd! o Doris! nézd a völgyben	
77b.	[Verseghy]	Kunyhó	Egy pitzin kunyhóm vagy tsak amott	[Steffan, I/23.]
78a.	[Verseghy]	A szegfű	Az út mellett egy szegfűtske meg hajolván	[Steffan, I/14.]
78a.	[Verseghy]		Szép szabadság! leg-főbb jószág	[Steffan, II/16.]

78b.	[Verseghy]	Álom	Székemben el-szunnyadván, o Doris!	[Steffan, II/20.]
79a.	[Verseghy]	Phillint Bávet ajtaján	Álla Phillint egy ház ajtón zörge, mondván	[J. Haydn, I/4.]
79b.	[Verseghy]	A kis Doriska	Amor lelkesítsd / o tsak tüzesítsd / a kis Doriskát	
80a.	[Verseghy]	Hivség	Ne sirj, o bús szí- vem! ne ess kétségbe	
80b.	[Verseghy]	Amor	Szerelmes ódátskát / ne kívánny tölem	[J. Haydn, I/7.]
<p>A IV/10-12. valójában nem hiányzik, valószínűleg még Verseghynél sérült a kötet, mert a IV. Rész utolsó három éneke számozatlan, a kitépelt lapokon lévőket pótolhatta így Verseghy. Az <i>Anyai Szív = Roma</i> a bizonyíték erre.</p> <p>A IV. Rész és az I. Toldalék valószínűleg teljes egészében mások szerzeményeit (közköltészeti darabokat is) tartalmazza.</p>				

4. függelék

Verseghy XXXVI. *Ariettae pro Clavi Cembalo Authore D. Jos. Stephan* című kéziratot másolatában található Steffan-dalok

XXXVI ARIETTAE pro Clavi Cembalo Authore D. Jos. Stephan. Scripsit P. Eugen: Verseghy. Székesfehérvár, Szent István Király Múzeum Könyvtára, Verebi-Végh Hagyaték 1202.			Joseph Anton STEFFAN: <i>Sammlung Deutscher Lieder für das Klavier, I–II</i> (Wien, Joseph Edlen von Kurzböck, 1778–1779).*
Könyvtári oldalszám	Sorszám	Cím	
2a–3	No. 1	<i>Phillis an Damon.</i>	
3a–4	No. 2	<i>Beÿ übersendung einer Haarlocke auf den liedern zweyer liebenden.</i>	I/8
4a–5	No. 3	<i>Nantchens wankelmuth.</i>	I/6
5a–6	No. 4	<i>Die Cidlis.</i>	I/9
6a–7	No. 5	<i>Doris.</i>	I/10
7a–8	No. 6	<i>Trauer Ode auf Mariannens Tod.</i>	I/12
8a–9	No. 7	<i>Lotte auf Werthers Grabe.</i>	I/5
9a	No. 8	[Hüpft, ihr wollenreichen Heerden]	I/18. <i>Der glückliche Schäfer.</i>
A 10. lap ki van tépve, ezért a No. 8. szövege és a No. 9. teljes egészében hiányzik			
10	No. 10	<i>Die Sophistin.</i>	I/22
10a–11	No. 11	<i>Das Mädel, das ich meyne.</i>	II/1
11a–12	No. 12	<i>Reden, und Schweigen.</i>	II/2
12a–13	No. 13	<i>Doris auf den Ball.</i>	II/3
13a–14	No. 14	<i>An den Traumgott.</i>	II/4
14a–15	No. 15	<i>Der ungetreue mann.</i>	II/5 [Er, dent ich einst alles war]
15a–16	No. 16	<i>Die Klugheit.</i>	II/6
16a–17	No. 17	<i>An den Schlaf.</i>	II/7
17a–18	No. 18	<i>An Doris Grab.</i>	II/8 [Send? mir gegrüsst, ich Fhater]

* Ha a Sammlung Deutscher Lieder-ben csak sorkezdet szerepel, vagy fordítva, itt van cím, Verseghy másolatában viszont nincs, akkor az olvasható a sorszám mögött. Szögletes zárójelben sorkezdet, anélkül cím.

18a–19	No. 19	<i>An das Mädchen.</i>	II/9 [O liebes Mädchen, höre mich]
19a–20	No. 20	<i>Klagen.</i>	II/11
20a–21	No. 21	<i>Weiberlist.</i>	II/12 [Weiberlist höhnt Schluss und Riegel]
21a	No. 22	[Ja! Ja ich schweige liebste Seele]	II/13
22	No. 23	[Ich liebe dich, ich darf es nur nicht sagen]	II/14. <i>Philint und Daphne.</i>
22a–23	No. 24	<i>Der Entschluss.</i>	II/15
23a–24	No. 25	<i>Der Traum.</i>	II/20
24a–25	No. 26	<i>Adeline.</i>	II/17 [Was säuselt hier wie banger Seufzer Stöhnen]
25a–26	No. 27	<i>Der Soldat.</i>	II/18
26a	No. 28	[Ich ging einst einen Frühlingstag]	II/19
27	No. 29	[Siehe mein Röschen der Frühling]	II/21. <i>Der Frühling.</i>
27a–28	No. 30	<i>Unbekantes Hertz.</i>	II/22 [Holdes Mädchen, könnt' ich wissen]
28a–29	No. 31	<i>Die Bosheit der Stadt.</i>	II/23
29a–30	No. 32	<i>Die Alte.</i>	II/24
31–32	No. 33	[Lieber Damon, dein Begehren]	I/13
32a–35	No. 34	[Wennst du das die Nachtigallenn]	I/24
35–36	No. 35	[Mina kom, kom mich zu lieben]	II/10
36a–37	No. 36	[Göldne Freiheit, göldne Freiheit!]	II/16
37–38a	No. 37	[Doris ach wie lange noch wie lange]	[nem Steffan-darab]

5. függelék

Az Énekek-kézirat 1786–1788 között lejegyzett I. csomójának tartalomjegyzéke

OSZK lapszámozás	Cím, Verseghy sorszámozásával [dallam- és szövegforrás]	Más lelőhelyek
9a–9b	I. A' Vitéz. [Steffan, SdL, 1779, II/18: <i>Der Soldat.</i>]	—
9b	II. Az Álom. [Steffan, SdL, 1779, II/20: <i>Der Traum.</i>]	Parnassus 1780; Parnassus 1781; Énekek-kézirat, IV. csomó; Magyar Aglája; Magyar Hárfás
10a–10b	III. Szerelmes üzenet. [Steffan, SdL, 1778, I/8: <i>An Thyrsis.</i>]	—
11a	IV. Rozilis és Dafnis. [Haydn, XII Lieder, 1781, I/12: <i>Die zu späte Ankunft der Mutter.</i>]	—
11b	V. Fillint. [J. Haydn, XII Lieder, 1781, I/4: <i>Philint stand jüngst von Babetts Tür.</i>]	Parnassus 1780; Parnassus 1781
12a	VI. Thirzis és Phillis. [Steffan, SdL, 1778, I/11: <i>Thirzis und Phillis</i>]	Parnassus 1781; Rövid értekezések a' Musikáról VI. Énekek- kel; Hat Magyar Énekek; Költeményes Enyelgések; Költeményes Enyelgések – rájegyzés; Uránia-kézirat; Énekek-kézirat, III. csomó
12a–12b	VII. Bútszás. [Friberth, SdL 1780, III/8: <i>Abschied an Lorchen.</i>]	—
12b–13a	VIII. A' Gyözhetetlen Szív. [Steffan, SdL, 1779, II/22: <i>Holdes Mädchen könnt' ich wissen...</i>]	—
13a–13b	IX. Mariane' haláláról. [Steffan, SdL, 1778, I/12: <i>Trauerode auf Marianens Tod.</i>]	—
14a	X. A' Rósa. [Steffan, SdL, 1778, I/1: <i>Das Veilchen im Hornung.</i>]	Parnassus 1780; Parnas- sus 1781
14b	XI. A' Szegfü. [Steffan, SdL, 1778, I/14: <i>Das Veilchen auf der Wiese.</i>]	Parnassus 1780; Parnas- sus 1781
15a–15b	XII. A' Hivség. [Itt üldögtünk sokszor / Dafne Kegye- semmel] [Steffan, SdL I/16: <i>Daphnens und Thyrsis Bund.</i>]	—

15b–16a	XIII. A' Kunyhó. [Steffan, SdL I/23: <i>Das Hüttchen.</i>]	Parnassus 1780; Parnassus 1781; Énekek- -kézirat, IV. csomó; Magyar Aglája; Magyar Hárfás
16a–16b	XIV. Thirzis, és Kloe. [Steffan, SdL I/20: <i>Das unverhoffte geschlossene Liebesbind- niss zwischen Thyrsis und Chloe.</i>]	Parnassus 1781; Magyar Museum Uránia-kézirat; Énekek-kézirat, IV. csomó; Magyar Aglája
16b–17a	XV. Eurydice. [Ld. Parnassus 1781, II/1.]	Parnassus 1780; Parnassus 1781
17b	XVI. Amor, és a' Halál. [Ld. Parnassus 1781, II/8.]	Parnassus 1780; Parnassus 1781
18a	XVII. Panasz. [Steffan, SdL I/7: <i>Amynt.</i>]	—
18a–18b	XVIII. Az Erdő. [Steffan, SdL, 1778, I/13: <i>Doris und Damon.</i>]	Parnassus 1780; Parnassus 1781
18b–19a	XIX. Dafne. [Steffan, SdL, 1778, I/19: <i>Belise in der Sommerlaube.</i>]	—
19a–19b	XX. Ámor' Postája. [Steffan, SdL, 1778, I/21: <i>An die Westwinde.</i>]	Rövid értekezések a' Musikáról VI. Énekekkel; Hat Magyar Énekek; Kólteményes Enyelgések
19b–20a	XXI. Szerentsétlen Szerelem. [Steffan, SdL, 1779, II/19: <i>Ich ging einst einen Frühlings- tag...</i>]	—
20a	XXII. Az el-hagyattatott. [J. Haydn, XII. Lieder, 1781, I/5: <i>Die Verlassene.</i>]	—
20b–21a	XXIII. Ámor. [J. Haydn, XII. Lieder, 1781, I/7: <i>An Iris.</i>]	Parnassus 1780; Parnassus 1781
21a–21b	XXIV. Klári. [?]	—
21b	XXV. Doriska. [?]	Parnassus 1780; Parnassus 1781

6. függelék

A kufsteini fogságban lejegyzett (1795–1796) Uránia-kézirat III. szövegcsoportjának tartalomjegyzéke a címek mellett olvasható dallamutalásokkal együtt

Uránia-kézirat [Első Esztendő, III. Kötet]. (OSZK Kézirattár, Oct. Hung. 994.

III. szövegcsoport: „Költeményes Gondolatok külömbféle tárgyakról.” (161b)

OSZK lapszámozás	Cím, Verseghy sorszámozásával	Más lelőhelyek
162a–162b	Költemények. (címjegyzék)	
161b	I. Az Örömhöz.	Haller-kézirat
161a	NB: [Mivel e’ könyvbe akarom, ha elegendő helyet ad, össze szorítani valamennyi költeményeimét]	—
161a	II. Laurához. [Ritka már, Laurám! az erős barátság]	Haller-kézirat; Énekek-kézirat
161a	III. A’ barátság. [Mit? léányka! illy korodban] I. Ének <i>Nótáját lásd Hayden áriái közt: Der erste Kuss</i>	Költeményes Enyelgések; Énekek-kézirat; Magyar Aglája
160b	IV. Inn’ vizéhez.	Haller-kézirat; Énekek-kézirat
160a	V. A’ zsémbös Öreghöz	Haller-kézirat; Magyar Aglája
160a	VI. A’ Szónok, és eggy Pap. II. Ének. <i>A’ bájsípúl. No. 10.</i>	Énekek-kézirat
159b	VII. Bacsányihoz. Szent Jóbi Szabó László’ halálára, mely történt Kufstainban 5. Oct. réggel 1795.	Haller-kézirat; Énekek-kézirat
159a	VIII. Laura’ képéhez.	Haller-kézirat; Énekek-kézirat
158b–158a	IX. A’ Szórszálhasogató.	Haller-kézirat
158a–156b	X. Az Éj.	Haller-kézirat
156b	XI. A’ Frigykötés. III. Ének. <i>Stefan I. Rész XXII. ária</i>	Énekek-kézirat
156a	XII. A’ Képzet. IV. Ének. <i>Stefan I. Rész. XV. ária.</i>	Énekek-kézirat
156a	XIII. Sarastro. V. Ének. <i>A’ bájsípúl. No. 13.</i>	Énekek-kézirat
156a	XIV. A’ Madarász. VI. Ének. <i>A’ bájsípúl. No. 1.</i>	Énekek-kézirat; Rikóti Mátyás
156a	XV. A’ Kar. VII. Ének. <i>A’ bájsípúl. No. 9.</i>	Énekek-kézirat; Rikóti Mátyás
155b	XVI. A’ Gyénusok. VIII. Ének. <i>A’ bájsípúl. No. 14.</i>	Énekek-kézirat
155b	XVII. A’ Szépek a’ 2dik énekre így felelhetnek. IX. Ének.	
155b	XVIII. Pamina és Papagéno. X. Ének. <i>A’ bájsípúl. No. 5.</i>	Énekek-kézirat; Magyar Aglája; Rikóti Mátyás

155b	XIX. Dámonhoz. XI. Ének. <i>Steffan II. Rész. VI. ária.</i>	Énekek-kézirat
155a	XX. A' Szerető' boldogsága. XII. Ének. <i>Steffan IV. Rész. 10. ária.</i>	Énekek-kézirat; Magyar Aglája
155a	XXI. A' tavasz. [Szakadnak már a' fellegek] XIII. Ének. <i>Steffan I. Rész I. ária</i>	Énekek-kézirat; Magyar Aglája
154b	XXII. A' Músákhoz. XIV. Ének.	Énekek-kézirat; Magyar Aglája
154b	XXIII. Amor' bosszúja. XV. Ének. <i>Hayd. I. Rész ária</i>	Énekek-kézirat
154a	XXIV. Papageno. XVI. Ének. <i>A' bájsípbul. No. 17.</i>	Énekek-kézirat
154a	XXV. A' Nefelejcs. XVI. Ének.	[Orpheus (1790)]; Rövid Értekezések a' Musikáról VI. Énekkel; Hat Magyar Énekek; Kőlteményes Enyelgések; [Heliconi Virágok (1791)]; Énekek-kézirat; Magyar Aglája; Magyar Hárfás
154a	XXVI. Dórishoz. XVII. Ének. <i>Steffan I. Rész 10. ária.</i>	Magyar Aglája; Magyar Hárfás
153b	XXVII. Kedvesémhez. XVIII. Ének.	Magyar Aglája
153a	XXVIII. Fillis' panaszi. XIX. Ének. <i>Steffan I. Rész 12. ária.</i>	Kőlteményes Enyelgések; Énekek-kézirat
152b	XXIX. Az Igazság' Képéhez.	Haller-kézirat; Magyar Aglája
152b	XXX. Eggy magyar asszonyhoz.	Haller-kézirat; Énekek-kézirat
152a	XXXI. Klórishoz. XX. Ének. <i>Steffan I. Rész 24. ária.</i>	—
152a	XXXII. Laurához. [Töltsük Laura! kedveinkét] XXI. Ének. <i>Stefan II. Rész 10. ária.</i>	Magyar Aglája
151b	XXXIII. Tánczoló Julim. XXII. Ének. <i>Steffan II. Rész 3. ária.</i>	Magyar Aglája
151a	XXXIV. A' véletlen frigykötés. XXIII. Ének. <i>Steffan I. Rész 20. ária.</i>	Énekek-kézirat; Magyar Aglája
151a	XXXV. Thirzis és Klóris. XXIV. Ének. <i>Steffan I. Rész 11. ária.</i>	Parnassus 1780; Parnassus 1781; Rövid Értekezések a' Musikáról VI. Énekkel; Hat Magyar Énekek; Kőlteményes Enyelgések; Énekek-kézirat
150b–150a	VII. Szabó (Szentjóni) László' halálára, melly tör. Kuff.5. Oct. 1795.	Haller-kézirat; Énekek-kézirat
150a	XXXVI. Rozilis és Dámon. XXV. Ének. <i>Steffan I. Rész 13. ária.</i>	Énekek-kézirat
150a	XXI. A' Tavasz. [A' sínlió hónap mélyiből] XIII. Ének. <i>Steffan I. Rész 1. ária.</i>	Énekek-kézirat; Magyar Aglája
149b	XXXVII. Pamína. XXVI. Ének. <i>A' bájsípbul. No. 18.</i>	Énekek-kézirat; Rikóti Mátyás

149b	XXXVIII. A' Rósához. 27. Ének. (A' 27. énekem e' Könyvben van kinyomtatva pag. 217. + kotta: <i>Steffan, SdL, IV/2.</i>)	Költeményes Enyelgések; [Uránia (1795)]; Énekek-kézirat
149b	XXXIX. Egy goromba poétára.	Haller-kézirat; Magyar Aglája; Exercitationes Idiomatis Hungarici
149b	XL. Czidli. XXVIII. Ének. <i>Steffan I. Rész 9. ária.</i>	Énekek-kézirat
149a	XLI. Az Álomhoz. XXIX. Ének. <i>Steffan II. Rész 4. ária.</i>	—
149a–148a	XLII. Bévezetés az Énekéhez.	Énekek-kézirat
147b	XLIII. Thirzishöz. XXX. Ének. <i>Steffan II. Rész 7. darab</i>	Énekek-kézirat
147b	XLIV. Lilla. XXXI. Ének. <i>Steffan IV. Rész 6. darab</i>	Rövid Értekezések a' Musikáról VI. Énekkal; Hat Magyar Énekek; [Magyar Museum (1792)]; Költeményes Enyelgések; Énekek-kézirat; Magyar Aglája
147b	XLV. Czidli Dámonhoz. XXXII. Ének. <i>Hayden I. Rész 8. darab.</i>	Magyar Aglája
148a	XLVI. Thirzis' sírja felett. XXXIII. Ének. <i>Hayden I. Rész 9. darab.</i>	Rövid Értekezések a' Musikáról VI. Énekkal; Hat Magyar Énekek; [Magyar Museum (1792)]; Költeményes Enyelgések; Énekek-kézirat; Magyar Aglája
147a	XLVII. Psichéhez. XXXIV. Ének. <i>Steffan IV. Rész 17. darab.</i>	Énekek-kézirat